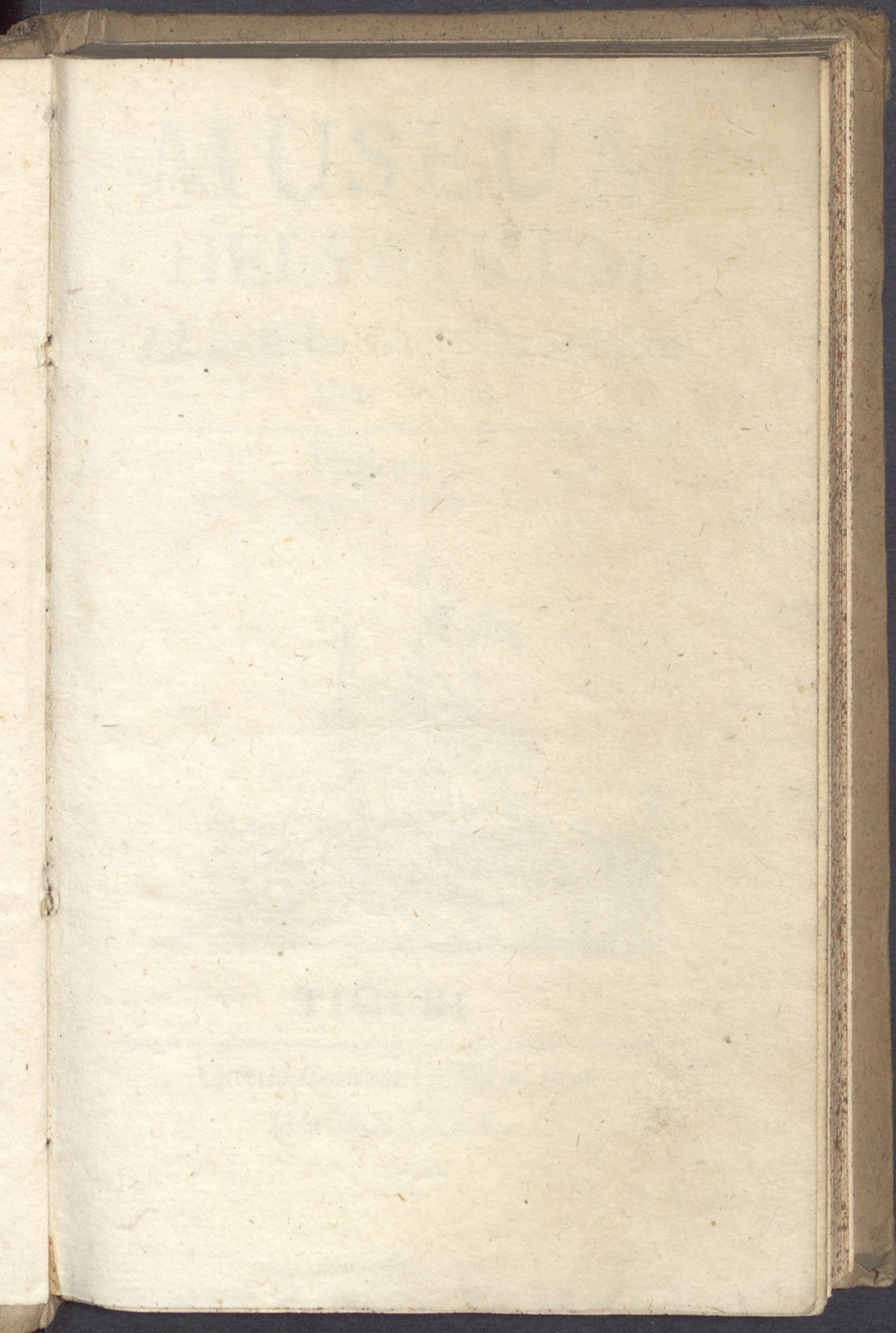
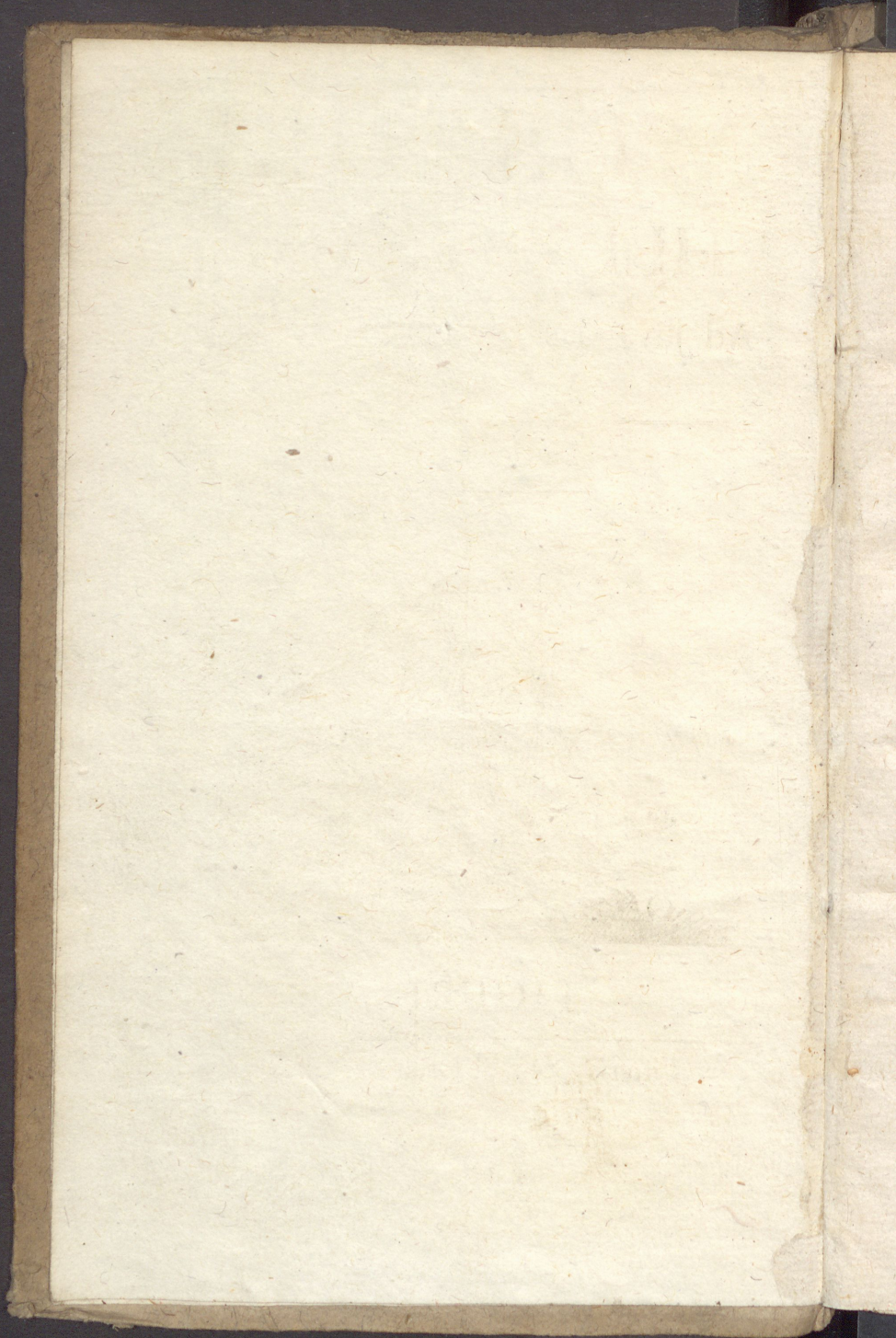

Külf. foly. 0.
113.

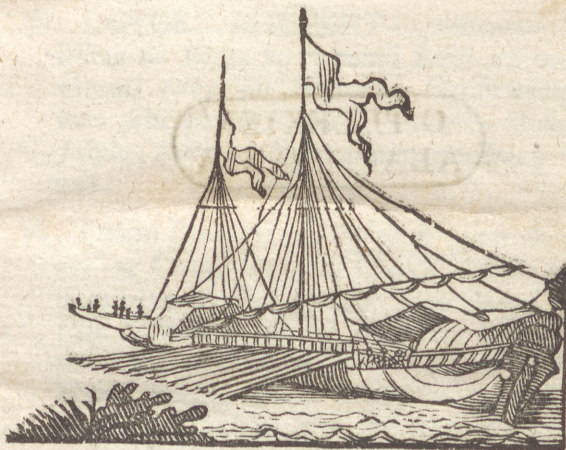

MUSEUM HELVETICUM

Ad juvandas Literas in publicos
Ufus apertum.

Particula II.

TIGURI

Litteris Conradi Orellii et Soc.

MDCCXXXVI.

308.519

M.ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

G.TELEKIEK'
ALAPITVÁNYA

Argumenta, quæ hac Musei Parte explicantur.

- I. LUCII CANDIDI, Helvetii, Meditationis de eo, quod Nimium est in studio Literis inclarescendi, Pars posterior. *E. Msc.* p. 169-209.
- II. Vita DAVIDIS CONSTANTII, quondam in Academia Lausanensi Professoris Theologiæ Clarissimi: Repetita ex oratione funebri, quam in obitum Eximii hujus Theologi habuit J. J. SALCHLINUS in Acad. Laus. Prof. Theol. Clariss. Adjectis quibusdam animadversionibus. p. 210-236.
- III. J. GEORG. ALBRECHT Commentatio Subseciva de Fama memorabili Regis ex oriente venturi circa ipsa Nativitatis Christi tempora toto orbe percrebescente, Triumvis illustribus *Josepho, Suetonio, Tacito* commemorata. p. 237-248.
- IV. Oratio Funebris qua Nobili & generoso, Rever. ac Clariss. Viro GEORGIO MAROTHI, dum viveret, in Collegio Debrecinensi Eloq. Hist. & Mathes. Prof. P. ordinario in amplissimo Auditorum Consequu SAMUEL SZILAGYI, Philos. & Ling. Græc. Prof. Ord. moestissimus lugensque Collegæ suo desideratissimo parentavit ipsis Idib. Jan. MDCCXXXV. *E Msc.* p. 249-281.
- V. J. HENR. HOTTINGERI, S. Th.D. & Prof. in illustr. Acad. Heidelb. Celeberrimi Exercitationes rituales, quarum prior Argumentis adstruit, Originem Sacrificiorum Patriarchalium divinam esse,

esse, & dependere a Præcepto divino: Altera
vero contraria solvit Argumenta: Jam An.
1706 Marburgi habitæ, nunc vero recusæ &
Curis posterioribus mutatæ & emendatæ. p.
281-311.

VI. Dissertatio Epistolica in I. Thess. Cap. V. vers.
23. de ΟΑΟΚΑΗΡΩ, & tribus hominis cœlitus
Renati Partibus essentialibus. Ad Virum Cla-
riss. A. Z. E Msc. p. 312-323.

VII. Nova Literaria. p. 323 - fin.

MEDI-

MEDITATIONIS

De Eo, quod Nimium est
in studio Literis inclarescendi

Pars posterior.

TAndem, ut alia plura mittam, hæc ipsa inclarescendi cupido, hoc immoderatum gloriæ studium, homines in infinitas curas conjicit, animosque ab officiis, Deo, Patriæ, Liberis, præstandis, quam sæpissime avocat. Cum vanum hoc Literis inclarescendi desiderium, altissime animis horum hominum inhæreat, eosque totos occupet, fieri aliter non potest, quam ut vera mentis tranquillitate non raro destituantur; Ingens enim illa libido libros evolvendi, & scribendi, excerpendi, cogitata sua ad gustum seculi adornandi, Eruditisque placendi, animum distrahit & turbat. Solliciti enim semper esse debent de successu laboris, & de judiciis hominum. Metuendi sunt severi Judices, qui nullo habito ordinis, stemmatis, dignitatis, & titulorum respectu,

Tom. I.

M

aut

scapham scapham appellant, vel errores graviores coarguunt, vel optime dicta male interpretantur, & acerbe perstringunt: Quod si id fiat, diu noctuque propterea animos macerant, vitam sibi met ipsis acerbam reddi clamant, Deos hominesque accusant, malignitatem Seculi deplorant, contemtumque hunc cum certissimo Eruditionis damno conjunctum esse existimant. Nec hæc sufficiunt, ad animos turbandos de parandis Apologiis, & perstringendis Adversariis quammaxime sunt solliciti, at plerumque propter iram, nec sibi, nec aliis satisfacere solent; errores enim, quos forte commiserunt, fateri nolentes, in omnes se versant partes, aliumque plane verbis suis subesse sensum clamitant, licet ille nullis fidiculis inde erui possit. Quam miser vero sit animus, tot curis distractus, pulchre vides Vir Cl. Imo vel antequam animos ad scribendum librum adjunxerunt & cuncta in ordinem digesserunt, multiplices curæ circa capita eorum saliant. Cum enim incredibili famæ siti laborent, tritæ plerumque viæ insistere nolunt, sed ut Eruditi esse videantur, argumenta rarissima, licet nullis aut paucissimis utilitatem adferant, illustranda tamen sibi sumunt. Eum in finem multi eruditi per Literas sunt consulendi, rarissimi libelli comparandi; Manuscripta sæpe vetustate tantum non exesa, curiosis oculis sunt inspicienda. Mox autem morosus quidam, & lividus Bibliothecarius conatus eorum frustratur; mox cum detrimento non exiguo sanitatis & pecuniæ Itinera sunt instituenda; aut si hoc non sit, prensandi amici, Fautores, Mæcenates. Eorum in gratiam quidlibet loquendum, & in cælum sæpe extollendi homines, laude indignissimi.

Con-

Conjunctum insuper est hoc studium *summo cum periculo*, inprimis si ea tangunt, quæ ad Religionem spectant. Unicus sæpe libellus omnem fortunam, omnem spem promotionis subvertit, licet is sæpe castæ Religioni & pietati inimicus non fuerit. Postquam enim Christiani in Sectas varias abiverunt, & quælibet existimat & tuetur, se solam aliis rectam ad cælum viam monstrare, fieri aliter non potest, quam ut illi, qui e suæ Sectæ opinionibus, licet minoris illæ momenti sint, recedunt, nociva sibi concitent pericula. Quod si ineptus ille Inclarescendi ardor eos eo deduxit, ut cælum ipsum stultitia petere, & sanctissima quæque albis dentibus ridere non dubitarint, merito pænas luunt suæ superbiæ & petulantiae. Exemplo sit, ut multos alios taceam, *Tolandus*; quot tædia, molestias & persecutiones sibi attraxit, homo intolerando fastu in præceps actus? Quot vano ambitionis æstro perciti, tandem veluti furiis agitati violentas sibi intulere manus? En tristes *Vir Cl.* fructus insanabilis morbi! En felicitatem umbraticam & vanissimam! Quoties rusticos & artifices labore manuum vitam tolerantes, ab omni fastu liberos, & rerum inter Eruditos gestarum ignaros; in iis vero, quæ ad bene beateque vivendum requiruntur, contentos intuitus sum, *Beatissimos* eos prædicavi, si cum difficili, & anxia quorundum Eruditorum vivendi ratione eos contuli. Vidit id jam suo tempore ingeniosissimus *Montagne*, quando tom. II. Opp. pag. 351. hæc pronuntiavit: *Jay veu en mon tems cent artisans, cent laboureurs plus sages & plus heureux, que des Recteurs de l'Université, & lesquels j'aimerois*

mieux ressembler. Non jam dicam pretiosissimum
tempus ita inutiliter perdi;

*Nam fugit interea, fugit irreparabile tempus
Omnia dum capti circum vectamur amore.*

amore, inquam, tot curarum, tot occupationum,
de quibus olim, cum adscriptus pœnæ dies vene-
rit, ratio reddenda erit. Hoc tantum notamus,
ejusmodi laudis & vanæ gloriæ cupidos, ut de-
sideriis suis satisfaciant, *sanctissima sæpe Religionis
officia negligere.* Parum sæpe curant, utrum men-
tem suam emendaverint, & tumultuantium affe-
ctuum dominium compresserint, nec ne. Im-
mensam illam gloriæ laudem, minime pro vitio,
rationi & genio Religionis christianæ contrario, ha-
bent: alieni plerumque sunt a modestia illa chri-
stiana, quam discipulis suis S. Soter toties toties-
que inculcavit: raro amore & moderati animi stu-
dio erga dissentientes sunt animati, Cœtus christia-
ni incrementum parum curant, neque admodum
solliciti esse solent, qua ratione grassanti passim
Incredulitati & impietati obices ponant; nimis
abjecte de pietatis studio sentiunt. Eruditionem,
Eruditionem semper crepant, existimantes, se cœ-
litus ad illustrandas & propagandas Literas natos
esse. Si Pastorum munere defunguntur, plerum-
que de sacris sermonibus rite elaborandis nullam,
aut exiguam habent curam; quia amore aliorum
studiorum incensi sunt: Hinc loco solidæ & per-
spicuæ demonstrationis ad conscientiam hominum,
adhortationumque firmissimis rationibus superstru-
ctarum, audias & legas sæpe hinc inde arreptas
frivolas explicationes, allusiunculas, & emble-
mata. Frustra sæpe expectes perspicuam argu-
men-

mentorū rite inter se connexorum coagmentationem, ordinem & rerum gravissimarum copiam. Causam hujus mali noli quærere; tempus sanctissimis laboribus consecratum impendunt hi homines gravioribus, si Diis placet, negotiis & curis, nimirum Rei Literariæ commodis promovendis. Hinc rariores sunt, quam vulgo putatur, accurate scripti Sermones Sacri. Haud ignoro, alios dari etiam fontes hujus mali; sed incredibile studio inclarescendi multos V. D. M. præpediri, quo minus officio gravissimo satisfaciant, negabit nemo, qui quæ hinc inde peraguntur, expendit. Si publice in Cathedra Scholastica tales docent, in eo fere omnem curam reponunt, ut nimirum rarioris argumenti dissertationibus magnam nominis adquirant famam; parum interea curantes, utrum optimarum artium ac disciplinarum studiose solide scientiarum principia tradant; hinc raro, ea, qua oporteret, cura & diligentia, prælectiones suas publicas adornant. Mirum igitur non est, studiosos sæpe conqueri, se negligi, aut rariora duntaxat, sed minus necessaria didicisse. Sed quod pessimum est in hoc negotio, dum edendis libris jugiter sunt intenti, de animis emendandis & ad virtutis normam fingendis sæpe ne cogitant quidem, quasi qualiscunque scientia, & gloriola valde dubia, quam sibi accessuram credunt, ad vitam homine sapiente dignam degendam plus conferat, quam probitas morum, amorque virtutis. Quid dicam de neglecta cura rei familiaris & liberorum? Quot sunt, qui nimia illa inclarescendi cura, & Bibliothecam magnam colligendi sedulitate commoti, curam Liberorum ad pietatem formandorum neglexerunt, & cum

detrimento familiæ ære alieno tantum non oppressi fuere? Quot sunt, qui morum rusticitatem propterea sibi contraxerunt, & ad civilia negotia omnia ineptos se fecerunt? Quam pauci sunt, de quibus prædicare possis, quod in *Thoma Moro* laudat *Erasmus Epist. Lib. XVII. epist. 17. ad Guil. Budaum*: Soles (inquit) in literis tuis subinde queri, quod tua causa male audiret philologia, quæ tibi duo mala conciliaffet valetudinis & rei familiaris dispendium. At *Morus* hoc agit ut omnibus nominibus, & apud omnes bene audiat, hoc Literis se debere prædicans, quod prosperiore sit valetudine, quod Optimo Principi, quod suis & exteris charus, & gratiosus, quod re lautiore, quod sibi, quod amicis jucundior, quod patriæ, quod cognatis & affinibus utilior, quod ad aulæ commercium, quod ad procerum convitium, quod ad omnem vitæ consuetudinem accommodatior, denique quod Superis gratior. Primum male audiebant studia, quod sensum communem adimerent ad dicto cultori. Nulla est profectio, nulla negotia tam multa, tam ardua, quæ libellos *Moro* de manibus excutiant, & tamen vix alium reperies qui magis sit omnibus omnium horarum homo, qui ad exequium facilius, ad congressus magis obivus, in colloquio magis alacer, quique tantum veræ prudentiæ cum tanta morum suavitate conjunxerit. Quibus rebus factum est, ut quum ante paucos dies *Literarum* amor ad omne vitæ vel præsidium vel ornamentum haberetur inutilis, nunc nemo pene sit *Magnatum*, qui liberos, ut *Majorum* imaginibus dignos, agnoscat nisi bonis Literis eruditos. Hactenus *Erasmus*. Interim dum toti gloriæ cupiditati addicti sunt, labit et tempus, vires animi & corporis deficiunt, ardor inclarescendi cum ætate tepescere

scere incipit, ingruit tandem terminus vitæ fatalis. Qua ratione vero talia laudis & gloriæ mancipia, vitæ recte peractæ conscientia frui, & de Numinis propitia erga se voluntate certi esse possint, iis, qui Religionis naturam perspectam habent, dijudicandum relinquo. Pone hominem vanissimo hoc inclarescendi studio ardentem, & famæ cupidine captum, in lectulo emortuali constitutum, & ad plures mox abiturum, ita loqui. *Ego non qualicumque ingenio ornatus ab ipsa Juventute incredibili diligentia vacavi Literis, diuque noctuque iis invigilavi; multa volumina evolvi, splendidam quin etiam Bibliothecam mihi comparavi, ingenti & insatiabili desiderio, famam Eruditi consequendi, nomenque meum ad seram posteritatem transmittendi, arsi. Eum in finem elegantes quosdam & mea opinione multa Eruditione refertos libros conscripsi, ad Pietatem quidem & veram Sapientiam consequendam parum facientes, sed profundissimam meam Eruditionem abunde demonstrantes; multa corrupta & mire deturpata loca Catulli & Petronii sagacitate ingenii mei restitui: Chronologiam Sinensium & Assyriorum meliorem in ordinem digessi; ex lectione multorum Rabbiorum rarissimas conjecturas ad quædam obscuriora V. & N. Testamenti loca illustranda, collegi. Problemata quædam geometrica frustra hæcenus ab Eruditis tentata, solvi: In novo systemate physico excogitando viginti & plures annos desudavi: Meditationes quasdam metaphysicas subtilissimas in lucem edidi, aut nulli, aut paucissimis profuturas, quæ tamen testes erunt sempiterni acerrimi mei iudicii. Theologus fui & omnes præsentis, præteritis & tantum non futuras controversias in numero habui: Malleus eram Hæreticorum, id est, omnium a me dissentientium; Decreta Dei quoad vixi in ordinem digessi; de*

M 4

futu-

futuris Ecclesiæ fatis tam callide & asseveranter locutus
 sum, ut posthac omnes Prophetiæ V. Testamenti, &
 Apokalypsis Johannis meridiana luce clariores futuræ sint.
 Hæc omnia ego ingenii mei excellentia & Eruditionis
 quadam immensitate præstiti: dissentientes a me strenue
 depexos dedi, & ad παλινοδιαν redegi: multi Erudi-
 torum de extollenda mea eruditione quasi de palma cer-
 tabant; laudibus meis omnia Diaria Eruditorum reso-
 nabant. Minuti equidem quidam Doctores vehementer
 me impugnabant; sed nolui ignavo sanguine inquinari,
 cum potuisssem facile in eos generosum impetum facere.
 Cæterum de Pietate sectanda & promovenda, de proxi-
 mo adjuvando sollicitus quammaxime non fui. Non
 liberis, non uxori, non familiæ, uti Christianos dece-
 ret, prospicere potui, præpeditus curis Reipublicæ literariæ
 exornandæ. Nunc satur laudis & dierum, præter
 immortalem famam, quam nulla unquam, ut credo, ob-
 literabit ætas, pro tot sudoribus, laboribus, meditatio-
 nibus & studiis in literatum Orbem exspecto bea-
 tam immortalitatem, præmium virtutis, vitam
 æternam. Quid judicas Vir Cl. de tali fidei con-
 fessione? num satis sanus ejusmodi homo tibi vi-
 detur? num vanitas ejus non pellucet? at aliter
 tamen loqui non posset homo, qui per omnem
 vitam nonnisi Eruditionis famam captavit, licet
 forte non omnia præstiterit, vel præstare potue-
 rit, quæ eum præstitisse sinximus & concessi-
 mus. Ponamus ab altera parte plebejum, inter
 vitæ & mortis confinia positum, sic differere:
 Ego quidem eruditus nunquam fui, nec talem me esse
 unquam existimavi. Operam dedi, ut indolem atque
 naturam Religionis christianæ pro capto meo perspectam
 haberem, eaque exinde addiscerem, quæ animum meum
 totum

*totum in amorem Dei abripere possent ! Deum amavi, colui, timui, mentem a pravis adfectionibus, ab habitu vitiorum, quantum fragilitatis humanæ ratio passa est, liberam servavi. Proximum dilexi, & quantum poteram, adjuvi. Fui vir bonus, pius, & sedulus pater familias, neminem contemsi, omnes me sapientiores, & meliores esse credidi, ut spem salutis æternæ consequendæ firmam haberem, allaboravi : Hic scopus meus, hic præcipuus labor erat ; nunc animam meam tradam Soteri meo, quem amavi, nixus Patris optimi, per Christum mihi conciliati, misericordia. &c. &c. Ego vero, Vir Cl. lubentius in hujusmodi Idiotarum turbam referri cuperem, & hac ratione mori mallet, quam famam duntaxat Eruditi consequi, qui non nisi laudis obtinendæ gratia per omnem vitam Literis vacaverat. Hoc certum, Viros sapientissimos & de Literis optime meritos, peracto vitæ tempore, non tam in fama & laude Eruditionis, quam vero in testimonio bonæ conscientiæ, & spe certa futuræ felicitatis præsidium quæsisse. Inter Eruditissimos & acutissimi ingenii Viros referendum esse Joh. Lokium, nemo dubitat. Hic Vir morti vicinus, epistolam scripsisse dicitur ad famosum Collinum, aperiundam demum post suum discessum. Hæc vero ita sonat : *Puissies-vous vivre heureux, & jouir long-tems de la santé, de la liberté, du contentement d'esprit, & de toutes ces bénédictions dont la Providence vous a favorisé, & sur lesquelles votre vertu vous donne une espece de droit ! Vous m'avez aimé lorsque je vivois, & je ne doute point que ma memoire ne vous soit chère maintenant que je suis mort. Tout le fruit que je desire que vous en retiriez c'est de vous convaincre, que ce monde n'est qu'une scene de vanité, qui passe rapidement, & n'apporte au-**

cune solide satisfaction; il n'y a que le sentiment d'une bonne conscience & l'esperance d'une vie à venir dont on doit faire quelque cas. C'est ce que je puis vous assurer par ma propre experience & ce que vous éprouverés vous-même quand vous serés appelé à rendre compte. Adieu. Je vous souhaite les meilleurs de tous les biens.

J. LOCKE.

Extat hæc epistola in præfatione Abrahami le Moine, quam versioni gallicæ Libri Illustris Scherlocki, Episcopi tum Bangoriensis, de usu & finibus Prophetiarum præmiserat. Plurima insuper adsunt testimonia Veterum, ex quibus constat, eos laudis gloriam, quæ eruditione & rebus præclare gestis paratur, non pro ultimo fine habuisse. In ea sententia erant potissimum Stoici. Huic sectæ addictus erat Persius Poëta. Hic vero Satyra I. v. 45. ita de hoc argumento loquitur:

*Non ego cum scribo, si forte quid aptius exit
Laudari metuum: neque enim mihi cornea fibra est.
Sed recti finemque extremumque esse recuso
EUGE tuum & BELLE.*

Ad quem locum consule Eruditissimum Casaubonum. Plinius junior, Vir modestissimus, ita Epist. L. I. ep. VIII. de se loquens ait: *Meminimus, quanto majore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti debet: nec si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam meruit, minus pulchrum est. Nollem autem Te hoc ita intelligere, ac si mihi persuaderem, veri nominis Pietatem cum vera Eruditione pugnare: minime hoc volo. Scio pietatem veramque Eruditionem in una sede morari posse. Neque etiam unquam existimavi, omnes promiscue Eruditos,*

ditos tam vanæ laudis cupidine captos esse; scio multos non tantum solidissima Eruditione instructos esse, sed & excellentissimis virtutibus eminere. Interim negari simul non poterit, multos Eruditorum vana duntaxat laudis cupidine esse incensos, atque iis magna cura intentos sæpe esse, quæ ad suam aliorumque felicitatem promovendam, aut parum, aut nihil conducunt.

XI. Hactenus de vanitate & gravitate vitii hujus satis egimus. Age inquiramus jam in præcipuas ejus causas, & more Medicorum, detecto morbi fonte, remedia quædam suppeditemus, quæ nostra opinione eum, si non tollere, saltem vim ejus ex parte frangere possunt. Primam & præcipuam morbi hujus causam esse existimo, *quod plerique homines ingenii vires non satis excutiant, & quid illæ valeant, quid ferre recusent, non rite examinent.* Multi aut Parentibus, aut amicis obsecundantes, ad Literarum studia animos adjungunt, nullo aut debili valde ingenio instructi, unde successu temporis oritur fastus, studiumque qualiscunque Eruditionis famam consequendi, nolunt hi homines in se descendere, & virium suarum sive naturalium sive studio adquisitarum, terminos expendere. Hinc quam primum se aliquo Eruditionis apparatu instructos esse putant, ad Literas inlustrandas se cœlitus vocatos existimant. Quantocius igitur hoc monstrandum orbi literato; eundem in publicum & laureolam Eruditi viri esse deportandam opinantur. Quod si ambitione vehementi sunt capti, & Fautorum præsiidiis muniti, crescit illud desiderium cito inclarescendi, licet in ipso operis tractandi initio & medio, facileprehendant, se exequendis, quæ suscep-

rant,

rant, pares haud esse. *Amphora cœpit institui, currente rota urceus exit.*

Accedit secundo loco, quod multi Eruditionis solidæ & Sapientiæ gustum non habent, qui fructus est præclari duntaxat ingenii. Juvenes nunc hos, nunc illos promiscue evolverunt libros, sæpe non optimos: familiariter haud sunt usi viris vere doctis & sapientibus, qui non ridiculam, vanam, & mere scholasticam, sed solidam divinarum & humanarum rerum cognitionem multo studio & labore consecuti sunt. Hinc quamprimum scientiarum, quæ in Gymnasiis & Academiis traduntur, fundamenta jecerunt, Diaria Eruditorum evolverunt, suppellectilem quandam librariam sibi comparaverunt, & collectanea quædam congefferunt, existimant, jam tempus adesse, ut ad edendos libros sine ulteriore mora animos adjiciant. Hactenus tamen, in quo vera Eruditio & Sapientia posita sit, per nebulas tantum vident. Existimant, eos, qui varias intelligant linguas, vastam lectionem quavis data occasione ostentent, innumerorum auctorum citationibus superbiant, audacter de quibusvis, etiam captu difficillimis, rebus loquantur, & nemini pertinacia, in semel arreptis opinionibus acriter defendendis, cedant, Veri nominis Eruditos esse. Solidum vero ab inani, certum & immotum a verisimili & falso, solerter distinguere, & pretia Scientiarum raro mentis acumine ponderare, nesciunt. Hi, qualescunque tandem excolant Literas, frustra sunt. Non vident enim id, quod in Scientiis pulchrum & præcipuum est. Recte & acute de ejusmodi hominibus differit *Malebranche* in præfat. *Op. de Inquirenda Veritate*: *Ils étudient (inquit) plutôt pour acquérir une grandeur chimérique*

merique dans l'imagination des autres hommes, que pour donner à leur esprit plus de force & plus d'étendue. Ils font de leur tête une espèce de garde meuble, dans lequel ils entassent sans discernement & sans ordre tout ce qui porte un certain caractère d'Erudition, je veux dire tout ce qui peut paroître rare & extraordinaire, & exciter l'admiration des autres hommes. Ils font gloire de ressembler à ces Cabinets de curiosités & d'antiquités, qui n'ont rien de riche, ni de solide, & dont le prix ne dépend que de la fantaisie, de la passion & du hazard, & ils ne travaillent presque jamais à se rendre l'esprit juste, & à régler les mouvemens de leur cœur. *Quam primum vero homines pestilenti hoc sydere afflati sunt, difficulter in viam reducuntur. Quisquis talibus veræ Eruditionis laudem detrahere, & ab inceptis revocare vult, aut morosus est, aut rerum pretia ignorat. Fas, inquiunt, odisse viros, nullo libros componendi studio inflammatos, nosne incepto desistere victos? Vive la Guerre des Savans; le sang y est épargné, on n'y repand que de l'ancre & barbouille.*

Tertio ad ineptum hoc studium famæ fovendum, multum sæpe conferunt ipsi Literarum Doctores & Professores; quod qua ratione fiat, breviter exponam. Nimirum mature satis in adolescentibus deprehenditur fastus quidam, & magnum desiderium, sese supra alios quavis arte extollendi, variisque ingenii, nondum maturi, fructibus superbiendi. In hoc rerum statu, erectiora ingenia non sunt deprimenda, neque studium ingenii dotes explicandi vituperandum, sed excitandum. Interim tamen Doctores publici, quod tamen sæpe facere negligunt, frequenter cum talibus ingeniis differere deberent, de disciplinarum difficultate, & ingenii

nostri imbecillitate ; aliquando , si audacius de
 summis rebus differerent , socratica disputandi me-
 tho-essent tentandi , adeo ut inviti , mancā valde
 suam esse Eruditionem , fateri tenerentur . Sæpe
 etiam ingeminandum , eos demum sibi videri mul-
 ta scire , qui nesciant quid sit scire : frequenter
 monendum , Modestiam veri Eruditi certissimum
 characterem esse , eamque Eruditioni verum con-
 ciliare decus : sine ea qualemcumque scientiam Hi-
 strioniam esse ; Doctores Umbraticos , non sapien-
 tes , fastu turgere ; turpem ignorantiam , non veri
 nominis Eruditionem , inflare ; in medium profe-
 renda Exempla doctissimorum Virorum , qui ex-
 cellentissimis ingenii dotibus ornati , ad libros ta-
 men edendos commoveri haud potuere : quosdam
 in nonum , decimum , imo vicesimum annum ea ,
 quæ chartæ illeverant , pressisse , modestissime de
 de se locutos , & ita demum Eruditorum laudes
 reportasse : ostendendum , quot periculis se se
 objecerint illi , qui nimio inclarescendi studio com-
 moti , neque satis Literis hætenus exculti , ad
 scribendos tamen libros animos adjecerunt . Me-
 mini Eruditum quendam Germaniæ Professore
 sæpe solitum cum studiosis , extra urbem deambu-
 lare , & si quando illi Insectum quoddam forte
 occurrens pedibus vel baculo necarunt , ex iis
 serio quæsisse , quo jure id facerent , quibusve
 argumentis probarent , licitum esse ejusmodi ani-
 malculo , non sine causa a Deo producto , necem
 inferre , & responsis suis , & exceptionibus ita eos
 in angustum coëgis-
 verint . Agnovit necessitatem nostri consilii
 πολυμαθὲς ἄλως Plutarchus in examine quæstionis ,
 quomodo quis suos in virtute paranda profectus sentire
 possit ?

possit? Οἱ μὲν ἐν γεωργοῖς (inquit) τῶν σαχυῶν πιδον
ὄρωσι τὰς κεκλημένους καὶ νευοῦλας ἐπὶ γῆς, τὰς δ' ὑπο κη-
φοῖλος αἰρομένους ἀνω κενὰς ἡγνῆλαι καὶ ἀλὰζονας: ἔτω
δὴ καὶ τῶν φιλοσοφῶν βυλομένων νεῶν, οἱ μαλιστα
κενοὶ καὶ βαρὺς ἐκ ἐχόντες, θραστός ἐχῶσι καὶ σχήμα
καὶ βυδισμα καὶ προσωπον ὑπεροφίας καὶ ὀλιγωρίας με-
σον ἀφειδύσης ἀπαλῶν· ἀρχόμενοι δὲ πληρεῖσθαι καὶ
συλλεγεῖν καρπον ἀπο τῶν λογῶν το συῶρον καὶ φλοιω-
δες ἀποβιβῶναι. Καὶ καὶ ἀπερ ἀγγείων ὕγρον δεχομένων
ὁ κενὸς ἀηρ ἐκθλιβόμενος ὑπέξεισιν, ἔτως ἀνθρώποις
πληρεῖσθαι τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν, ἐνδιδῶσιν ὁ θυφός,
καὶ γίνεται το ὀήμα μαλακώτερον, καὶ πανομένοι τε
δια πωγῶνα καὶ τριβῶνα φρονεῖν μεγα, τὴν ἀσκησιν ἐπὶ
τὴν ψυχὴν μεταφέρεισι, καὶ τῷ δηλῶν, καὶ πικρῷ
πρὸς εἰαυτὸς μαλιστα, τοῖς δ' ἄλλοις πραῖτερον ἐνυγχα-
νεσι. Το δὲ φιλοσοφίας ὄνομα καὶ τὴν τε φιλοσοφῶν δο-
ξαν ἐχ' ἀρταῖσιν αὐτοῖς ὡς πρῶτερον, ἐδὲ προσγραφ-
σιν, ἀλλὰ καὶ προσταγορευθεὶς ὑφ' ἑτέρου ταυτὴ τὴν προ-
σηγορίαν φθασεῖεν ἂν εὐφυνὸς νεὸς ὡς εἶπεν μειδίας καὶ
ὑποπληθεὶς ἐρυθημάτος.

ἔτι ἐγὼ Θεὸς εἰμι τι μάθανοισιν εἰσκεις.

i.e. Agricola quidem spicas libentius vident quæ inclina-
tæ versùs terram vergunt; quæ enim ob levitatem sur-
sum attolluntur, eas inanes esse putant & cassas: Ita
& adolescentum philosophiæ dare operam volentium, qui
maxime vani sunt & gravitatis expertes, audaciam ii
habent speciemque & incessum, vultumque plenum su-
perbiæ ac contentus nemini parcentis: ubi vero impleri
incipiunt, fructumque e doctrina colligere, tum ferocia
istâ & vanitas deponitur; ac quemadmodum vasis hu-
morem recipientibus inanis aër eliditur; ita hominibus
quando veris implentur bonis fastus decedit, & arro-
gantia remittit, cessantesque propter barbam & pallium
super-

superbire exercitationem ad animum transferunt, mordacique & austera ratione adversum se ipsos potissimum utentes cum aliis mansuetius colloquuntur; nomen vero & gloriam Philosophiæ non ut ante, sibi arrogant, atque inscribunt; sed & hoc nomine compellatus adolescens ingenii probi rubore perfusus & subridens mature sic occurreret:

Non ego sum Deus, ad quid me cœlestibus æquas?

Hæc vero præcepta saluberrima cum vulgo negligantur, ipsique Literarum Doctores, non raro aut veræ sapientiæ & eruditionis expertes sint, aut fastum illum, qui mature in animis Adolescentum radices agit, quantum in se est, non eradicare conantur, quid mirum, si successu temporis, superbia crescente, stultæ vanitatis pœnas luant?

Oritur etiam (IV.) immensa laudis & inclarescendi cupido ex eo, quod illi qui librum aliquem publicare volunt, iudicia virorum Doctorum & amicorum, vel haud expiscantur; vel quod ipsi amici candide de conatibus Ipsorum mentem non aperiant, sed sæpe laudent, quod censura dignum esset. Veteres olim, ut ex Cicerone, Plinio aliisque constat, orationem habituri aut librum edituri, cum amicis primo cogitata sua communicabant, qui laudabilis mos, ut multa alia laudanda, nostris temporibus, in desuetudinem venit. Tam preclare plerumque de conatibus nostris sentimus, ut aliorum iudicio, & examine ne quidem opus esse putemus. Hinc festinamus, cito per ora Virorum Doctorum volare cupimus, turpem putamus in scriptis, metui-
musque lituram. Cum vero oculi plus videant, quam oculus, & alii a partium studio longius remoti sint quam nos, qui proprios ingenii fœtus
ada-

adamamus, laudabili hoc tentamine fieri posset, ut mature defectus ingenii nostri perspiceremus, stylo & materiæ limam adderemus, eaque, quæ chartis mandata sunt, rigido denuo examini subjiceremus. Vir enim Sapiens erroris admonitus

*cum tabulis animum Censoris sumet honesti,
audebit quæcunque parum splendoris habebunt
& sine pondere erunt & honore indigna ferentur
verba, movere loco, quamvis invita recedant,
& versentur adhuc intra Penetralia Vestæ.*

Dolendum vero est, rariores esse amicos illos, qui cordatum & sincerum iudicium de nostris laboribus ferant. Perverse, ut plurimum observamus regulam Soteris nostri, qua iungit, ut aliis non faciamus quod nobis fieri nollemus. Nolumus, ut alii nostra scripta rigido subjiciant examini, & male dicta notent, sed potius vehementer optamus, ut ea laudent, nostrisque sententiis album adjiciant calculum; hinc & aliis idem officium præstamus, si tamen hoc nomine digna est temeraria & ingenuo homine indigna assentatio. Verissimum est illud Senecæ quod extat Epist. 59. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placeamus, si invenimus qui nos viros bonos dicat, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Nec sumus modica laudatione contenti; quicquid adulatio sine pudore congeffit, tanquam debitum prendimus. Optimos nos esse, sapientissimosque affirmantibus assentimur, cum sciamus illos sapius mentiri: adeoque indulgemus nobis, ut laudari velimus in id, cui contraria quammaxime facimus. Ita vero fieri aliter non potest, quam ut cæco amore abrepti, & amicorum falsis laudibus inescati, citius quam par erat, scripta nostra in publicam

protrudamus lucem, ea admiremur, nobis plaudamus, & semel animis infuso inclarescendi studio, nullo monitore intercedente, magis magisque intumescamus.

Promoveant, (quod quinto loco notari volumus) *hunc morbum*, ipsi *Ephemeridum Literariorum* scriptores, dum libros parum accurate scriptos laudant, & *factum passim in libris regnantem non ea, qua oporteret, libertate notant*. Scio non eos tantum, qui rara Eruditione, & præcellentissimo ingenio instructi sunt, libertatem habere, sua cogitata cum Eruditis communicandi. Libera est Respublica literaria: nullus Dictator hic locum habere debet. Fateor etiam, non omnes errores, qui forte in Scriptis hujus vel illius reperiuntur, acerbius esse perstringendos. Dantur mediocris ingenii & eruditionis Viri, sed qui modeste de se, suisque laboribus sentiunt, placide de aliis judicant & ad monita Virorum doctorum benevole audienda paratissimi sunt. Hi, si forte cespitaverint, byssinis verbis meliora sunt edocendi. Sed ab altera etiam parte dantur multi, qui centies dicta repetunt, nihil quod dignum legi sit, in lucem proferunt, altos tamen spiritus gerunt, Viros vere doctos laceffunt, & in iis exagitandis nescio quam sapientiæ & pietatis laudem quærunt. Hi mea opinione ab iis, qui ejusmodi Ephemerides scribunt, ita essent notandi, ut omnium risui & contemptui exponerentur, atque in posterum modeste de se, aliisque, loquerentur, vel, quod præstaret, immaturos ingenii fœtus in ipso partu enecarent. Hæc autem præstanda essent sine partium, sectæque studio. Tros Rutulusve fuit, nullo discrimine est habendus. Cum vero hoc frequenter

ter variis ex causis negligatur, mirum haud est, quod indocti etiam, & non iis ingenii & Eruditionis copiis instructi, quæ Scriptori verum decus adferre possunt, pergant Litteris famam quærere, ridiculi esse, tempus pretiosum & brevissimum non necessariis terere, & præclare de se, suisque meritis, sine ulla tamen fontica causa, sentire.

Vitium hoc, (VI.) laudem & famam consequendi fovet & promovet communis ille error multorum Eruditorum, quo imbuti existimant, cum Aristotele, veram hominis felicitatem consistere in sola contemplatione veritatis. Aristoteles Ethic. Lib. X. cap. 8. ita de hoc argumento loquitur: Αλλα μιν ζην δε πάντες υπειληφασιν αὐτες και ενεργειν αρα: ε̃ γαρ δε καθευδειν ὡς περ και Ἐνδυμιωνα. Τω δη ζῳῃ τς πραττειν ἀφηρημενω, ἐτι δε μαλλον τς ποιειν, τι λειπέσαι πλὴν θεωρίας, ὡς ε̃ η̃ τς Θεος ενεργεια μακαριότητι διαφερῃσα θεωρητικα ἀν̃ εἰν. Και τῶν ἀνδρωπῶνων δε ἡ ταύτη συγγενεσθῃ εὐδαιμονικῳτάτη. Σημειον δε και τῷ μη μέλεχειν τα λοιπα ζῶα εὐδαιμονιας της τοιαύτης ενεργειας ὑπαρχει. i. e. at vero vivere ipsos universi putant, quare & operari; non enim oportet eos ut Endymionem, ajunt, dormire. Viventi igitur ei, cui actio & multo magis effectio non tribuitur, quidnam aliud præter contemplationem restat. Quare operatio Dei præcellens beatitudine contemplativa sine controversia fuerit. Et humanarum igitur operationum ea est homo summe felix, quæ illi maxime est cognata: signum est hujus & animalia cetera felicitatis expertia esse. Ex hoc Aristotelis loco patet, eum, & turbam ingentem sectatorum, qui vel Eruditione florent, vel sibi Eruditi videntur, Deum sibimetipsis similem, adeoque imitandum putasse. Nimirum hi homines plerumque vitæ tempus indefesso studio Lite-

ris vacarunt, atque ex eo summam voluptatem
 perceperunt. Hinc ex ingenii sui modulo, & ani-
 morum statu, non alios homines duntaxat, sed
 & Deum ipsum mensurantur, similique adfectioni
 deditum esse existimant. Sed mea opinione fal-
 luntur Stagirita, & sequaces ejus: Quanquam enim
 Deum jugi virtutum suarum contemplatione de-
 lectari non negemus; patet tamen, ex ipsa rerum
 creatione, conservatione & regimine Universi res-
 piciendo ad τα αἰδιόητα & ad τα νοήτα, potius in con-
 stanti Bonitatis, Potentiæ, & Sapientiæ, exerci-
 tio felicitatem Optimi Numinis consistere, quam
 in nuda sui & rerum creatarum contemplatione.
 Quid enim esset vastissima illa rerum Universitas,
 si Deus jugi contemplationi suarum Virtutum in-
 tentus, omnia fortuitis casibus temere ruentis ma-
 teriæ molis, aut hominum voluntati, permitte-
 ret, incurius rerum humanarum? similiter infe-
 lix esset generis humani status, si ejus felicitas in
 sola contemplatione consisteret, cum plerique
 mortalium ad jugem ejusmodi & eruditam rerum
 divinarum & humanarum contemplationem sint
 inepti. Non negamus, animos Eruditorum ex
 contemplatione rerum præstantissimarum singula-
 rem capere voluptatem; neque inficias imus quos-
 dam etiam reperiri, qui suavem hunc sensum, neque
 cum divitiis Cræsi, vel cum exquisitis etiam de-
 litiis, facile commutaturi essent. Sed præter-
 quam quod paucissimi ita animati sint, inficiamur,
 veram hominis felicitatem in hoc positam esse.
 Non quæritur, quam suaviter vivat talis Eruditus,
 sed quid Deo, sibi & societati, debeat. Sane, si
 quis, quod tenentur præstare omnes, radices vi-
 tiorum suorum quantum potest, evellere; si tu-
 mul-

multuantium adfectuum vim frangere; si ea, quæ Deo grata sunt, quotidie præstare vult; si toti se mundo genitum esse probe meminit, &c. &c. satis habet, quod agat, & mox deprehendet, non tam in contemplatione, quam vero in jugi, perpetua, & constanti actione & labore vitam esse transigendam. Et quis credat, nos in angustum hoc corporis ergastulum vel ideo tantum coniectos, ut neglectis illis, quæ ad emendationem nostri & ad proximi utilitatem facere deberent, abstrusarum rerum contemplatione animos fatigemus, & evanida cerebri *φαντασμα*, fluxumque idearum continuo advenientium & abeuntium observemus? Quod si dicas, non quarumlibet rerum contemplatione mentem pasci, & felicem reddi; sed præstantissimarum duntaxat, & divinissimarum, nodum non solvis; vel enim res illas præstantes contemplamur duntaxat, vel ideo hoc facimus, ut, quæ jugi meditatione digna esse putavimus, in vitæ usus revocemus, atque adeo variis officiis adaptemus. Prius duntaxat præstare velle absonum est. Sapiens enim nihil sine fine agit. Sed finis omnis meditationis est actio. Confer virum doctum per omne vitæ tempus subtilissimis contemplationibus intentum, atque eo nomine valde sibi plaudentem, ceterum rerum, quæ in Ecclesia, in Republica, in familia, & domo sua aguntur, incurium, & ad vitæ varia officia & munia obeunda prorsus imparatum; confer inquam ejusmodi virum cum artifice operibus manuum sedulo intento, & victum sibi parante, ad omnia officia Deo, Patriæ, familiæ pro ingenii captu & viribus, præstanda paratissimo, ceterarum rerum, de quibus Eruditi solliciti esse so-

lent ignaro, & facile sapienti constabit, uter magis *felix* sit deprædicandus. Non repetam, quod supra dixi, plerosque mortalium ad fixam ejusmodi & jugem contemplationem rerum divinarum & humanarum instituendam esse ineptos; videamus in quarum rerum contemplatione tantas plerique quærant delicias. Multi animos pascunt contemplatione rerum abstrusarum, nihil, aut parum ad felicitatem omnium promovendam facientium, difficilium sæpe nugarum. Quidam delectantur abstractissimis Metaphysicorum ideis; in mundo quodam intelligibili versantur, & corpore se se indutos tantum non obliviscuntur: alii per omnem fere vitam vastissimorum corporum in cælo fluitantium naturam, & motus contemplantur, ignota habitacula hominum in planetis degentium rimantur, ad maculas solis diligenter attendunt, vitiorum mentis plane immemores. Hic se beatum & valde felicem deprædicat, si quæ de religione inde a condito mundo usque ad suam ætatem stulte & inepte dicta sunt, perspecta habet: Alius insignem in omnis generis errantibus refellendis & perstringendis voluptatem capit, & viam ad cælum nonnisi iis aperit, qui eadem, quæ ipsemet probat, defendunt, ceteros omnes miseras orci victimas esse pronuntiat. Quidam per omnem vitam in imitanda eloquentia Ciceronis desudant, & si magnos in hoc studiorum genere fecerunt progressus, sibi vehementer plaudunt, existimantes, in hac peritia sermonis omnem sapientiam esse repositam. Denique, ut alia mittam, non desunt, qui tum demum se se eruditos & felices esse putant, si veterum Romanorum & Græcorum mores & consuetudines cognitas

gnitas habent; si urere, secare, transponere verba, & cum fastu antiquis pariter & recentioribus Criticis insultare possunt. In his multi Eruditorum vitæ tempus præcipuum terunt, at qui pretia rerum novit, & quem in finem ab O. M. Numine conditi simus *ἀδελφὲς πᾶσι* expendit, nunquam sibi persuadebit, in his veram felicitatem & dignitatem hominis positam esse. Quidam ex hoc numero sæpe variis sunt dediti vitiis; hæc vero ubi animos vehementer occuparunt, veram mentis tranquillitatem fugant, adeo ut peracto aut ad finem vergente ætate sentiant, quam parum præsidii in multis partibus Eruditionis humanæ reperiatur. Sane hi homines mihi similes videntur Cervo illi in fabula, qui ramosa mirans laudabat cornua, tenuitatem vero crurum suorum vituperabat, cum vero venatorum vocibus excitatus, ope horum per campum fugiens canes facile elusisset, cornibus impeditus & a canibus captus, in hanc moriens erupit vocem. *O me infelicem! qui nunc demum intelligo, ut illa mihi profuerint, quæ despexeram, & quæ laudaram, quantum luctus habuerint.* Nollem quemquam hæc ita interpretari, ac si cum nescio quibus devotis animabus Literarum omnis generis culturam negligendam, aut prorsus abjiciendam putarem; sum enim ab hac opinione alienissimus; sed hoc duntaxat volo, tantum temporis, si non plus homini Christiano inprimis, vacandum officiis, quæ Deo, Patriæ, Amicis, Liberisque debemus quantum consecramus optimis studiis, neque unquam hæc pia studia a conatibus, laboribusque ad Eruditionem spectantibus separanda. Hoc demum mea opinione est sapere, & vere Eruditum esse.

Recte de hoc argumento differit Seneca Epistola XX. ad Lucilium suum scribens: Te rogo ut philosophiam in praeordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias non Oratione nec Scripto, sed animi firmitate & cupiditatum diminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus & assensionem coronae captantibus, aliud his qui juvenum & otiosorum aures disputatione varia aut volubili detinent. Facere docet Philosophia, non dicere, & hoc exigit ut ad legem quisque suam vivat, ne orationi vita dissentiat; ut ipsa inter se vita unius sine actionum dissensione coloris sit. Maximum hoc est & officium sapientiae & indicium, ut verbis opera concordent, ut & ipse ubique, par sibi, idemque sit. Cum vero multi haec divellant, & in sola cultura Literarum veram gloriam quaerant, mirum non est, multos inclarefcendi magno desiderio tangi, licet non iis praesidiis sint muniti, quibus vera gloria comparatur.

Denique, (ut alia plura mittam) homines tanto ardore laudis & famae incensi, non cogitant satis, de exiguis effectibus & fructibus, quos pleraque Scripta in animos hominum habent. Scopus eorum, qui cum aliis meditationes suas & labores communicare solent, is potissimus esse debet, ut nimirum homines a gravioribus erroribus & vitiis revocent, veramque generis humani felicitatem quaerant. Eum in finem traduntur praecepta varii generis, quae felicitati hominum internae & externae promovendae inservire possunt. Excellentissima vero praecepta & media nil prosunt, si ad vitae usus non revocentur. Atqui experientia testatur, paucissimos, (ut de errantibus duntaxat agam) eo adduci, ut veritati victas dent manus. Paucissimi mortalium legere dignantur scripta, quae de
errori-

erroribus Religioni contrariis agunt. Multos vel ipsum vocabulum *Controversiarum* offendit: vel si talia aliquando legunt, faciunt id obiter, vel præjudiciis capti, accurato ea examini non submittunt, vel denique, si veritatis lux oculos aperit, fateri tamen errores aut nolunt, aut non audent. Postquam enim semel in partes itum est, plerique sententiis, quas juvenes imbibere, tanquam saxo adhærent, neque facile a se impetrare possunt, ut fateantur, se erroribus hactenus addictos fuisse. Notum insuper est, non sine periculo, non dicam errores graves, sed & leviores impugnari. Exoritur enim statim clamores, rixæ, & contentiones. Atque hæc causa est, cur innumera scripta polemica vel nullum, vel exiguum usum habeant. Idem fere dixeris de plerisque scriptis exegeticis. Libertas interpretandi in iis duntaxat locis conceditur, quæ in controversiam non veniunt. Ubi vero de locis, quibus quælibet pars sua dogmata probare solet, agitur, frænum menti suæ injicere debet Interpres; imo vero res in quibusdam locis eo est redacta, ut, licet Interpres ex animo cuiusdam dogmati sit addictus, unum vero vel alterum locum ad hoc vel illud dogma stabiliendum offerri solitum rejiciat, non desint, qui clament, ipsum dogmati ipsi vere addictum non esse. Scripsit ingeniosus Anglus libellum, quo probare voluit lectionem S. Literarum esse periculosam plane: Inter alia hoc utitur argumento, quod nimirum etiam illi, qui illas serio evolvant, & expendant, heterodoxis, & a recepta sententia alienis sententiis, & interpretationibus, imbui possent: planum est, eum ironia duntaxat uti, eosque perstringere voluisse, qui eo sine duntaxat S.

Literas legunt, ut inveniant eas opiniones, quibus a juventute subscripserunt. Et profecto huic malo vix, ut sunt res hominum, obex poni potest: videas sæpe doctissimos Interpretes, ubi ad locum quendam suis opinionibus contrarium deventum est, ita se torquere, & tenebras luci inferre, ut vix in unum hominem tam diversum agendi, & ratiocinandi modum cadere posse, tibi persuadere possis. Interim res ipsa tamen verissima est. Falsus hoc est ὁ παναγῆς Cl. *Werenfelsius*, Theologus, omnium, qui sapiunt, judicio, perspicacissimus. Hic vero in dissertatione sua de *Scopo Interpretis* ita de hac materia loquitur. *Maxima pars hominum non id agunt, ut e Scriptura discant, quid sibi credendum sit, sed ut, quod crediderunt ante, ex ea confirment.* Rapiunt hic quisque ad suam sententiam stabiliendam, quicquid sibi prodesse putat: quod obest detorquetur, aut nescio qua distinctione eluditur: atque ita παναγῆς alia aliam post se trudente tantum non ubique verus Scripturæ sensus amittitur. Apostolus utilem Scripturam S. & merito prædicat ad παιδείαν & ἐλεγχον: unde recte adversus Doctores E. R. pertendimus omnium controversiarum, qua decidi nostra interest, decisionem in hoc libro reperiri. Et reperiretur certe, si ea mente Scripturam sacram legeremus, qua illam legere oportet. Sed fatendum est, culpa hominum pene factum esse ut Scriptura hodie ad doctrinam & redargutionem inutilis sit. Quem enim dissidentium meliora docere potest, cujus errorem corrigere, quas lites dirimere: si jam nemo quicquam in ea cernit, nisi quod vult cernere, & errans nihil aliud quam errorem suum in isto loco videre cupit, non minus quam recte sentiens veritatem? Hactenus doctus ille Vir. Mitto exempla, quæ ex aliis discipuli-

plinarum partibus adduci possent. Quod si vero Viri optimi & præstantissimi, qui non tam laudem & famam quærunt, quam vero veritatis cognitionem & felicitatem hominum promotam vellent, scopo suo sæpe excidunt, paticissimosque ad veritatis cognitionem & confessionem adducunt, cur vanæ laudis tantum captatores, tantum laboris insumunt, ad famam Eruditionis consequendam?

XI. Ex iis, quæ hætenus de hoc argumento dixi, aliqua jam ratione cernis, *Vir. Cl.* quibus mediis sit utendum, ad morbum hunc epidemicum, si non prorsus tollendum, saltem imminuendum. Nimirum ante omnia necesse est ut Præceptores, Professores, & Amici, mature huic malo obicem ponant: Quod fiet, si omni data occasione vanitatem hujus vitii vivis coloribus depingant, & animos adolescentum, eruditionis opinione tumidos, continuis interrogationibus fatigent & hac ratione arrogantiae suæ convincant. Illi vero ipsi, qui hujus morbi indicia in semet ipsis deprehendunt, in se descendere & vires suas tentare, amicorum vero, adulatorumque benigna judicia de suis laboribus, non magni æstimare debent. &c. &c. Sed juvat, ut terminis Medicorum utar, specifica quædam proferre remedia, quæ impedire possunt, quo minus animus nimio inclarescendi studio inficiatur. Et *Primum quidem erit, si Adolescentes, Literis per vitam vacaturi, philosophicas & mathematicas disciplinas rite addiscant.* Notum est, has disciplinas rite addisci non posse, sine judicio quodam acuto, meditatione, attentione, & accurata idearum collatione. Hac ratione omnium optime juvenes sentiunt, quid

quid vires valeant, quid ferre recusent. Hæ animos præparant ad ingenii humani imbecillitatem probe cognoscendam. His præparati vident, quantum requiratur ad veri nominis *Demonstrationem*: ita denique demum deprehendunt, quam multa ignoremus prorsus, quam pauca vero perfecte cognoscamus; quam facile specie veri nobis imponant sophismata, & verborum involucria; quam difficulter ex primis & immotis principiis reluctantem, & a nobis dissentientem, refellamus, & falsi convincamus. Ejusmodi meditationes seriæ nos sapientes & modestos efficere possunt; animadvertimus enim ita, arctissimos esse scientiæ humanæ limites; hæremus enim circa naturam ideæ, & *atomi*, ut de mille aliis nil dicam. Non possem ea, quæ de hoc remedio dicenda essent, melioribus verbis exprimere quam iis, quibus usus est *Celeb. Werenfelsius*, antidotum contra Logomachias, quæ plerumque ex nimio disputandi & inclarescendi studio oriuntur, supeditaturus. Ita enim Doctissimus ille Vir, disert. de *Logomachiis* cap. X. disserit. *Assuescant* (inquit) *Adolescentes meditari, animum intendere, attentionem conservare, ordine conveniente a cognitis paulatim ad incognita progredi, omnia, quæ discunt, ex principiis suis deducere: certa ab incertis, evidentia a verisimilibus, magis probabilia a minus probabilibus discernere: adsuescant quoque ignorantiam suam in plerisque rebus animadvertere, ut discant ingenio suo & scientiæ diffidere, judicium sæpe cohibere, ac tardi esse quidem in adsentiendo, sed in condemnando longe tardiores. Exerceantur in iis ubi disputationibus locus non est, quales sunt arithmetica & geometrica demonstrationes, adversus quas, si quis argumentari vellet,*
meri-

merito suo ab omnibus rideretur! quæ disciplinæ ad scopum nostrum propterea quoque utilissimæ sunt, quia nullæ aliæ magis a verbis nos ad res ipsas deducunt. Hæ solæ ab omnibus vocabulis nihil significantibus penitus sunt perpurgatæ: in his solis in eo nemo fallitur, quod voces quasdam, quibus nulla in mente distincta respondet notio, memoria tenens, rem ipsam sibi intelligere videtur. Scio non cuilibet licere in his artibus confiteri, sed *προσπειραίας* loco periculum in iis facere, saltem in eum finem, ut mature discernere discamus, quid sit scire, quid nescire, ac propterea, quid nos ipsi sciamus, quid nesciamus, ubi nuda verba, ubi res ipsas teneamus, omnibus licet, & omnibus utile est, si non necessarium. Hactenus B. Werenfelsius. Profecto saluberrimi fructus ex cognitione harum disciplinarum ad omne genus Eruditionis redundant: discimus inde, verum Scientiarum & Eruditionis pretium, inprimis si his disciplinis accedat studium *Ethicæ philosophicæ & christianæ*. Ope philosophiæ deprehendimus, in omnibus disciplinis multa reperiri non necessaria, multa ad ostentationem potius, quam vero ad veritatis inquisitionem, generisque humani utilitatem facientia. Ex ea edocemur, alia accurate esse cognoscenda, alia vero leviter transmittenda. Sine his Literis Criticus, & Philologus, nisi *βαρὺ* quadam *μοίρῃ* placido sit ornatus ingenio, ridiculum, morosum, & superbum se se exhibebit, omnem sapientiam in apicibus Literarum, & arte conjectandi & emendandi, reponet. Theologus his disciplinis non imbutus, minime operam dabit, ut & ipse de Religionis capitibus principalibus rite sit edoctus, & ut alios de iisdem convincat; leve a momentoso discernere non valens, controversias

fiat nullius momenti, eodem fervore tractabit, quo discutiuntur ea, quæ cum salute connexa sunt; in dissentientes omnes promiscue parata tollet cornua; pietatis vero promovendæ studium tam acriter non urgebit. His vero rite imbutus disciplinis, operam dabit, ut animum ipsemet primum emendet suum, antequam de errantibus revincendis sollicitus sit, probe gnarus, pestilentissimam hæresin esse improbam vitam. Modestus insuper erit, mitis, & pacificus. Ea potissimum suis Auditoribus inculcabit, quæ ad veram felicitatem consequendam plurimum conferunt. Ex omni Theologiæ apparatu, exempla in medium proferet, quæ mentis nostræ in rebus divinis rite cognoscendis imbecillitatem, & imperfectionem manifestam faciunt; unde & Auditoribus suis eos commendabit, qui de articulis fundamentalibus, de vero & falso Theologorum Zelo, de docta in Theologia ignorantia &c. &c. erudite scripserunt; frequenter elegantissimos illos J. Scaligeri, quos & hic extare volo, versiculos discipulis in memoriam revocabit.

*Ne curiosus quære causas omnium
Quæcunque libris vis Prophetarum indidit
Adflata cælo plena veraci Deo
Nec operta sacri supparo silentii
Irrumpere aude, sed prudenter præteri.
Nescire velle, quæ Magister Optimus
Docere non vult, erudita inscitia est.*

Divinum illud præceptum M. Erasmi, quod in elegantissimo libello, *de ratione veræ Theologiæ* dedit, quavis data occasione ingeminabit; sonat autem ita. *Ad veram theologiam perveniendi primum*
præ.

præceptum est, ut ad hanc philosophiam plane celestem
 animum adferamus ea dignum, non tantum purum ab
 omnibus, quoad fieri potest, vitiorum inquinamentis,
 verum etiam ab omni cupiditatum tumultu tranquillum
 ac quietum. Hoc sacrum limen adituris absit omnis
 fastus, procul absit illa veri nocentissima pestis, gloriæ
 fames. Erunt forsitan, qui contrarium probaturi,
 ad omnium Seculorum experientiam, ad inge-
 niosissimum *Lucianum*, provocabunt, ex quibus
 pateat, inter Eruditos, Philosophos inprimis,
 fastu, superbia, & inclarescendi studio, in præ-
 ceptis actos fuisse. Non nego multos veterum &
 recentiorum Philosophorum hac labe infectos
 fuisse. Sed hoc non obstante duo repono. *Prius*
 est; omnium sapientum consensu, vitia Docen-
 tium disciplinis ipsis adscribi non debere: Ita ne-
 mo negabit, multos ex iis, quos V. D. Ministros,
 & Theologos appellamus, Religioni, quam pro-
 fitentur, minime convenienter vivere; nemo
 tamen propterea dicet, Religionem sua natura ad
 pietatis studium conferre nihil. Unde etiam sequi-
 tur, fastum, quo multi Philosophorum, turge-
 bant, non impedire, quo minus asseramus, cul-
 turam accuratam philosophicarum disciplinarum
 multum conferre ad vanæ laudis studium minu-
 endum. *Posterius* quod moneo hoc est; nimirum
 Philosophi nomine non intelligo hominem, qui
 duntaxat artem ratiocinandi callet, principia &
 hypotheses systematis alicujus probe intelligit, &
 adversus dissentientes eadem tueri & defendere
 potest; sed eum potissimum, qui simul animum
 a pravis adfectibus purgavit; qui accuratam
 habet sui & facultatum suarum cognitionem:
 qui vera rerum & scientiarum pretia per-
 specta

specta habet; qui temere nihil admittit vel rejicit: qui modestus, veri amans: uno verbo, ut dicam, eam imaginem Philosophi animo meo repræsentō, qualem depinxit in suis opusculis B. *Werenselius*, & post Eum Vir doctissimus J. F. *Mejerus Halensis*. Hominem vero, ejusmodi virtutibus ornatum, aptissimum esse, ad inanem superbiam retundendam, nemo iverit inficias. Talis sane facile deprehendit, veram Eruditionem sine sapientia & mentis cultura locum habere non posse: sed veræ virtutis studium cum amore Literarum copulandum esse; persuasus erit, eos non recte sapere, qui multa quidem volumina evolverunt; sed in omni vitæ ratione promiscua turba sapientiores & meliores non sunt. Et quid tandem judicabunt homines Literarum rudes, si videant, Eos quos Eruditos appellamus, quosque supra ceteros mortales laudibus extollimus, ambitioni, rixandi studio, iræ præcipiti, aliisque vitiis deditos valde esse, quid inquam judicabunt de Literis & disciplinis, quas jure meritoque commendare solemus? an non tales Philosophi *μεχρι τῆ λέγειν ἀνευ τῆ πραττειν* in causâ sunt ut Literis suum pretium non constet inter omnes? an non multi Eruditos pro umbraticis habebunt doctoribus, & eruditionem, tantopere celebratam, Charlataneriæ (ignoscant Eruditi huic vocabulo minime Ciceroniano) quoddam genus esse pertendent? Quo ipso manifestum est, cum Philosophiæ studio jungendam esse Sapientiam, modestiam, & veri, rectique amorem. Hæ vero virtutes ad fastum, & inane inclarescendi studium, depressum multum conferunt.

Secundo multum ad morbum illum minuendum conferre crediderim, si *Literarum Studiosi* maturiore ætate eos evolvant auctores, qui erudite & acute monstrarunt quam multis pleræque disciplinæ obseptæ sint difficultatibus. Dico autem maturiore ætate hoc præstandum esse; postquam nempe gravissimarum Scientiarum fundamenta rite sunt jacta, & inprimis animi accuratiore notitia Theologiæ & Philosophiæ sunt imbuti. Antequam hoc factum est, nollem cuiquam auctor esse, ut libellos ejusmodi evolveret, quoniam facile in morbum alium, nimirum studium & voluptatem de omnibus dubitandi, incidere posset. Novi homines, qui, cum Philosophiæ & Theologiæ præceptis non satis imbuti ad ejusmodi libellos avidè legendos animos adjecissent, in graves prolapsi sunt errores, & accedente fastu, in viam rectam reduci non potuere. Faciendum igitur hoc suaserim, quando animus accuratiore graviorum disciplinarum cognitione est instructus, ingeniumque variis exercitationibus probe excultum est. Hi enim libri animos præparant ad accuratum examen eorum, quæ hæcenus a nobis credita pro veris fuerant, instituendum. Hi docent, non levibus fundamentis superstruendas esse sententias, quas defendere volumus: monstrant, sæpe nos ignorare, quod pulcherrime scire nobis videmur: animos ad prudentem ἐποχὴν sectandam quasi trahunt; & quantum sit, quod ignoremus, & imperfectè cognoscamus, monent. Præconium est memoratu dignissimum, quod Cælio Calcagnino, viro sapientia non minus quam doctrina præstanti, cuius inter Eruditos, qui Seculo XVI Italiam illustrarunt, haud ignobile nomen est, in elogio sepul-

pulcrali bibliothecæ, in qua, ut maximam vitæ partem egerat, ita condi volebat, inscripto tributum legimus. Ex diuturno enim studio inprimis hoc didicisse laudatur, *mortalia contemnere, & ignorantiam suam non ignorare.* Quod dum Cl. Stolle descriptione suæ Bibliothecæ refert, subjicit: *Wenn dieses alle Gelehrten zu Herzen nähmen, so hätten wir nicht so vil Windmacher in der Welt.* Hoc testimonium debeo diligentiae Cl. & doctissimi G. Albrecht, Conrectoris Frankofurti ad Mænum dignissimi mihiq̃ faventissimi, quod extat Diff. III de *docta & laudabili in studio exegetico ignorantia.* A multis egregiis & doctis viris audiui, se lectione talium librorum a fastu, superbia, *δυνιστοφία* retractos fuisse. Scio, quosdam præpostere doctos optare, ut ejusmodi libri ex orbe literato proscriberentur, & hominum manibus excuterentur. Quod si viri hi hoc tantum vellent, libros nimirum ejusmodi non promiscue ab omnibus esse legendos, minime omnium ab adolescentibus, artis ratiocinandi non satis peritis, & solidiore cognitione gravissimarum disciplinarum destitutis, pedibus in eorum sententiam irem: sed cum erectiora & præstantiora ingenia a lectione horum librorum arcere volunt, næ illi minus prudenter agunt; ita enim ratiocinando tacite confiteri videntur, eam esse vim & efficaciam illarum difficultatum, quæ contra scientiarum & Religionis fundamenta moventur, ut nihil illis cum aliqua Veri specie possit opponi. Si vero hoc falsum esse putant, quid obstat, quominus illæ difficultates expendantur, & ad lydium rationis lapidem exigantur? num dicendum, in Religione Christiana v. gr. dari dogmata contradicto-

dictoria, quia auctores horum librorum omnem ingenii aciem intendunt, ut hoc probent? an nihil erit certi, quia Pyrrhonismum quidam defendere aggressi sunt? non putarim. Ea certe dogmata, quibus innixa est Religio Christiana, (de singulis opinionibus Theologorum non loquimur) ut de principiis mathematicis & metaphysicis jam nil dicam, tam solidis fundamentis sunt superstructa, ut rigidissimum examen sustinere possint. Hoc certum, lectionem ejusmodi libellorum plurimum conferre posse, ad fastum, superbiam & jactantiam, qua multi vanæ gloriæ cupidi constricti sunt, si non suppressendam, saltem minuendam. Quinam autem hi libri sint, tute *Vir Cl.* optime nosti.

Immo, quod *tertio loco* addo, *Libri de vanitate scientiarum, de moribus & incommodis Doctorum Umbraticorum, similisque generis, agentes, non parum faciunt ad inane illud gloriæ & famæ studium reprimendum.* Longa & difficilis via est perveniendi ad sanitatem mentis per præcepta; brevis & expedita per exempla. Qui igitur ejusmodi libros, quorum nomina supra adduxi, evolvit, & deprehendit, quam ridiculos sese exhibuerint homines inepto fastu turgidi; quos risus excitarint; quo aceto perfusi fuerint a Viris doctis; ut famam, quam immortalem reddere voluerunt, turpiter decoxerint; tempusque melioribus consecratum negotiis misere perdiderint, ille inquam, qui hæc serena mente expenderit, nec insanabili laudis cupiditate in præceps actus est, operam dabit, ut potius animum gravissimis disciplinis ex cultum habeat, quam ut festinanter ad alios docendos sese accingat. Huc etiam referre possu-

mus ipsius *Historiæ Literariæ* studium, caute & sobrie institutum. *Historia Literaria* est *Historia Sapientiæ & stultitiæ*. In ea enim ceu in brevi tabella, ut ingeniorum humanorum præstantiam & efficaciam, sic eorundem vanitatem, imbecillitatem, excessus & defectus deprehendimus, manifestum ex ea erit, plerosque Errores eruditorum a nimia inclarescendi cupiditate & famæ studio originem traxisse. Unde sapiens colliget, hæc vitia omni cura esse vitanda. Sane qui non eo animo *Historiæ Literariæ* vacat, ut sapientior, modestior, in dissentientes æquior fiat, ille nondum vera rerum pretia mihi perspexisse videtur.

Quarto tandem, & ultimo loco considerare deberent homines laudis duntaxat & famæ consequendæ studio incensi, ab una parte vitæ nostræ brevitatem; ab altera officiorum, quæ Deo, proximo, & nobis debemus, necessitatem & gravitatem. Vitam nostram brevem & fluxam esse, nemo est qui inficietur. Eruditi pariter & plebeji hoc uno ore fatentur. Vita hæc brevis innumeris negotiis & curis est obsepta, quæ mentem distrahunt, & ab officiis præstandis avocant: multum temporis somno, conviviis, deambulationibus, imo nihil agendo terimus; vacamus uxoribus, reddimus amicis tempora, facultates ad bene & commode vivendum corradimus, morbis divexamur, &c. &c. præclare Manilius

- - tam sollicitis vitam consumimus annis
torquemurque metu, cæcæque cupidine rerum,
æternique senes curis, dum quærimus ævum,
perdimus & nullo votorum fine beati
victuros agimus semper, nec vivimus unquam.

Inte-

Interim ruit irreparabile tempus, & incerti sumus, quando ad plures nobis eundum sit. Hoc studium insuper inclarescendi, & libros qualescunque edendi, animos fatigat, vires corporis frangit, & non raro veri amantes in difficiles morbos præcipitat. Quam ineptum vero est, vitam tot curis districtam sibi reddere acerbiores?

Quod si ab altera parte ad officia, quæ Deo, Parentibus, Patriæ, & nobis debemus attendimus, bone Deus! quam manifestum est, eos omnes perperam agere, qui neglectis his gravissimis officiis, in id duntaxat sunt intenti, ut laudis & Eruditionis famam captent. Profecto, si homines illi, antequam perversæ huic cupiditati frena laxarent, taciti semetipsos interrogarent, utrum animos suos excellentissimarum rerum cognitione instruxissent; utrum omnibus præjudiciis, aut præcipuis saltem, quæ nos in cognitione veritatis & virtutis morantur, valedixissent; num amorem voluptatum, ambitionem, sordidum habendi studium &c. ex animis eradicavissent; num denique perspicaces, sapientes, modesti, & pii evaserint, haud dubito, quin plurimi surdo illo monitore conscientia adacti, confessuri essent, se nequidem hætenus de his officiis cogitasse, nedum ut de iis præstandis præ ceteris fuerint solliciti. Quis autem est tam absonus, ut asserat, pluris interesse, linguarum peritiam habere, locos corruptos emendare posse, quam animos turpissimis adfectionibus captos correxisse? Quis sanæ mentis homo contendet, majoris momenti rem esse, scire quid *Plato*, quid *Aristoteles*, quid *Cartesius*, quid *Leibnizius*, aliique Sophi senserint, quam ea intelligere & præstare, sine quibus

beati esse non possumus? Quis affirmaverit,
 præstare, omnium gentium de religione opinio-
 nes perspectas habere, quam ea officia rite co-
 gnoscere & custodire, quæ divinus Legislator no-
 bis injunxit, & sine quorum præstatione infeli-
 ces sumus? At quid aliud agunt homines nonnisi
 famæ cupiditate incensi, quam ut, quæ præ-
 stantissima sunt, negligent, aut segniter curent,
 in iis vero vitam potissimum consumant, quæ
 veram sapientiam, & mentis tranquillitatem no-
 bis conciliare non valent? nimirum hi homines
 volunt esse *duces cæcorum*, & *celeberrimi Viri*,
 hætenus tamen sapientia prima destituti sunt,
 quæ est, stultitia caruisse: adeo verum est illud
 ingeniosissimi Viri D. L. M. *Vayerii* dictum: *Dans*
ce grand Hôpital des Incurables, il n'y a point des
plus foux, que ceux, qui veulent guerir les autres.
 Perpende mecum, *Vir Cl.* quid Deo, Patriæ &
 proximo debeamus. Deum, præstantissimum
 illud Numen, tenemur cognoscere, amare, co-
 lere, in communione ejus nostram salutem quæ-
 rere, & pro gloria ipsius promovenda omnia fa-
 cere & præstare; omnem vitam nostram ad Ipsius
 nutum componere. Debemus patriæ inservire,
 imo toti mundo nos genitos existimare. Sunt
 officia sanctissima, quæ parentibus, liberis, ami-
 cis, omnibus denique in universum præstanda
 sunt. Quam difficilia vero præstita sunt hæc of-
 ficia? quæ impedimentorum, undique ingruen-
 tium, moles? Digna sunt, quæ hic adducantur,
 verba Ph. *Mornæi*, Viri Arte & Marte illustris,
 prolata in libello de *vitæ mortisque consideratione*
 pag. m. 42. *Scientiæ atque artes (inquit) mentem*
quidem inexhausto labore fatigant, nullam tamen
dura-

duraturam homini tranquillitatem conciliant. Quanto maiore mens nostra cognitione facta plenaque est, tanto uberiores nobis comparare studemus, neque ulla scientia illas, quæ animum nostrum in diversa rapiunt, controversias, tollit, aut sumovet miseros tumultus mentis (ut ait Poëta) & curas, laqueata circum tecta volantes. Mentem quidem eruditione poliunt artes, vitiis ac morbo minime liberant; doctrina excultum reddunt, bonum neutiquam; scientem, haud Sapientem. Adde quod quanto quisque uberiores nactus est cognitionem, tanto minus se profecisse fere agnoscit: quanto mens disciplinis onustior est, tanto se magis vacuam & inanem esse comperit, usque adeo etiam, ut quantacunque homini in hoc mundo cognitio obtingere potest, eorum sit, quæ a nobis ignorantur vel minima portio, summaque nostra sapientia in inscitia atque ignorantie propriæ, universa demum hominis perfectio in imperfectionis, cognitione consistit; quam quidem ut quisque maxime consecutus est, ita & majori cæteris mortalibus sapientia præditus, facileque omnium perfectissimus. Eant igitur vanæ auræ captatores, et dicant, nihil esse quod agant; credant, se ad id tantum natos, ut non necessariis animos fatigent; ut quovis anno sætum ingenii, qui sæpe in ipso partu enecandus esset, in lucem edant; ut sudent, consarcinent undique collectanea, et multum agendo famam quandam Eruditionis adipiscantur; lubentes hoc gaudium ipsis concedimus, dummodo fateantur, se hactenus dum hoc unum obtinere conati sunt, nondum sapere, nondum hominis sapientis, et boni civis officia implevisse. Erunt forte qui dicant,

posita veritate argumentationis meæ, multos a scribendis libris absteritum iri. Quanquam periculum nullum sit, eo res deventuras, ponamus tamen si ita velint; num propterea doleremus vices Seculi nostri? Sane feliciora essent tempora nostra, si multi perituræ chartæ parcerent, et de hoc potissimum ante omnia essent solliciti, ut animos suos emendarent, et vera sapientia exornarent, quam vero scribendis libris vacarent. Obruatur enim orbis tot futilibus scriptis, tot sterilibus hypothesibus, tot disputationibus, quæ parum, aut nihil valent ad generis humani commoda promovenda. Si nonnisi vere docti scriberent, haberemus pauciores, sed elegantius, et accuratius scriptos libros, nec tot vanissimorum libellorum lectione animi studiosorum corrumperebantur. Amplius dico, omnes illi, qui neglectis plane officiis illis hætenus recensitis, ad libros etiam præstantissimos in lucem edendos animos adjiciunt, præpostere agunt. Negligunt enim ea, quæ omnium Sapientum judicio, gravissima et utilissima sunt; in iis autem curam omnem reponunt, quæ minus necessaria sunt. Scio, libros publica luce dignissimos, editos ab iis, qui variis vitiis tamen erant contaminati. Sed si hi homines operam dedissent, ut probi potius, sapientes et modesti, quam vero, ut eruditi essent, an non Deo et conscientiæ magis fecissent satis? Non negamus interim viros vere sapientes, et Eruditos recte agere, et de orbe Erudito bene mereri, si studio gloriam Dei, et felicitatem generis humani promovendi, ad scribendos libros animos adjiciunt; imo exorandi sunt, ut quæ
domi

domi premunt, cum literato orbe communicent,
ne malorum librorum mole obruamur.

En habes *Clarissime Vir*, quæ de eo, quod *nimum est*, in studio inclarefcendi *Literis*, meditatus sum. Libere animi mei fensa aperui, quoniam et te libertatem sentiendi amare scio. Literas dedi ad Amicum candidum, simplicem, et veritatis amantissimum. Dixi de vitiis, peperci personis. Eandem, quam amo, libertatem, aliis lubens concedo. Tu, si quæ minus accurate a me dicta putes, memineris, me non librum, aut Systema, sed Epistolam ad Amicum scripsisse.

Vale, *Vir Clarissime*, et porro, quod facere semper solitus es, fave tuo *L. Candido*.

Vale denuo.

II.
V I T A
DAVIDIS CONSTANTII,
Quondam in Academia Lausanensi
Professoris Theologiæ Clarissimi.*

SI vox mea, alias satis sonora, nunc rauca ac faucibus hæret; si ob alte ducta suspiria Sermo strangulatur; si lingua quasi sidere icta torpet, ne miremini Auditores: Non clamor agogo disputatorem, non acrem depravatorum seculi morum Censorem, non halcyonios Ecclesiæ nunc annuntio dies, sed ferale est pulpitum, quod conscendo: Octo sunt dies, quod extulimus Venerandi CONSTANTII exuvias, ac tenebricoso condidimus Sepulchro; at simul extulimus Professore ac Doctorem dignissimum, Academiæ decus, Collegam suavissimum, Civem optimum, omnibus charum, Studiorum fautorem, Studiosorum Patrem: Hoc est, quod nunc Academiæ triste hoc silentium, ac mihi lugubrem dicendi necessitatem

* Cum Biographia Clarissimi hujus Theologi Bibliothecæ Helveticæ a Clarissimo ALTMANNO adornata inserta non sit, neque in aliis ejusdem indolis collectionibus reperiatur; CONSTANTIIUS vero inter præstantissimos Helvetiæ Theologos referendus sit, merito locum illi in Museo nostro concedimus. Desumpta autem est hæc Biographia ex Oratione funebri, quam in obitum hujus Eximii Theologi habuit J. Jacobus SALCHLINUS in Academia Lausannensi Professor Theologiæ Clarissimus. J. Z.

tatem imponit; Imo extulimus Patrem omnium, utpote qui omnes Cives annorum numero superavit, unde et cum elatus omnes boni eum comitati sunt, ac tanta fuit vulgi frequentia conturbato vultu lugubres has edens voces, concurrere Cives, Patrem perdidimus optimum! Si quid mea vota valuissent, Venerande Constanti, tu adhuc in vivis esses et saltem centesimum, a quo non procul abfuisti, attigisses annum.

Laudabilis omnium temporum ac Academia-
rum fuit consuetudo, jam a Romanis ad nos derivata, ut Viris, vel de Patria vel de Ecclesia præclare meritis, iusta solverentur, et eorum merita post mortem palam decantarentur, ut posteri ac feri abnepotes, imo omnes, præclara æmulatione accenderentur, cum Majoribus virtute et industria certarent, ac eandem gloriæ famam tandem acquirerent: Miltiadis sane tropæa Themistocli animum addiderunt, ac ad gloriæ sanum viam stravere; Martyrum in primitiva Ecclesia pia recordatio multis aliis ejusdem Constantiæ causa et occasio fuit, qui mos et semper imitandus fuisset, nisi in turpem tandem degenerasset superstitionem: Illustria Virorum præclarorum exempla multis ardentiores subdidere facies, ac pectora inflammavit; ut fervidiore animo quemvis etiam improbißimum sustinuerint laborem, ac rude ad Parnassi fastigium iter feliciter absolverint, quod alias et urgentissima monita etiam centies inculcata non præstitissent; Piculum igitur fuisset Venerandi nostri Senis reticuisse laudes, ac eas non ad imitationem commendasse.

Uni.

Unicum, quod hic omnibus mirum videri queat, est, quod ego nec eloquens nec facundus, qui nunquam Suadæ fui cliens, hanc in me suscepim provinciam, cum disertus satis non sim, nec eloquio abundem, digno ut manibus Defuncti nostri Justa persolvere queam modo; at Pietas erga nostrum Constantium me de hoc monuit officio; benevolus ejus erga me affectus, sincera ejus consilia ac monita non fucata, non ex bilingui ore profecta, alte menti meæ infixæ, nec unquam ex ea delenda, hæc suaferunt ac jusserunt. Quod autem minus rite peractum fuerit, vestra in me benevolentia sæpius tentata, sæpius et comperta, boni consulet; Quod optimum erit, non ficta audietis præconia, nec ulla verborum lenocinia.

A natali solo Venerandi nostri Defuncti initium faciam; equidem in hoc non nimis inquirendum esse, jam olim monuit Maximilianus Cæsar, cum quis natus esse possit in aliqua terrarum Orbis parte, quam producendis magnis Ingeniis minus aptam quorundam credit perversa opinio, cum tamen Musæ et in incultissimis terræ regionibus habeant qui eas colant; uti Orpheus jam olim apud parum excultos Thraces, Anacharsis Vervecum in Patria apud horridos Scythes, Protagoras, Anaxarchus, Nicenetus, Democritus aliique apud barbaros Abderitas nati fuere. Interim tamen Nobilitatem Patriæ non vilipendendam esse recte censuit Simonides, et jam olim Themistocles falsus est, quod si Seriphius fuisset, ad tantam nominis celebritatem pervenire non potuisset. Qui ergo celebri est ortus civitate, habet de quo sibi bis gratuletur, modo celebri natali dignum

dignum se etiam præstiterit civem; Hac duplici felicitate gavissus est noster CONSTANTIUS, natus quippe in Nobili Civitate Lausanna, quæ Veteribus Lausonium vel Lausodunum dicta, antiquitate maxime Illustris, jam Julii Cæsaris tempore, si *Guillimanno* credimus, clara, ac forsan illud ipsum Lasanium vel Diasanium, cujus Ptolomæus mentionem fecit; Civitas ut paucis expediam, quam aëris salubritas, agri vicini amoenitas, soli fertilitas, Incolarum exculti mores et obvia humanitas, Academiæ pro Juventute summæ ac piæ curæ omnibus maxime commendant.

Non tantum autem ex Nobili Patria, sed et ex Nobili Prosapia Venerandus noster Senex fuit oriundus, quæ in specie olim claruit Ariæ Civitate Illustri in Belgii Provincia Artesia sita. Multi ex hac Familia exorti fuerunt Viri Illustrissimi, ad summos honores evecti; Archithalassos habuit Classium, Præpotentium Hollandiæ Ordinum, in Johanne et Carolo Constantio: *Renatus* jam olim Rhodiorum Equestri Ordini fuit adscriptus; at his non immoror, quia defunctus noster non curabat longo sanguine censer, pictos Majorum ostendere vultus, et stantes in curribus Æmilianos, sed potius Christum crucifixum cordi insculptum, quam crucem pallio insutam habere, quæ etiam animi sui vota in compositissimo Sermone in verba Pauli de Stultitia prædicationis Evangelii palam fecit, quæ et pia fuit Majorum suorum sententia.

Augustinus enim Constantius nostri Proavus relictis suis bonis ac dignitatibus majoris æstimans ignominiam Christi, quam divitias Ægypti, Lutetiam Parisiorum post beata Reformationis tempora

pora se contulit, ubi Nobilissima Virgine *Elisabetha Pelisari* in matrimonium ducta Genevam pervenit, et post brevem inibi temporis moram ob eminentissimas quæ in eo fulgebant virtutes Civitate donatus fuit; at non diu post sic ferente fato iter ad visendum amicum suum Principem Durlacensem suscipiens Lausannæ supremum obiit diem, relicta hic mœstissima familia; Cujus Filius *David* amoenitate loci allectus jus civitatis hujus sibi comparavit, a quo tempore Nobilissima hæc familia semper Lausannæ remansit. Nobilitas hujus familiæ etiam ab Amplissimo Magistratu Bernensi, perlustratis exacte omnibus quæ huic rei fidem faciebant documentis, recognita fuit ac per decretum amplissimum stabilita.

Patrem habuit Venerandus noster Senex Nobilissimum Dominum *Philibertum* Constantium, ac Matrem Nobiliss. *Juditham Girard de Bergeries*, filiam Clar. Domini de Bergeries, Professoris Theol. ac linguæ Hebraicæ in hac Academia dignissimi; Nobilissimi Patris Virtus in hoc maxime elucet, quod filios suos quatuor otiosos esse noluerit, sed variis scientiis imbuendos destinavit, quorum Defunctus noster cum fratre suo, qui adhuc hodie Ecclesiæ Lustriacensi præest, Deo et Ecclesiæ consecratus fuit; Filius *Jacobus* Medicinam excoluit, variis dissertationibus Eruditus non obscurus, ac præcipue in Botanica excelluit. *Augustinus* mox primis Reipublicæ hujus dignitatibus admotus Tribunitio Munere usque ad mortem defunctus est. Optandum foret, ut omnes Patres ita sentirent, non tot videremus Juvenes, qui nil aliud agunt, quam per plateas ac tabernas ambulare, volitare per popinas; Inutilia terræ

ræ pondera, nec Reipublicæ, nec Ecclesiæ, nec proximo, nec sibi unquam profutura; cum tamen Cicero jam olim monuerit, quod non nobis solum nati simus, sed ortus nostri partem Patria, partem Parentes, partem amici vindicent.

Sed ad Defunctum nostrum redeo; jam in prima infantia egregia ejus indoles spem faciebat, illum Familiæ suæ olim singulare decus ac ornamentum futurum; acerrimum enim ac subactum ingenium divina afflatum aura multa promittebat, nec spes pium Patrem fefellit, omnes enim Collegii hujus Lausannensis Classēs feliciter percucurrit, ac Commilitones suos multis statim post se reliquit passibus, abundantissimamque olim messē tam vernans in pubescente segete viriditas promisit. Durioribus his laboribus exantlatis majora moliri cœpit, mox Philosophiæ præceptis imbuendus, ut discipulus naturæ eo facilius crederet Prophetiæ, uti olim scite *Tertullianus* monuit, in quo Musarum Xysto cum sese strenue admodum exercuisset, ac plurima Judicii sui maturi specimina edidisset, qui ejus curam habuerunt, utilissimum censuere, ut noster CONSTANTIUS, cui ex meliore luto finxerat præcordia Titan, itinera sua Academica ingrederetur, ac ex commercio cum Eruditis penum suum literarium identidem locupletaret, nil certius rati, quam quod Magnus ille humaniorum literarum restaurator ac Jupiter Stator Erasmus dixit, ut quis Eruditus evadat, ipsi cum Eruditis conversandum esse.

Universitas Herbornensis primus fuit locus, in quo Venerandus noster Senex prima purioris Theologiæ jecit fundamenta; Doctore et ductore
Stein-

Steinbergio Illustris illius Lycæi Theol. Professore, ubi per biennium commoratus sæpius etiam vicinam Universitatem Marpurgum visitavit, in qua tunc temporis floruit Joh. Crocius, in specie ex magno, quo pro pace Ecclesiæ flagrabat zelo illustris, unde et propter animum suum pacificum ad famosum illud Colloquium Lipsiense deputatus fuit; quid mirum, quod noster Constantius hanc Ecclesiæ pacem semper in votis habuerit, cum in tenerioribus jam annis huic sententiæ fuerit innutritus.

Germania relicta ad fœderatum Belgium, ubi beatissima semper fuit Musarum sedes, appulit, ac primo quidem Groningæ pedem fixit, in quo Athenæo Studioforum ex tota Ecclesia Reformata maximus erat confluxus, Celeber. Marefio magna cum laude ibi docente; quantus Marefius fuerit Vir, non opus est multis verborum figmentis; Inspiciantur ejus scripta, omni Eruditione refertissima, unde etiam omnes Scholæ ac Academiæ Eum habere voluerunt, uti et ab Amplissimo Magistratu Bernensi anno superioris Seculi sexagesimo primo ad Theologiam in hac Academia Lausannensi docendam humanissime invitatus fuit, quod autem ob ingravescentem jam ætatem recusavit: in hujus lectionibus tum publicis tum privatis noster Constantius post ferias majores per autumnum ac subsequentem totam hyemem assiduam sese præstitit auditorem, in exercitiis disputatoriis mox solidum veritatis ventilatorem, mox subtilem aggressorem. In templo Gallico sese tam peritum præbuit Oratorem Sacrum, ut Clar. Marefius, ipsum non amplius in inferioribus subsidere subselliis, sed Cathedram
con-

conscendere ac Doctoris vices obire voluerit, Ecclesiæ Levvardæ in Frisia cura ei oblata: Quo non audaculi scioli rerum suarum pessimi consultores fuissent, qui hanc sarcinam, humeris suis etsi injustam, in se suscepissent, viribus suis plus nimis freti: cum hoc sit Juvenum præpoterum judicium, ut quando a Superioribus aliquam obtinuerunt laudem, jam credant, se omnes Scientiarum abyssos penetrasse, ac Professore non tam approbatorem, quam admiratorem habuisse; vel unde fit, quod aliquando Juvenes Ministri, cum per brevius tempus exercitium concionatorium ipsis componendum est, multis frigidis sudoribus ac motibus spasmodicis excrucientur, quam quod non satis rite parati hoc Munus ambiant, quibus longum impendendum tempus, antequam Cathedram conscendere audeant, & tunc hem quanta Productio! si non optima est, saltem optima esse deberet, cum in ejus enixu dici possit, multa tulit fecitque, sudavit & alsit.

Modestius ac prudentius Defunctus noster de se sentiens oblatum Munus recusavit, pie ratus, majorem adhuc ad Munus, etiam Apostolicis humeris gravius, rite obeundum capacitatem comparandam esse, hinc sese Lugdunum Batavorum contulit; illuc fama duorum Celeberrimorum Doctorum Cocceii & Hornbekii attractus; Quanta non nomina, quæ nemo nisi in historia literaria plane hospes ignorat! duo certe Ecclesiæ Lumina nullis unquam, quas invidia affricare potuerit, maculis obfusca; suos equidem adhuc hodie censores habent, at FORSAN plurimi tales sunt, qui ne pagellam operum eorum inspexere, Ju-

dices ergo pedarii, qui non mente, sed pedibus in sententiam alicujus eunt; Et quoties non contingit, ut ridiculus mus etiam mortuum leonem arrodere audeat: hoc saltem de Scriptis horum duorum Autorum dicendum, quod in omnibus paginis arctissimum Veritatis & Sanctitatis connubium deprehendatur. Duobus etiam aliis Eruditis familiariter ibi usus fuit; Dominis Heerebor-do Philosophiæ, & Van Horn Anatomix Professoribus; Annon autem, Auditores, legitimum ac æquissimum pro discipulo præjudicium est, tantos audivisse Doctores; Impossibile plane est, ut, qui tanto ingenii acumine ac noster Constantius gavisus est, non insignes in omni politiori literatura fecerit progressus.

Plura autem adhuc Defunctus noster experiri, nec hic subsistere voluit, sed in Galliam ac præcipue Lutetiam Parisiorum tendit, tam Celebritate Doctorum Salmuriensium, quam Ministrorum Carentonensium illuc allectus, quo tandem navigatione aliquoties infeliciter tentata, quanquam nullum naufragii periculum fuerit, navi Constantium vehente, feliciter delatus fuit: Hic Nobilissimis Viris, Consiliario ac Regis Secretario Conrardo, Stoupio aliisque commendatus, non tantum ab Illustrissimis ac primi Ordinis Viris humanissime fuit exceptus, sed & apud Dallæum, Morum aliosque facilem accessum invenit, quos non tantum sæpius vidit, sed qui ipsi familiarem concessere aditum. Idem favor ipsi obtigit a Mose Amyraldo, qui tunc Lutetiæ degebat, Viro tunc temporis maxime Claro, ab hostibus ipsis laudato, ac in specie a Cardinalibus Richelio ac Mazzarino

zarino in summo habito pretio, quem tantum & longinquo vidisse aliis sufficebat. Sed quid multis his insisto, nunquam finire, si omnis, quæ ipsi in itineribus suis cum Viris Illustribus intervenit consuetudo, enarranda foret. Quis vero dubitet, quin Venerandus noster Senex ex hoc cum tot Literatis commercio opima admodum reportarit spolia; Hoc tantum observo, nil ad veritatem detegendam æque esse proficuum, quam diversarum sententiarum autores ipsos cognovisse, & audivisse, quæ fors nostro Constantio obtigit; circa illud enim tempus varia in Gallia fuisse sententiarum divortia, neminem fugit, imprimis qui acta Alenconensis & Carentonensis Synodi inspexerit. Longe arctiorem autem cum Viris Illustribus per totam Galliam contraxisset necessitudinem, nisi fata Eum domum retraxis-
sent, quod anno seculi quinquagesimo octavo contigit; forsân autem si ulterius in Gallia commoratus, Ecclesiæ Patriæ perpetuo ereptus fuisset.

Domum redux noster Constantius, Vir nunc ad unguem factus, non per multum tempus in obscuro latitare debuit, utpote qui ex thesauro cordis vetera & nova promere poterat; Unde non diu post suum ad Patrios Lares reditum ad Sacrum promotus Ministerium ac per Manuum Impositionem Sacris initiatus fuit, certissima spe Promotoribus suis affulgente, amplissimos olim divina aspirante aura fructus ex laboribus ejus in Ecclesiam redundaturos. Nec multum etiam ipsi in foro circumspiciendum erat, quis ejus usus foret opera, mox enim ab Illusterrimo Comite a Dhona Ecclesia in Copet curæ ejus fuit commissa:

Sic non tantum a levi plebecula, cujus auram facile unusquisque captat, amatus, sed inprimis a magnis & Illustribus Viris magni habitus; Unde & mox alia fuere oblata: Omnibus Constantius Noster fuit Charus, ac ab omnibus Bonis desideratus; in Galliam ab Ecclesia Lumignensi revocabatur, quæ mellisfluorum ejus Sermonum adhuc memor erat: Fama etiam nominis Ejus Herbornæ nondum erat extincta, in qua Musarum Palæstra nos Eum antea strenuum vidimus Athletam, Universitate Eum ad Philosophiam publice docendam invitante; At dulce ipsum retinuit Patriæ solum, imo videbatur nunc Copeti sedem suam fixisse, quod & loci amoenitas ac Genevæ vicinia suadebant.

Ut etiam vita, quæ & felicissimis aliquando incommoda est, eo suavior foret, lectissima sibi circumspexit de vitæ Socia, quam & invenit in Nobilissima & Virtuosissima Maria Colladon, Nobilissimi ac Consultissimi Domini Colladon, Illustrissimæ Genevensium Reipublicæ Syndici primarii filia, quod matrimonium uti fuit suavissimum, sic & benedictissimum, ac multa prole fœcundum, dum dulcissima conjux Venerandum nostrum Senem quinquies exoptatissima progenie fecit Parentem.

O quam non tranquilla, non omnibus curis vacua hic fuit Constantii nostri vita, quam non suaviter hic omnis alius otatus fuisset, literas ac libros ad Indos Garamantas relegando; at illi hæc præter Ecclesiæ suæ Curas jucundissima fuit occupatio: Verum omnino est, qui semel Musas deperiit, earum non statim obliviscitur; in specie Defuncto nostro *humaniores literæ* semper in summis
fuere

fuere deliciis, indefesso labore ab eo exultæ; imo ipsi quasi a Musis in præceptis datum, ne desinat unquam tecum Graia loqui, tecum Romana vetustas. Nil molestius ipsi erat, quam Eruditorum carere consortio; quis est, quem lateat, eo tempore trigam virorum Celeberrimorum, Mestrezatium, Turretinum, Tronchinum Genevæ floruisse, qui ei præter alios quam plurimos omnem suam largiebantur amicitiam: in specie indissolubile amicitiae nexit vinculum cum acutissimo Baylio (a) cui tunc Illustrissimorum Juvenum Comitum a Dhona cura erat demandata, cum quo doctissimum etiam literarium instituit commercium, quod & fere usque ad mortem

P 3

tem

(a) In Epistolis P. Baylii, quæ A. 1714. Amstelodami editæ sunt extant numero XXIII ad Constantium datæ. Prima scripta est Copeti A. 1644. ultimæ Roterodami 1704. Ex omnibus manifestum est, ab ipsa juventute summam fuisse inter Baylium & Constantium animorum conjunctionem, unde etiam Baylius hunc suum amicum in Belgium pertrahere voluit. Patet hoc ex epistola CXX & CXXVII. in posteriore hac epistola ita scribit: J'avois songé à vous procurer une place vacante de Ministre ordinaire dans l'Eglise Wallonne de Leyde; mais le Consistoire a jeté les yeux sur Mr. Basnage, cela m'a contraint de rengainer. J'en suis fâché; car il a refusé la Vocation; & tout aussitôt le Consistoire disposa de la place en faveur de deux Proposans, qui font la charge d'une place ordinaire. Je m'estimerois le plus heureux du monde s'il se présentait quelque chose qui vous put attirer en ce País avantageusement. Je ne cesse d'avoir l'Oeil au guet: mais les occasions se présentent rarement.

tem Baylii continuatum. At majora nostrum manebant Constantium, undecim enim post annos quibus Ecclesiæ Copetenſi ſumma cura, ſummis vigiliis, præfuit Paſtor fideliffimus, ab ampliffimo Magiſtratu Bernenſi vocatus ac Collegio huic Lauſanneni præpoſitus fuit: Uti inter Amicos omnia & jucunda & adverſa communia ſunt, ita & hæc Amiciffimum ſuum Baylium latere noluit, mox ei per literas mandans, *sibi nunc cum politi-
ribus Literis ac manſuetioribus Muſis commercium eſſe.* (b)

In hac ſtatione Eloquentiam excoluit, quantum quidem ætas diſcipulorum permittebat; otioſus non fuit, Florum, Eraſmi Colloquia ac Ciceronis librum de officiis cum annexis, notis illustravit; Quid in his præſtiterit, non meum eſt judicare, cum ex mea laudatione fama ejus nec augmentum nec detrimentum capere queat. Sed audiamus de his acutiſſimum Baylium, cujus judicium in hoc literarum genere plusquam viginti aliorum approbatio valet, qui, uti de omnibus noſtri Conſtantii laboribus bene ſentiebat, ſic in ſpecie de notis in Ciceronem hoc tulit judicium, *quod ſint Judicioſiſſimæ ac Erudite.* (c)

Nec

(b) *Vide tomum primum Epistoſarum Baylii, & ibi epistoſam ſeptimam.*

(c) *Judicium hoc extat Epistoſa LXX. Les Trai-
tés (inquit) que vous avez choiſis de Ciceron ſont mes
delices depuis long-tems: & ſi je n'avois pas été engagé
à des occupations, qui ne me permettoient pas de m'ar-
rêter ſur un même livre, j'auois fait des offices de Ci-
cero & des autres pieces, dont on les aſſortit ordinai-*

Nec hic etiam ipsi subsistendum fuit, sed post aliquot annos Ei in mandatis datum, ut Linguam Græcam ac Philosophiam Moralem in hac Academia publice doceret: Uti Auditorium Illustrius fuit, sic & graviores fuere ejus labores; deliciæ Ejus erant summæ, ut discipulis utilis esse posset: Variis etiam dissertationibus hic clarus fuit, ut de (d) Uxore Lothi, Rubo Mosis, Serpente æneo, Transitu per mare rubrum, aliisque, quæ a variis Eruditis omnimodam obtinuerunt approbationem. Iterum pro omnibus loquatur Baylius, qui in specie de dissertatione de transitu per mare rubrum ita censet, quod plena sit eloquentia, Eruditione & ingenio, ita ut hic & pessimi Aristarchi obmutescere cogantur. (e)

P 4

De

rement mon Livre de Poche. Les Notes que vous avez jointes sont judicieuses & savantes, & peuvent servir de beaucoup au Lecteur. Et Epistola LXXIV. Je vous ai parlé fort sincèrement sur vôtre Ciceron; car je suis persuadé que les Notes en sont choisies, judicieuses & savantes; & cela m'oblige à vous combattre, mon cher Monsieur, sur le dessein que vous dites avoir pris de ne faire plus rien imprimer, après le traité de Juremētis. Vous changerez de dessein si vous m'en croyez: & vous m'en devez croire assurément, puis qu'outre mon Titre d'ancien Nouvelliste de la Republique des Lettres, qui m'engage à être le sollicitateur & l'Agent des Interêts publics de cet état-là, je connois autant qu'un autre ce que vous valez & de quoi sont capables les forces de votre Esprit. Meminit hujus editionis Celeb. Fabricius in Biblioth. latina.

(d) Vide epistolam CIII.

(e) Vide epistolam CXII.

De *Compendio Politicæ* (f) nostri Constantii non minus dextre sensit Baylius, cujus tractatus etiam Dominus de Beauval cum laude in suis Novellis literariis mentionem fecit; Dissertationem quoque noster defunctus composuerat de Juramentis in Sacra Scriptura memoratis, quam autem nunquam publici Juris fecit, etsi a Baylio multis ad id sollicitatus. Inprimis ab Eruditis approbatum fuit Systema Ethico-Theologicum, viginti quinque dissertationibus comprehensum, in quo Opere acutissimus Baylius denuo summe laudavit *soliditatem, Judicium, Eruditionem & Claritatem* (g). Digne ergo iterum

(f) *Epist. LXVIII. ita de Compendio hoc Politico judicat: Je vous remercie de tout mon cœur de vôtre Abrégé de Politique. C'est une piece digne de vôtre Esprit, & de vôtre Erudition, que vous savez que j'ai toujours loüée en vous, avec une estime & une sincérité singuliere. Mr. de Beauval en a fait mention dans un de ses Journaux.*

(g) *Pro Systemate hoc Ethico-Theologico gratias agit, illudque laudibus extollit epist. CXXVII. Je vous rends un million de Graces, mon très-cher Monsieur de la nouvelle marque que vous m'avez donnée de votre précieux souvenir, & de votre chere Amitié, en m'envoyant votre Systeme de Theologie Morale. Je l'ai reçu avec d'autant plus de joye qu'il m'a donné lieu de me convaincre de plus en plus d'une chose que je sais depuis long-tems. C'est que vous êtes un très habile Homme. Il y a dans votre Systeme non seulement un perpetuel Caractère de bon gout, & de fin discernement: mais une methode très belle & très-claire d'embrasser toutes les matieres necessaires a un Sujet, & de*

iterum hancce Spartam exornavit Noster, in Patria utilis, apud exteros Celebris. In specie arripuit Baylius sententiam ejus de Conscientia errante, quod quæcunque contra illam patrata peccaminosa sint, imo & quæ ejus dictamine facta, ubi error vincibilis, culpa liberari nequeant, quam sententiam etiam Baylius in additamentis ad tractatum suum de Cometis stabilivit. (h) Eandem Eruditionis & ingenii laudem reportavit a Basnagiis, Bernardo famoso illo apud Leidenfes Professore, aliisque.

At nec in hac Statione Nostro meta figenda erat, tam assiduus olim Theologiæ Cultor divinam hanc & alios docere debebat Scientiam; Ad quam Cathedram ab Amplissimo Magistratu vocatus fuit ineunte hoc seculo; qui olim tam strenue spiritualia contra adversarios tractare didicerat Arma,

P 5

hanc

les prouver solidement. Je vous felicite de cette Production de votre plume, & souhaite passionnement que vous enrichissies souvent le Public de pareils Thresors.

(h) Vide epist. CXX. ubi inter alia ait. J'ai été ravi de voir que votre sentiment sur l'obligation de suivre les mouvemens de la conscience errante est le mien, sur lequel notre faux Prophete (intelligit. P. Jurieu) qui a dans le fond & tres nettement enseigné la même chose m'a voulu faire passer pour impie. Vous établissez, que ce qui est fait selon la conscience errante, lors que l'erreur est vincible est un péché; mais non pas l'ors que l'erreux est invincible. Voilà justement mon opinion: je n'ai dit ni plus ni moins, que cela: Vous verrez ce que j'ai publié là-dessus en dernier lieu dans mon addition aux pensées sur les Cometes. Fusius de hoc argumento egit in Commentario suo philosophico in verba Christi: Coge eos intrare,

hanc nunc tela in hostes vibrandi artem & alios docere debebat; Nunc ipsi & Oeconomia mysteriorum Salutis conceditur.

Quis de Capacitate nostri Defuncti ad munus hoc rite obeundum dubitarit, qui adhuc memor est, quod in Juventute sua opera, manu ductione ac consiliis summorum usus fuerit Doctorum, non Magistrorum semidoctorum, qui Scientiam Theologicam tantum summis ut aiunt degustarunt labris, sed talium, quorum fama in benedictione erit, quam diu tellus nostra circa suum rotabitur axem.

Quis adhuc, inquam, de capacitate nostri Constantii dubitarit, qui perpenderit, quod non tantum ad pedes unius sederit Doctoris, sed plurimum, & quidem aliquo modo inter se dissidentium. Qui uno tantum utitur Doctore, facile cespitat, ac, qui plurimorum Juvenum mos est, jurat in verba Magistri, ad hancque omnia dimittitur amissim. Nil magis mihi risum movet, bilem enim movere nequit, quam aliquando audire Juvenes, quorum Musæum vix sex instructum opusculis, quique ne unum quidem Theologiæ Compendium attente perlegerunt, attamen se Judices controversiarum peritissimos credunt, concipiunt æthera mente, summos Doctores & Pietate & Eruditione claros delirii accusant, ac tantum non cum Patre Sancto Romæ de infallibilitate decertant; Augustinus & Hieronymus in mentibus eorum miseri sunt homunculi ac Magistrelli, qui in quavis scriptorum suorum pagina enormes commiserunt errores; Bone Deus in quæ delapsi sumus tempora!

Vene.

Venerandus autem Constantius tam alte de se non sapiebat, nec contentus unum audivisse Doctorem, varios explorare voluit, monitum Apostoli secutus, *omnia probate, quod bonum est, retinete.* Quid mirum, quod & hoc Munere dignissime defunctus fuerit: Etiam hic quædam pie meditata ac plures Orationes sacras prelo subdidit, inter quas inprimis attentionem meretur illa, qua nullos fore in æterna Vita beatitudinis gradus, sed Beatos omnes æquali felicitate fruituros stabilivit. Optandum fuisset, ut Eximius hic Doctor plura nobis reliquisset Scripta, at grandævior jam factus, etsi valetudine satis firma usus fuerit, Sanitati suæ omnino consulere debuit; Attamen & in hac statione iterum miro pro ætate vigore operam suam Academiæ, quantum quidem Deus subministrabat vires, fideliter impendit, usque ad annum ætatis suæ octuagesimum nonum, anno seculi hujus vigesimo sexto, quo amplissimus Magistratus Bernensis iniquum ratus, ut Constantius magno jam annorum numero pressus plane & laboribus confringeretur, onere hoc illum levare, ac alii provinciam hanc demandare voluit: Erubesco fere dicere, quod ego tanto Viro suffectus fuerim.

Interim tamen ut Illustrissimi Proceres gratum suum ac benevolum erga Constantium nostrum pro præstita Ecclesiæ opera testarentur animum, totum ac indivisum ei reliquerunt stipendium, libertate servata integra, an adhuc Cœtibus Academicis vellet adesse, ac consiliis suis prudentissimis Collegas suos conjunctissimos sublevare, quod omnibus semper pergratum fuit; Qui generosus Prin-

Principis in Nostrum affectus luculentissimum fuit testimonium, ac simul maxime honorificum, labores nostri Constantii ipsi non displicuisse; sic ergo tranquilla Eum manebant tempora, quibus in spe ac silentio stadium suum absolvere poterat, usque dum summo rerum Moderatori placuerit, Eum ex hoc Mundi evocare labyrintho, ac sui communione in æternum beare.

At nec hic plane otiosi voluit, sed sæpius adhuc Discipulorum orationes sacras audivit, observationesque suas ac correctiones addidit judicissimas, eadem animi præsentia, ac si Vir triginta annorum fuisset.

Intervallo hoc, ut ita loquar, inter vitam ac mortem posito, sex & quod excedit per annos adhuc felicissime vixit, dico reapse vixit, non languit, quod alias senibus commune. O felicem ætatem, quam divina ipsi concessit Clementia; Eadem semper observabatur mentis serenitas, cum morbis acutis Ei non erat conflictandum; Oculus ejus non caligavit, nulla aderat sensuum hebetudo; usque dum præterita hyeme ab initio intensissimo frigore rigida, dein autem admodum humida, plurimos causata morbos, morbo epidemico, præcipue senibus metuendo, totam fere Europam infestante, febris nostrum Senem invasit, cum qua ipsi fere per tres colluctandum septimanas.

Hic statim præsentiebat noster Constantius, summum instare diem, ac ineluctabile tempus, hinc emigrandum esse, Deum vocare; at hic nulla audiebantur murmura, non anxia pro recuperanda valetudine vota, nullæ de doloribus querelæ,

relæ, anima hujus hospitii pertæsa melius quæ-
rebat, in fide jam videbat gloriam cœlestis Pa-
triæ, ac Civitatis non manufactæ, cujus archi-
tectus Deus ipse, gloriabatur spe gloriæ futuræ;
etsi jucundissimum ipsi semper fuerit Suorum
consortium, attamen mox se meliore fruiturum
asserens, meritis Salvatoris Christi unice confidens,
ac in ejus saluberrimis vulneribus suum asylum
quærens, precibus viscera misericordiæ Divinæ
in Christo frementia commovere non cessabat,
usque dum media nocte diem Febr. 27. proxime
præcedente piam Patri Cœlesti reddidit animam,
ac sic placide & pie in Christo obdormivit. (*)

O dulcissime Jesu, felix qui in te moritur, in
incarnatione tua factus es noster frater, in morte
tua noster Sponsor, in resurrectione noster Victor,
in ascensione noster Præcursor, in reditu tuo no-
ster eris Resuscitator; Beatus qui in Domino mo-
ritur a nunc, & opera ejus eum sequentur.

Sic ergo obiit ac a nobis discessit Ven. noster
Constantius, disparuit quidem ex oculis nostris,
at non ex mente; Nunc quiescit sub terra levi,
usque

(*) *Mortuus est Cl. Constantius. Lausannæ Anno
Seculi labentis trigesimo tertio, ætatis suæ anno nona-
gesimo quinto exceptis 17 diebus, die 27 Februarii.
Celeberrimus Werenselsius piis Manibus meritissimi
Senis hos posuit versiculos.*

*Grandævus, quem tot Juvenesque Senesque docentem
Audivere, Poli regna beata petens,
Nominibus nimium nostris ne credite dixit,
Nil Constans hic, quem linquimus, orbis habet.*

usque ad tempus illud gloriosissimum, quo ex Carne sua videbit suum Salvatorem, nunc quiescit blande, olim in terra felix, nunc in Cœlo beatus.

Subsistamus adhuc, Auditores spectatissimi, per momentum ad tumultum, ac quædam pia mente ex ejus vita recolligamus. Vitam vixit omnibus benedictionibus oneratam ac cumulatissimam; Deus olim Abrahamo Amico suo ex infinita sua gratia acclamavit: *Esse benedictio*, quasi dicere voluisset, ego jubeo te esse benedictionem ipsam, non tantum volo te esse benedictum, sed benedictionis exemplar; annon etiam noster Defunctus benedictionis Exemplar nominandus? Longævitas annon insignis Dei est benedictio, noster autem annon hanc obtinuit? Nonaginta quinque enim minus septendecim dies attigit annos, natus die 16 Martii trigesimi octavi, seculi retrolapsi, anni, & sic terminum communem vitæ hominum a Mose jam præfixum superavit: Nec vitam vixit ærumnosam, variis calamitatibus interruptam, sed jucundam. Plures sunt quibus Deus etiam longam ætatem ac multa bona liberali elargitur manu, at sæpe evenit, ut bona illa tot mixta sint malis, ut dulcia plane ab amaris absorbeantur; Noster autem nihil tale expertus nisi quæ communis hominum fors omnibus imponit.

Sola, quæ Eum præter mortem Conjugis charissimæ, cum qua quadraginta tres per annos suavissime vixit, tetigit calamitas, fuit mors præmatura Filii secundi, qui non tantum Duci d'Albemarle fuit a Secretis, sed magno Britanniae Regi Guilielmo Tertio adeo charus, ut jam plura
infi-

insignia ipsi concredita fuerint Munia. Quæstor enim fuit in Willemstat, quique ad summos Majorum honores brevi evectus fuisset, si non aliter voluissent fata.

Pluribus etiam Academicis functionibus Constantius noster fuit clarus, pluries Academiæ fuit Rector, imo quod mirum dictu, paucissimi in hac ditione sunt Evangelii Ministri, qui non vel Ejus discipuli, vel saltem Ejus suffragio in Ministerium fuere recepti.

Quod autem & ejus Vitam beatissimam reddidit, est, quod Familiam suam florentissimam viderit; quid Patri in lecto emortuali dulcius, quam benedictionem Divinam in posteritate sua continuatam videre, quanta non consolatio? Hic videmus magni Patris magnos Filios; In natu maximo vidit Ministrum fervidissimum, doctissimum, Venerandæ Classis Lausannensis Antistitem & Decanum dignissimum, cujus Filius Majorum vestigia firmiter premit; Filia autem nostrum Defunctum prole jucundissima Proavum fecit; Quam non rarum tertiam ante se videre generationem? Nonne hæc Patriarcharum nobis referunt tempora? In altero autem Filio Noster Constantius vidit Chiliarchum in Præpotentium Hollandiæ Ordinum Copiis Strenuissimum, glorioso Majorum tramite strenue incedentem, ac ad summas in re militari dignitates velocissimis passibus properantem, ex quo quatuor nepotes optimæ spei Juvenes, qui omne suum faciebant gaudium, vidit; sic & Filia suavissima ex Nepote charissimo nostrum Constantium Avum fecit. Croesus Lybiæ Rex auro gravissimus, mente ac prudentia levior, optime

optime olim magnum Solonem monitorem habuit, se Civem quandam Atheniensem plures filios optimis præceptis imbutos post se relinquentem, Croeso multo feliciorem censere; O Solon, Solon, si Constantium nostrum vidisses, quam non beatum ipsum prædicasses!

At maxime in Venerandum nostrum Senem peccarem, si præter vitam felicissimam pulcherimas ejus reticerem Virtutes; talia tantum afferam, quæ nec livor ipse cum spongia sua atro loliginis succo plena delere, nec alia nigro suo carbone affingere ausus fuerit. Quanta non erat in eo comitas, humilitas, affabilitas, spero omnes ejus discipulos mihi hic facile acclamare; Quot quæso sunt Doctores, qui gravitatem suam in rugosa consistere faciunt fronte, qui nemini patere volunt, ac tum demum Doctoris gravitatem digne se sustinuisse putant, ubi ille, qui eos compellavit, tristis ab iis discessit, qui tantum e longinquo conspici volunt, rara cum auditoribus miscere colloquia, aut si hoc semel in anno contingit, tantum per monosyllaba vel decempeda loquuntur verba; si nos eo, quo metempsychosis credebatur, viveremus seculo, facile mihi persuaderem, Catonem tantum quantum in eos commigrasse.

Quam alienus autem ab his umbraticis Doctoribus noster Constantius fuerit, unusquisque scit; quam non facilis ad eum erat aditus, quam non fuit discipulis obvius? Discipuli ejus moestissimi, haud dubie adhuc memores estis, quam læto vultu ac candida mente vos semper exceperit, Institutione vester Doctor, affectu vester Pater. Non affe-

affectatis verborum blanditiis, sed sincera mente animos omnium sibi conciliabat; Quam suaves non erant ejus lepores sale conditi in correctionibus suis, quibus discipulorum animos non offende-
bat, sed potius alliciebat, quia iis nihil acre inerat, nihil mordax, nihil profanum; Malevolorum sermunculos, obrectatorum calumnias, qui viperinis suis morsibus & famam optimorum arrodunt, non curabat, spernebat, non ulciscabatur: In plerisque hominibus videmus, quod austeram morositas individua sit senectutis comes, in nostro autem Constantio nil tale erat, nil triste, nil austum, sed tanta usque ad finem mentis serenitas, quæ vel ipsum Heraclitum exhilarare potuisset; hæc erat, qua omnes animi curas molestas omniaque tædiosa facile discutiebat.

Non sufficit autem tantum lingua benefecisse, oportet ut facta verbis respondeant; hic iterum egregie excelluit noster Constantius; vel quis nescit, quam generoso ac benefico fuerit pectore! Nummos pro Numine non colebat, vel quid hoc turpius? mens avida enim nec abstinere novit vetitis, nec gaudere concessis; corradendis opibus animum non excruciabat; *qui pauperum memor est, mutuo dat Domino*, inquit Salomon; Literas cambii sane Defunctus noster sibi per beneficentiam suam acquisivit, quæ ipsi in æterna, qua nunc gaudet vita, ex ditissimis ac inexhaustis misericordiæ Divinæ thesauris large admodum solventur: quid turpius Evangelii Ministro, qui in Cathedra loquax aliis persuadere conatur, ne animum multis pro futuro tempore sollicitudinibus torqueant, cui tamen anxietas pro crastino so-

lum die curæ sæpius dulcem turbant somnum; Nemo est probus Evangelii Minister, nisi qui idem sit pecuniæ contemtor, jam olim exclamavit Magnus ille non tantum Genevensium, sed totius Ecclesiæ Reformatæ Doctor *Calvinus*. Nobilior erat nostri Constantii animus, quam ut vel minimum tam sordidæ, ne dicam iniquæ, aviditatis indicium in eo observari potuerit: quid mirum, quod Omnisufficientiæ divinæ plene confusus, largos benedictionum divinarum thesauros in charissimam Familiam effusos ante obitum suum viderit.

At an obliviscar primarii in Theologo requisiti, quod est Pacis studium ac Veritatis amor; si ulla alia hac sane maxime eminebat virtute; erat ex illis, quos Christus beatos prædicat, pacificis, verus Theologus, qui veritatem docebat in charitate; Non rixosus erat, sed pacis amantissimus, ad concordiam hortator; at simul sine veritatis dispendio, alias pax non laudabilis fuisset. *Eme veritatem, ac ne vendas illam*, inquit Salomon; uti noster Constantius magno studio illam emerat, acquisiverat, ita illa nihil pretiosius habebat; uti veritatem ex limpidis sacræ Scripturæ fontibus hauserat, ita & eam strenue defendebat, at in pace, in charitate, litium, jurgiorum, controversiarum inutilium hostis infensissimus: Sententiarum splendido vetustatis titulo commendatarum uti non erat superstitiosus adorator, sic nec novarum, quæ magna pompa producuntur ridiculus admirator; jam a Doctoribus suis edoctus, nihil fere ab adversariis in rebus Theologicis proferri, de quibus non in prima jam Ecclesiæ infantia disputatum; ac novitates plurimas nihil aliud

aliud esse quam crambem centies recoctam, tantum non adustam; interim tamen novitatis appellatio a veritatis studio ipsum non retrahebat, semper memor, multa quæ verissima sunt, jam olim novitatis suspitione fuisse infamata; non magni Cocceji (*immo ne Christi quidem*) discipulus fuisset, si hæc non credidisset. In omnibus autem semper elucebat Pacis studium; Formam sanorum verborum retinuit usque ad vitæ finem, at in charitate, potius pro errantibus orandum esse ratus, quam illos convitiis proscindendos. Sed quid multis in laudes Ejus excurro, quem omnes novere acerrimum Vitiorum hostem, Virtutis autem summum Cultorem.

Tantus ergo, Auditores Nobilissimi, fuit Vir noster Constantius, qui nobis nunc morte ereptus. At quid dico de morte; non mortuus est, sed uti Christus de Lazaro dixit, tantum dormit, ultimo die ut Doctor, qui aliis viam justitiæ monstravit, in gloria resurrecturus, ac summo fulgore tanquam veste induendus. Vale ergo & vive mi Venerande Constanti in dulcissimis Sospitatoris tui amplexibus in æternum felix.

Ne lugeatis Filii ac Cognati Nobilissimi, tantum quod infirmum, quod caducum, quod fragile extulimus, anima divinæ particula Auræ in fruitione summi boni jam est summe beata, atque in æternis exultat gaudiis: si nimio animum torqueremus luctu, in tua beate Constanti peccaremus gaudia, qui nunc deposito hoc, quod te fere per integrum detinuit seculum, tugurio æternitate frueris senectutis nescia. O si nobis nunc tecum vel per horulam colloqui daretur, quanta

non disceremus; at quid dico, tua verba jam nobis ut illa, quæ, Paulus in Cælum abreptus audivit, forent ineffabilia, quæ nec capere possemus. Quanta non jam per breve, quo a nobis abes, tempus didicisti, haud dubie & excellentiori quam alii Cælites frueris gloriæ gradu, quos tamen ex summa modestia omnes æquales fore apud nos docuisti,

Nunc stadio absoluto laurea, quam tibi benignissimi Salvatoris manus ipsa imposuit, in æternum es gloriosus. O quam beatus non es in Consortio Cœlitum, quam suaves Tibi nunc de triumphis tuis ex peccato, ex morte, ex Inferorum Principe hymnos modulantur Cherubinarum Chori, ac de victoria, quam in Agno pro Te mactato reportasti, gratulantur.

O ter quaterque felices nos, quando & nos beatus ille factorum tanget ordo, ac tecum in immenso illo novæ Hierosolimæ templo Deo nostro Triuni, Creatori, Redemptori & Sanctificatori vota nostra solvere, ac laudes ipsi debitas, in æternum decantare poterimus. Tu autem Sancte Pater, sanctifica nos totos, ut corpus & anima, ambo hæc inculpata servantur in diem Adventus gloriosi Domini nostri Jesu Christi, ut quando evigilaverimus ex sepulchris nostris, satiemur Imagine Tua in æternum, Amen.

III.

* Commentatio Subseciva
de

FAMA MEMORABILI
REGIS EX ORIENTE VENTURI

Circa ipsa Nativitatis Christi tempora
toto Orbe pecrebescente,

Triumviris illustribus
JOSEPHO, SUETONIO, TACITO,
commemorata.

DUm vota precesque Gymnasio præire me-
cum constituo, totaque mente in publici
gaudii recordatione & Magni Ducis fama
atque expectatione defixus hæreo, *fama memora-
bilis Regis ex oriente venturi, circa ipsa nativitatis*
Q 3 *Christi*

* Autor huius Commentatiunculæ est Vir Clarissimus
& modeste doctus J. GEORGIUS ALBRECHT, Gym-
nastii Traject. ad Moenum Corrector, sed amplio-
re theatro si quisquam dignus: Hunc ego Virum amo
maxime ob illam animi moderationem, qua se ab Omni-
scibilistis illis theologicis, qui nihil prorsus indecisum
aut indefinitum relinquere volunt, mirum quantum dis-
fidere, & magnum illud in Scientiis inane perspectum
habere egregiis Scriptis ostendit ac testatum fecit, quo
in genere Studiosis adolescentibus commendo magnopere
ejus *Dissertationes de docta & laudabili in studio Exe-
getico ignorantia.* J. Z.

Christi tempora , toto orbe percrebescens , ex antiquo illo seculo memoriae succurrit. Res sane commemoratione dignissima ! quæ non parum ad veritatem Religionis Christianæ , suis argumentis jam corroboratam , amplius confirmandam facere videtur.

Tres historici gravissimi FLAVIUS JOSEPHUS, C. SUETONIUS TRANQUILLUS, & C. CORNELIUS TACITUS fere συγχρονοι eandem referunt , ut nulla suspicio sit , alterum ex altero suam narrationem hausisse, quod eidem non parum fidei conciliare debet. FLAVIUS quidem JOSEPHUS, quem non inepte *Hebræorum Livium* appellant, causas exponens, quæ maxime Judæos ad bellum impulerint , commemorat quoque χρησιμον αμφιβολον , εν τοις ιεροις ευρημενον γραμμασιν , ως κατα τον καιρον εκεινον απο της χωρας τις αυτων αρξει της οικουμένης, *Oraculum ambiguum in sacris libris inventum , quod eo tempore quidam esset eorum finibus orbis terræ habiturus imperium.** C. SUETONIUS, cui XII Imperatorum vitas eleganter descriptas debemus , veterem & constantem vocat opinionem. *Percrebuerat, inquit, oriente toto vetus & constans opinio, esse in fatis , ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur.*** Eadem fere C. CORNELIUS TACITUS, nulli unquam seculo tacendus, refert, pluribus, scribens, persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret oriens, profectique Judæa rerum potirentur.***

Ob-

* De Bello Jud. VII. 31. fol. 961. edit. Ittigianæ.

** In Vespasian. IV. 8.

*** Histor. 2. V. 2.

Observatione dignum existimamus, triumviros præstantissimos in narratione sua iisdem pæne verbis consentire, quod nobis argumento est, eos vel ex ipsis Literis sacris eandem descripsisse, vel, potius famam ipsam, ut tote orbe dissipata manavit, secundum omnem suam complexionem repetiisse. Facile autem est ad intelligendum, quantos motus quantamque expectationem opinio illa, tam late disseminata, ubique terrarum & gentium excitaverit. Quam tamen, ut fere fit, alii alio, pro diversis, quibus constricti tenebantur, præjudiciis, trahebant. Judæi, quos pestifera de regno Messæ mundano persuasio, velut lues, quadam contagione infecerat, oraculum illud ad se spectare rati, tanto fortius sese Romanis opposuerunt. Quod FLAVIUS disertis verbis tradit, superioribus subjiciens: ΤΑΥΤΟ ΟΙ ΜΕΝ ΩΣ ΟΙΚΕΙΟΝ ΕΞΕΛΑΒΟΝ, ΚΑΙ ΠΟΛΛΟΙ ΣΟΦΩΝ ΕΠΛΑΝΘΗΤΑΝ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΚΡΙΣΙΝ. *Hoc illi quidem quasi proprium acceperunt, multique sapientum interpretatione decepti sunt.* Idem confirmat TRANQUILLUS addens: *Id Judæi ad se trahentes rebellaverunt.* Nec tacet TACITUS, suæ narrationi subjungens: *sed vulgus Judæorum, more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur.* Gentiles contrario, in alia omnia abeuntes, ad diversos Reges & Principes famam inter ipsos latissime dispersam transferebant, ut SERVATIUS GALLÆUS ostendit.* Multi eadem *Augustum* designari credentes, ad eum quo-

Q 4 que

* Dissertationibus de Sibyllis earumque oraculis Cap. XIIX. de Rege venturo pag. 363. sqq.

que trahebant prodigium, quod ante paucos quam nasceretur menses Romæ publice factum SUE-
TONIUS refert, † quo denunciabatur, *Regem
populi Romani naturam parturire.* Plerique cum
TRANQUILLO & TACITO de *Vespasiano & Tito*,
quantum eventu postea patuerit, hoc prædictum
esse conjiciebant, quibus Josephus, qui oracula
de regno Messiae adulatione turpissima ad *Vespasia-
num* accommodare solet, suffragatur. Suam
enim sententiam ab opinione tribulium sejungens
addit: Εδηλς δ αμα την περι Ουεσπασιανς το λογιον
ηγεμονιαν, αποδειχθεντος επι Ιουδαίας Αυτοκρατορος.
*Hoc autem plane responso Vespasiani designabatur im-
perium, qui in Judæa creatus est Imperator.* Quod
ei prædixit Josephus, libertatem & jus civitatis
Romanæ eo ipso promeritus. At Christiani HE-
GESIPPUS, * EUSEBIUS, ** alique famam me-
morabilem potiori jure de JESU CHRISTO, Rege
veritatis, sive Rege verissimo, quem plurima va-
tum divinorum oracula celebrant, accipiendum
esse judicarunt. Quum enim fama loquax desi-
gnet Regem ex oriente exoriturum, cujus reg-
num per universum terrarum orbem sit proferen-
dum, in neminem quadrare potest, quam in
CHRISTUM, qui ab æterno Rex omnium Re-
gum & gentium est destinatus, cujusque regno
nulli termini, fines nulli divinitus sunt constituti.
Neque illud omittendum, quod fama de Rege ex
oriente venturo, quæ vetus & constans opinio a SUE-
TO.

† In Octav. August. XCIV. 4.

* de Excid. Hierosol. Lib. III. Cap. XLV.

** Histor. Eccles. Lib. III. Cap. IIX.

TONIO dicitur, si recte reputemus in ipsa tempora, quæ nativitatem Christi proxime præcedunt, incidat, neque temere nata, neque ex incerto rumore orta, sed a certo quodam fonte in universum orbem permanasse videatur.

Hinc gravior inter eruditos de origine illius famæ nascitur disputatio. Non enim rumor dicitur incerto auctore divulgatus, cujus originem & initia qui indagare conatur, æque perdit operam, ac qui olim fontes Nili quærebat, sed *vetus & constans opinio, & firma persuasio*, quæ certo quodam fundamento nitebatur. Hic vero in diversas sententias eruditi discedunt. Non pauci, ex quibus G. VOCKERODTIUM* & I. G. WALCHIUM** nunc tantum nominamus, famam istam oraculis Sibyllinis suam originem debere arbitrantur: Quidam addunt, VIRGILIUM, quæ *Ecloga quarta de virgine & nova progenie caelo demissa*, quibus filium Virginis a Poeta prædici credunt, cecinit, ex iisdem hausisse? Equidem nunc de Poetarum Principe pluribus disputare non vacat, cui nimium honoris tribuere videntur, qui eum in sanctorum vatum censum propter *eclogam*, quæ non pauca ethnicismi specimina continet, referre sustinent. Neque amplissimum illum campum Martium, quo de Sibyllis earumque oraculis magnis animorum motibus

Q 5

* Dissertat. de notitia div. Scripturar. ante C. N. inter gentes, Commentat. de eruditorum Societat. adjecta P. II. Cap. V. §. VIII. p. 108. ff.

** Notis ad Lactant. Institut. IV. 6. pag. 418.

tibus eruditi decertant, non ingrediemur; conjecturam tamen de *fama regis, ex oriente venturi*, ex oraculis istis derivanda, nobis non probari, fatemur. Quæ enim de antiquissimis Sibyllarum oraculis passim traduntur, multa incertitudine laborant, nec, quæ vaticinia continuerint, hodie constat. Quæ vero a Patribus tanquam Sibyllarum oracula passim excitantur, quæque hodie circumferuntur a SERV. GALLÆO edita, manifesta *videtur* piæque fraudis indicia produnt, quod nuper quoque vener. Dn. Abbas I. L. MOSHEMIUS pronuntiavit.* Ad hæc accedit, in illis, quæ hodie leguntur, oraculis, nullum de *Rege ex oriente venturo* vaticinium deprehendi.

Concedimus quidem plurima oracula de *Rege venturo* inter gentes fuisse jactitata, quæ vero tantum abest, ut locum famæ nostræ præbuerint, ut potius eadem ex hac fama, latissime disseminata, efficta esse, conjiciamus. Plane enim oracula de *Rege* populi Romani *venturo*, quæ CICERONI, SALLUSTIO, PLUTARCHO, APPIA-
NO,

* Notis egregiis, quæ eleganti librorum ORIGENIS contra CELSUM versioni, a se adornatæ, adjecit. Quo opere ingens meritum, quibus vir eruditissimus rempublicam literariam sibi devinxit, cumulus accessit. Lib. V. Cap. VIII. pag. 582. Ex nomine Sibyllistarum haud inepte colligit vir sagacissimus, jam prisco ævo fuisse, qui fraudem illam, cujus gentiles etiam Christianos insimularunt, improbarent. Recte etiam pag. 794. observat, hac piæ fraudis confessione nullum vel existimationi Patrum, vel veritati religionis nostræ detrimentum asferri.

NO, DIONI, aliis memorantur, a fama Regis ex oriente venturi, toto orbe percrebescente, distinguenda esse videntur, quod nunc pluribus exsequi, angusti, quibus circumscribimur, limites non patiuntur. Infirmo itaque fundamento niti censemus, qui originem famæ memorabilis ex oraculis Sibyllinis derivant, quibus ipsi triumviri, quorum testimonio ea constat, contradicere nobis videntur. SUETONIUS quidem, unde fama ista per totum orientem manaverit, silentio prætermittit, non taciturus, si de oraculis Sibyllinis quicquam ipsi constitisset. TACITUS vero, ex antiquis sacerdotum literis eam persuasionem ortam esse, scribit, quas ab oraculis istis diversas fuisse, nemo diffitetur. JOSEPHUS denique, χρησμον αμφιβολον responsum abiguum εν τοις ιεροις γραμμασι in sacris literis, quibus haud obscure ipsa sanctorum vatum oracula innuit, inventum esse, testatur.

Hinc alii, genuinos famæ, ad omnem posteritatem memorandæ, fontes in ipsis Prophetarum libris sibi quærendos esse, decernunt. At hi rursus inter se dissentiunt, si, quodnam ex sacris oraculis eidem, tam late disseminatæ, occasionem præbuerit, quærat. I. C. CELLARIUS, * quem I. A. FABRICIUS ** sequitur, ex oraculo Jacobæo de Schilo sive Principe pacis, & sceptro

* Dissert. de Cn. Pompeii M. expedit. Judaica §. 1. pag. 35. sq. dissert. ejus academ.

** Biblioth. Græc. Lib. I. Cap. XXX, §. XIII, p. 182.

sceptro a Juda auferendo, * *famam enatam esse*, existimat. Sed præterquam, quod istud de Schiloh effatum paulo obscurius esse videatur, ex eo potius imperium Judæis eripiendum, quam Regem ex illis oriturum, forsan colligere potuissent. IS. CASAUBONUS, † cui PETR. ZORNIUS, †† alique suffragantur, oraculum *Michæanum* de *Duce Bethlehemo egressuro* ††† originem isti famæ dedisse hariolati, in ipsis Prophetæ verbis *ἐν τῇ ἐξελευσεται ὁ πῦρ* expressa ejus vestigia sibi deprehendisse videntur. At quum hic nulla temporis nota occurrat, vix apparet ratio, qua ex isto vaticinio *fama Regis ex oriente venturi* illo ipso tempore exorta fuerit. Nos, si nostram quis requirat sententiam, concedimus quidem, Oracula divina, quibus Rex Messias venturus prædicatur, ansam famæ toto oriente percrebescenti dedisse; at non opus esse putamus, ut in uno aliquo & singulari responso divino ejusdem origo quæeratur. Quodsi vero ratio sit reddenda, cur illo potissimum tempore fama Regis ex oriente tam late fuerit disseminata, alia & quidem propinquior caussa nobis inquirenda esse videtur. Decernimus itaque, universalem quandam ea ætate inter Judæos, non tantum Palæstinam incolentes, sed & toto orbe dispersos, persuasionem invaluisse, Regem Messiam mox appariturum, eamque

* Genes. XLIX. 10.

† ad SÜETON. Vespas. loc. cit.

†† Opusc. Sacris pag. 3. sqq.

††† Michæ. V. 2.

que famæ nostræ originem præbuisse, quæ Magorum in orientem ex Judæa reditu magis magisque confirmata, disseminata, & aucta fuerit. Ex historia enim Evangelica constat, cum *πληρωμα καιρου*, consilio divino adventui Messiae destinatum, appropinquaret, ingentem inter Judæos Regis venturi expectationem fuisse excitatam. Quod ut ex vaticiniis Prophetarum omnes coniciebant, ita nullum est dubium, pios sacerdotes, qui sensum oraculorum divinorum in concionibus suis interpretabantur, illos in hac persuasione magis magisque confirmasse. Ecquis negare ausit, plures fuisse *Simeones*, qui *παρακλησι* Israelis avide expectarent? Quis vero non æque intelligit, inter Judæos, gentem superbam & insolentem atque procacem, plures extitisse, qui ipsi opinionem illam inter gentes jactabundi disseminarent. Forsitan erant, qui, quod superiori seculo, cum *Sabbatai Sevi* Messiam mentiretur, Judæos fecisse, relatum legimus, * gloriantur, *mox scenam mutatum iri, tempus adesse, quo ipsi rerum potiantur, satis diu se servorum loco habitos esse, nunc alia instare tempora, quibus fortuna subito sit convertenda; satis longa gentibus contigisse imperia, nunc tempus, esse, se vices excipere, melius acturos.* Talia dicta Judæos insolentius jactasse, negaturum confido neminem, qui ingenia hominum & nationem Judaicam non ignorat. Quin aucta illis, ex inanissima de regno Messiae mundano persuasionem, arrogantia, ubi
mirus

* conf. b. I. I. SCHUDTHI nostratis, Jüdische Merkwürdigkeiten. P. II. Lib. VI. C. XXVII. pag. 41. sqq.

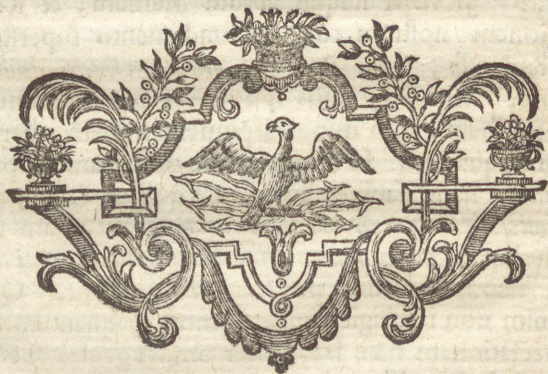
mirus animis increvit tumor, eos quoque gentibus insultasse, a vero non abhorret. Quis igitur in tanta Judæorum vel expectatione, vel jactantia & insultatione *famam Regis ex oriente venturi* toto orbe percrebuisse miretur? Quam vero Magorum, ex Judæa redeuntium, confessione & concelebratione accedente, magis magisque auctam & latissime dispersam fuisse, ut omnium hominum & ætatum sermone celebraretur, non sine ratione opinamur. Equidem rerum, quæ in Civitate Dei geruntur, adeo non sumus ignari, ut nesciamus, plurimos Eruditorum discernere, illos orientis Sapientes, hac ipsa fama excitatos, in Palæstinam iter instituisse. Quod licet præfracte negare nolumus; nihil tamen impedit, quo minus eadem ipsorum prædicatione latius disseminata dicatur. Mihi tamen Magi, quos Deus per quietem de reditu certiores fecit, eodem monitore impulsos, iter suum suscepisse videntur. Ecquis vero non credat, eos non divinam solum prædicasse clementiam, sed & JESUM recens natum Judæorum Regem in omnibus gentibus, per quas reditum pararunt, plenis buccis concelebrasse? Sic *fama Regis ex oriente venturi* orta, sic aucta incrementum cepit, sic latissime dispersa, toto tandem orbe percrebuit.

Reliquum est, ut paucis ostendamus, quantum hæc fama ad veritatem Religionis Christianæ corroborandam conferat. Non solum mirificam Dei Sapientiam egregie illustrat, qui eandem Apostolorum prædicationem quasi præcurrere iussit, ut animi gentium ad Regem, fama
jam

jam cognitum, eo promptius suscipiendum præpararentur; Sed etiam fidei nostræ veritatem testimonio, quod omni exceptione majus est, confirmat. Ostendit enim characterem temporis, qui inter notas Messiae vel præcipue est attendendus, JESU Nazareno, quem nos colimus & adoramus, ita convenire, ut in nullum alium accommodari possit. Ea ætate, qua omnes Judæos firmissima persuasio, ex oraculis divinis hausta, tenuit, tempus adventui Messiae destinatum magis magisque appropinquare, ante quam nemo, qui Messiam mentiri auderet, inventus fuit, ea ipsa, inquam, ætate JESUS noster doctrina & miraculis se Messiam probavit. JESUM itaque verum Messiam, & Religionem nostram robusto fundamento superstructam esse, *fama Regis ex oriente venturi demonstrat.* Limites, quos ipsi nobis præscripsimus, prohibent, quo minus argumentationem uberius prosequamur. Id tamen adhuc observamus, pertinere hanc famam inter ea, quibus Deus, *cælum, & terram & maria & omnes gentes*, cum venerit *חמדת כל הגוים* desiderium omnium gentium, sese commoturum, per *Haggæum* prædixit.* Quis enim non intelligit, quantos motus, quantam expectationem hæc fama inter omnes gentes excitaverit? Quodsi cogitamus, quæ in diebus nostris evenerunt, facile istius temporis faciem nobis repræsentare possumus. Cum fama de novo Imperatore eligendo ubivis spargeretur, quanti motus animorum! quanta spes! quanta expectatio fuit excitata! Cum rursus fama tota urbe percrebesceret,

* Cap. II. 7. 8.

ret, Regem ex oriente esse electum, Imperatorem ex Austria orbi datum, qui plausus! quæ acclamationes! quæ gratulationes! quæ vota per omnem civitatem audiebantur! Alii gestu & oculis lætitiā prodebant; Alii inundatis gaudii lacrymas fundebant; Alii externari pæne incredibili voluptatis genere, atque extra se poni videbantur; Alii quasi in se abducti mirabantur hujus diei felicitatem, & tacita mentis voce Deo gratulabantur.

ORA-

ORATIO FUNEBRIS,

qua

Nobili & Generoso, Reverendo ac Clarissimo

Viro,

GEORGIO MAROTHI,

dum viveret, in Collegio Debrecinensi
Eloquent. Hist. & Mathes. Prof. P. Ordinario,
in Amplissimo Auditorum confessu;

SAMUEL SZILAGYI,

Philos. & Ling. Græc. Prof. Ordin.
in Auditorio maiori,

COLLEGII DEBRECINENSIS,

moestissimus lugensque,

COLLEGÆ SUO

Desideratissimo, parentavit.

IPSIS IDIBUS IANUARI A. P. C. N.

CIO IOCC XXXXV.

ORLY & FINE

GEORGIO MAROTTE

SAVILLY

CHAMBERLAIN

For the year 1801

AD. * HELVETIOS.

SI. TAMEN. IIS.

HOS. CUIUSQUEMODI. VERSUS.
OCULO. PROPERANTE. LEGERE.

NON. MOLESTUM.

ERIT.

Quis mihi nunc subitus turbat præcordia terror?

Quis dolor en oculos nonnisi flere jubet.

Scilicet, ut densis crescit imago Saltibus ignis;

Nescio cur lacrymæ sic mihi sponte cadunt.

Est aliquid, timeo, mens quod præfaga futuri

Indicat, & pellit gaudia mente mea.

Palli-

* Hanc Orationem, quæ conservat memoriam Viri de re literaria & scholastica Pannoniæ meritissimi quare MUSEO HELVETICO intulerim, si forte miraris, lecto hoc Epiphonemate poetico mirari desines. J. B.

Pallida tota meis oculis se monstrat imago;

Res mihi solliciti plena timoris adest.

Nunc mihi res certa est. Mea quid tu Musa moraris,

Fac versus tristis, flebile carmen eat.

Tam procul HUNGARICIS situs est qui Pannon-
ni oris,

Illius umbra levis montibus hisce gemit.

Fallor? an hæc facies, monstrat TE care MARO-
THI,

Vox hæc TE loquitur, vox mihi nota fatis?

Ergone, tam facilis via ducit ad infera regna;

Ante diem tristis TE Libitina rapit?

Atra mihi fateor lux, terque quaterque sed illis

Atrior est, quorum fidus Amicus eras.

Infelix vates, ego nunc videor mihi multum,

Funera cum cogor dicere, moesta TUA.

Carmine TU nostro maior, TE digna nec illa;

Da veniam falso, munera nostra tamen.

Dicere sed pietas jubet, & mea verba requirit,

Verba loquor fateor, prætereaque nihil.

Tunc igitur moreris, nunquam rediturus ad auras?

O Patriæ Columnen, perpetuumque Decus!

Nil nisi sunt planctus, pro TE, per Pannonis urbes:

Qua rapidus volvit fluctibus Ister aquas.

Flent pariter Nymphæ TE doctæ flentque Sorores;

Amissum luget moestus Apollo Decus.

Sed quibus ego prius dicam quod concidis eheu!

His, qui TE blanda sustinuere manu,

Hunc, Vos HELVETICI, ornastis tot dotibus
amplis:

Altius ut subito tolleret ille caput.

Ubera læta dedit primum TIGURINUS alumno;

Tum BASILEA diu, BERNA fovitque sinu.

Sed VOBIS longam, lingua titubante, salutem

MAROTHIUS dicit, plurima fausta vovens;

RAURACA terra, tuus nuper gratissimus hospes,

En tibi supremum jam canit ore VALE.

Ah felix nato tellus, natusque parente,

Contingant utinam sæpius ista tibi.

Ut tenero quondam vivum complexus amore es,

Sic tumulum fertis condecorato manu.

Suscipe quod superest tumulo, non mortuus omnis;

Pars animæ chartis melior hisce latet.

Fac legat has omnis, cui virtus quæritur ipsa;

Ut per TE multis notior ille fiet.

In testificationem animi grati, erga Præceptor-
rem suum in Mathesi per semestre carissimum,
nunc desideratissimum

L. M. Q. P.

STEPHANUS HATHUANI de HATHUAN
Nobilis Hungarus.

Qui & notas, ubi necessarium visum est,
orationi adjecit. Basileæ, Ipsis Nonis
Julii, Anno P. N. C. CIO DCCC XLVI.

Specta-

Spectabilis ac Perillustris Vir,
 Consul Urbis nostræ
 gravissime!

Senatores Amplissimi!

Illustrissime ac Spectabilis, Regi-
 minis Spleniani Summe Vigilia-
 rum Præfecte!

Venerande Antistes, ac R. V. D.
 Ministri!

Professores Celeberrimi!

Iuventus Collegii moestissima, Hospites,
 Peregrini atque Auditores omnium ordinum
 honoratissimi, æstumatissimi!

Quotiescunque mentem meam subit imago
 feralis illius diei, quæ VIRUM Nobilem
 ac Præstantissimum, GEORGIUM MA-
 ROTH, summo nostro, bonorumque omnium,
 dolore ac maximo rei & publicæ & litterariæ
 detrimento, nobis eripuit: toties vehementius per-
 turbor, & quasi horrore quodam sacro correptus
 hæreo ac obstupesco.

Sive enim mortem ejus immaturam, ac plane
 inopinatam contempler; sive publicam, quæ lit-
 teris & huic inprimis Gymnasio, e repentino
 tanti VIRI casu impendere videtur, calamitatem,
 omnesque spei nostræ & consiliorum rationes,

non turbatas modo, sed pæne etiam everfas considerem; siue denique privatam, quam cum alii omnes, quibus jucundissima ejus amicitia beari contigit, tum ego inprimis, jacturam fecimus, cogitem: equidem nescio, an majorem unquam cladem una dies nobis adferre potuisset.

Sero intelleximus AUD. quantus fuerit ille VIR, quantumque in ejus unius salute situm fuerit.

Ita quippe homines a natura comparati sumus, ut ad præsentia & quotidiana, quantumvis magna & excellentia ea sint, animum vix advertamus: præterita vero & absentia magis miremur, laudemus atque etiam denique desideremus.

Fuit igitur, fuit inquam exoptatissima illa dies, singulare divini erga nos favoris documentum; qua incomparabili hoc VIRO, divinaque illa anima frui licuit; illa inquam dies, qua moestissimam hanc Juventutem Scholasticam, ab eruditissimo & eloquentissimo ejus ore pendentem, amoenissimos veteris memoriæ campos peragrantem, vidistis, qua hæc pulpita, has ædes, hoc denique Gymnasium, suavissima ejus voce personare audivistis.

Profecto ubi paullo curatius temporum illorum memoriam respicio, quibus amplissimo coelestis hujus apud nos pignoris ac depositi foenore & dulcissima usura fruebamur: ea nos excidisse felicitate video, quam neque intelligere, nisi inchoatam; neque vero ex veritate æstimare, nisi affectam, potuimus.

Quare ingrati simus, si VIRUM de nobis omnibus, deque Patria & Ecclesia immortaliter meritum, celebrare negligamus: atque etiam impii,
 si

si virtutum ejus ac meritorum memoriam ex animo nostro effluere patiamur.

Ac profecto, male mihi de VIRIS præclaris illi mereri, posteritati autem pessime consulere, videntur, quorum negligentia virtutes eorum eidem cum corpore mortalitatis conditioni mancipantur.

Ita enim semper existimavi, cum omnes eos, qui Reipublicæ, sive constituendæ, sive etiam ornandæ, operam locarint suam, omnino magni; tum vero maximi eos faciendos esse, quorum præceptis ac disciplina & cives formentur boni, & viri Civitati aut Ecclesiæ administrandæ idonei efflorescant.

Quamobrem ut nostri nobis officii, ac potius pietatis, ratio constet, id opera danda est, ut quum vitam ejus jam nequeamus, memoriam saltem ab interitu vindicemus, eamque, si chartæ vivere queant, æternitati consecremus, futuram quippe miraculum posteris, sæculo exemplum, invidiam denique æmulis, aut etiam, quod Deus avertat, adversariis.

Quamquam vero & majorum auctoritas, & muneris mei ratio, & commune amicitæ ac Collegii, vinculum in hanc me palæstram vocent; tamen sunt AUD. quæ id mihi cogitanti timorem incusserunt, quæque etiamnum animum terrent.

Neque enim, ut de hoc genus orationum apud nos novitate ac *insolentia* nunc taceam, ea mihi aut ingenii vis est, aut dicendi exercitatio, ut virtutes ejus, non dicam exornare, sed enarrare, ut par est, possim; Et vereor, ne male me, sive EJUS, sive meo ipsius, honori

consuluisse plerique judicent, si magnitudinem virtutum ejus cum orationis nostræ tenuitate comparabunt.

Equidem, quum hanc mihi provinciam decrevistis, Amplissimi Proceres, uti benigne admodum de me, meaque in dicendo facultate, sensistis: ita melius profecto de dolore meo judicassetis, si aut mihi tacendi veniam dedissetis, aut hanc loquendi necessitatem alii imposuissetis.

Ego certe nunquam illum melius, quam silentio, ostendere poteram; Et vereor, ne, si nondum aliquod a vetustate & consuetudine levamentum habeat, cum pudore nostro pietatem suam prodatur.

Sed imperandum animo est, & quamvis justus sit, quo premimur, dolor, tamen moderate ferendus, opera denique danda, ne majorem nostri, quam ILLIUS, rationem habuisse videamur.

Ceterum dubito, quemadmodum de virtutibus ejus exponam. Nam nec tenuitas mea patitur, ut omnia explicem, & præterea amplitudo earum facit, ut pleraque leviter tantum attingere, multa etiam omittere omnino debeam.

Jam primum, si quæ a natalibus Virtuti commendatio possit accedere, habuit NOSTER hinc quoque, quo se tueri poterat, quanquam miser omnino si voluisset. Etsi enim Nobili natus sit familia, tamen gloriam illam ac dignitatem, quam sola virtute consequutus fuerat, neque accipere a majoribus, neque etiam impertiri familiæ potuit suæ. Enimvero sola est Virtus, quam nemo unquam hæreditate crevit; quanquam nec dare qui possident, neque etiam accipere ab aliis possunt, qui non habuerunt.

Cete-

Cetera corporis bona sunt, quæ uti non habuimus quum nasceremur, ita morientes aliis relinquimus. Nobilitas, opes & potentia & honores denique, fortunæ plerumque favore, aut majorum virtute censentur, raro nostra. Et ubi semel de Humanitate nostra natura statuit, hæc omnia evanescunt, Virtus clara æternaque habetur.

Quare ita existimo, cum valde miserum esse virtute destitui: tum vero longe miserrimum, id quod a virtute, qua careas, impetrare nequissi, a Nobilitate, ab opibus, aut ab honoribus emendicare, quorum illa quidem majorum, hæc partim fortunæ, partim vulgi, nulla vero proprius nostra sunt.

Jactent igitur alii hæc aliena, atque alios, quorum vel humiliores fuere Natales, vel longa imaginum serie minus illustres, præ se fastidiant: nunquam tamen efficient, ut aut majorem inde nobili MAROTHlano claritatem arcessamus, aut aliquid illi gloriæ decedere posse vereamur.

Patre enim ortus fuerat VIRO Amplissimo ac Spectatissimo, GEORGIO MAROTHI, post varios in hac Civitate peractos Magistratus extremum Consule; VIRO pietatis, justitiæ, fidei ac integritatis laude florentissimo. Cujus tamen nobili (ignoscite piissimi Manes) nescio an plus celebritatis addiderit NOSTER quam acceperat. Primus certe splendorem illum in familiam suam intulit, quam nemini unquam favor regius, aut popularis conciliavit benevolentia. Quare hoc major Patre, quod acceptam ab illo gloriam non modo servavit, verum etiam iis auxerit præfidiis, quæ Patri defuere.

Mul-

Multum tamen HUIC NOSTER debuit. Nam ut inde ordiar, quod plerique parentes reliquis suis curis postponunt, ita a Patre educatus est, ut animum ejus veræ pietatis, modestiæ ac humanitatis studio innutritum, ad doctrinas adferret. ita institutus, ut Virtutem non tam didicisse, quam hausisse videretur, & bene prius agere, quam loqui, sciverit.

Videbat nempe VIR Sapientissimus eos, qui filios suos vixdum balbutientes Magistris tradunt, ipsi vero omnem eorum curam abjiciunt, magno conatu maximas certe nugas agere, & hoc denique lucrari, ut filii sui mature sine ratione loqui, hoc est, ut mihi quidem videtur, cum ratione insanire discant. Qui utinam dimidium operæ, quam agris suis, aut vineis, aut equuleis impendunt, filiis locare dignarentur.

Itaque diligenti Patris institutione effectum est, ut & Studia illa, quibus puerilis ætas impertiri solet, celerrime arripere, & animum ad severiores disciplinas maturius adpellere potuerit: In quibus omnibus ita postea versatus est, ut nullam neglexerit, nisi quæ infra ingenium posita esset suum.

Elucebat quippe, jam in puero, mira ingenii sagacitas, tum excellens memoria, & quod ne in adultis quoque vulgare est, judicii vis ac constantia incredibilis. Vix sextum egressus annum Syllogismos nectebat, gryphos & ænigmata solvebat; &, quod prodigio proximum multis videbitur, arithmeticas quoque rationes evolvebat.

Emicabant præterea e puero igniculi sinceræ erga Deum pietatis & religionis.

Qua.

Quare, quum libros quosvis libenter legeret, Sacri tamen Codicis lectione majorem in modum delectabatur.

Et quemadmodum ea, quæ legebat, facile percipiebat, ita eorum memoriam tenacissime etiam comprehendebat.

Quis quæso sine admiratione audivisset, puerum prætextatum Historias quaslibet sacras expeditissime recitare, exempla virtutum & vitiorum e Libris sacris commemorare? & (o divinum Puerum!) regulas etiam vitæ omnis & actionum instituendarum, indidem pro re nata expromere?

Jam quantopere a vitiis omnibus, quibus tenera illa ætas fere obnoxia est, abhorrebat? quanto erga Parentes, Præceptores & majores quosvis cultu ac obsequio, quanto denique erga æquales amore & æquitate ferebatur? & quod miraculo par propemodum est, ne iis quidem ludis, quibus pueri nostri nimium quantum delectantur, (qui tamen, ni modum excedant, ferendi omnino sunt) capiebatur.

Plane quod de Alexandro Magno memoriæ proditum est, qui puer admodum eas jam res tractabat atque illas artes meditabatur, quibus universum postea terrarum orbem domuit, talemque se fore jam tum ostendebat, qualem se postea comprobavit.

Quum igitur NOSTER, & felix a natura natus esset ingenium, & præterea domesticis exercitationibus maturum, brevi eos in litteris inferioribus progressus fecit, ut ad Philosophicas Theologicasque Acroases, vixdum posita prætexta, admixtus fuerit.

Quod

Quod eo magis mirum ea ætate extitit, quod quæ illorum temporum, & nostra quoque fuit infelicitas, neglectis sincerioribus puræ latinæ fontibus, impuris Comenii, aliorumque id genus tenebrionum lacunis, pueri macerabantur; perque laboriosissimas eorum nugas circumducebantur. Quas profecto qui unius hodie æstima-
 manda assis putant, non magis mihi sapere videntur, quam bene olere, qui in culina habitant.

Si quam tamen hinc NOSTER labem contraxisset, eam maturescentis postea ætatis diligentia deterfit. Nam præter paucos, qui tum in Schola nostra terebantur linguæ latinæ Auctores non optimos, & Ciceronem, & Cæsarem, & Nepotem, & Livium, & quidquid usquam aureæ ætatis Scriptorum est, quod immanitati barbarorum sæculorum Scrinia libraria subduxerunt; & diligentissime versabat, & imitatione etiam felicissime exprimebat. Quo factum est, ut ea jam ætate, unus omnium eloquentissimus haberetur; atque ad veram latinæ, sedibus suis quasi postliminio restituendam, ab omnibus destinaretur.

Itaque quum omnium jam oculos animosque in se convertisset, summamque apud omnes de se spem ac expectationem excitasset, anno hujus Sæculi XXXI in exterarum Academiarum, hortatu imprimis Vestro Rev. ac Clarissimi Professores, a Patre missus est; quo amplissimo doctrinæ omnis ac eruditionis adparatu capacissimam locupletaret animam; matureque illis instrueretur copiis, quibus litterarum olim majestatem tueretur.

Equidem non desuere, qui prudentissimum hoc VIRI summi consilium improbarint, quod adolescen-

lescentiæ ejus, quam lubricam admodum & mobilem esse ajebant, metuerent.

Sed vanum hunc fuisse timorem, eventus postea comprobavit. Nam apud externos ita se gessit, ut bonis omnibus carus fuerit & laudatus. Et quemadmodum domi Paterna dignitate sustinebatur; ita foris eam sustinendam existimabat.

Ceterum quum probe nosset, hunc principem esse peregrinationis finem, ut in vitas hominum tanquam in speculum inspiciamus, & regulas vitæ prudenter instituendæ colligamus: ne mutus & surdus inter homines oberraret, Linguam prius Germanicam familiarem sibi reddidit. Intelligebat scilicet Adolescens Prudentissimus, illis, qui regiones externas peragraré instituunt, earum vero linguæ ignari sunt, idem plane quod speculis evenire; quæ utut imagines hominum obviorum admittunt, mores tamen eorum & instituta haud concipiunt.

Primum igitur Helvetiam, fecundissimam illam præstantissimorum ingeniorum altricem adiit, atque in Academia Tigurina publica privatæ summorum Virorum usus manu ductione, ea cum politioris Litteraturæ, tum sublimiorum Disciplinarum posuit fundamenta, quibus vastissimum postea doctrinæ omnis adparatum superstrueret. Quare, jam non tantum quidquid Scriptorum vetus Græcia aut Latium protulerant feliciter evolvebat; verum etiam Mathematicis, Philosophicis & Theologicis instructus præsidii, in angustissima eruditionis penetralia viam sibi emunierat.

Hinc vicinam Bernam, ac denique Basileam sese contulit, ubi TUA imprimis, Clarissime
BECKI,

BECKI, familiaritate & nunquam satis laudanda humanitate adjutus, dici non potest, quantis accessionibus litterarium suum penum locupletavit.

Ceterum quantam apud Helvetios famam & existimationem meruerit, cum ipse testis sum, tum omnes quotquot ibi versantur Nostri abunde experiuntur. Nam mira morum suavitate atque excellenti eruditione omnes omnium ordinum ac dignitatum Viros adeo sibi devinxit, ut quod paucis certe Hungarorum contigit, ad amicitiam etiam Illustrium Virorum admissus fuerit. Quam ille uti sola Virtute consequutus fuerat, ita eadem tuebatur, & quanquam favorem aliorum minime ambierit, tamen oblatum ultro religiosissime coluit.

Dum vero apud Helvetios commoratur, operæ suæ pretium a Vobis quoque tulit Ampl. Proceres. Nam quem uno jam omnes ore communibusque votis ac suffragiis Scholæ Vestræ orandæ designabant, eum ad publicam Historiarum, Eloquentiæ ac Matheseos Professionem honorificentissime invitastis. Qua quidem in re nescio an melius illi, quam Scholæ huic Vestræ, consulueritis? Certe matura hac Vestræ erga eum voluntatis significatione effecistis, ut de iis mature subsidiis cogitarit, quibus non sibi tantum & Musis suis, verum etiam Juventuti Scholasticæ atque adeo Patriæ etiam suæ servivit.

Quare, quo amplius adhuc suppellectilem suam litterariam instrueret, in Belgium, amoenissimum illud Musarum domicilium profectus est, & peragrat inlustrioribus ejus Academiis, excussis Bibliothecarum celebriorum forulis, salutatisque Viris Eruditissimis omni fama celebratissimis, quos

quos vel vidisse magna pars felicitatis fuit, extremum Groningæ substitit, & quod supererat otii, illud omne eo contulit, ut res ad munus suum jamjam capeffendum propius pertinentes undique conquireret, quo instructior omnium rerum necessariarum adparatu illud adgrederetur.

Tandem igitur sic volentibus Vobis, Amplissimi Proceres, cursui suo Academico post exactos VI solidorum & quod excedit annorum labores, finem fecit, Patriæque suæ singulari Divini Numinis favore, salvus & incolumis redditus est.

Quam tam præclari Civis & expectatissimi Hospitis adventum dici non potest quanto cum gaudio & gratulationibus boni omnes acceperint. Nam quemadmodum dudum optime de eo sperabant; ita jam confidebant fore, ut hoc Hercule Scholæ nostræ a barbarie, velut alterum Augiæ stabulum, repurgarentur, litterisque honos suus ac dignitas restitueretur.

Intelligebat equidem NOSTER, graves hinc sibi labores ac æumnas incumbere; neque unius esse hominis, hoc tantum opus exsequi: Erigente tamen modestiam ejus spe divini favoris, quem cum alias semper, tum cum maxime propensissimum erga se, conatusque suos experiebatur, & Vestra quoque, Clarissimi Professores, promptissima erga litteras voluntate excitante, manum operi admovit, munusque suum, elegantissima prius ac eruditissima Oratione, de varia humaniorum litterarum inter Christianos fortuna, publice recitata, ipsis Kal. Aprilibus Anni supra M DCC XXXVIII auspicatus est. (*)

Quan-

(*) Hæc sane oratio monstrat, quam latino ore MAROTHIUS loqueretur, atque quid in eo genere dicendi

Quantam vero eruditionem, ad Spartam hanc suam ornandam adtulerit, testantur cum tot egregii ac litteratissimi Juvenes, qui e Schola ejus prodire; tum eruditissimi illi labores, quos partim Juventuti litteris omnibus instituendæ consecravit; partim publica luce donavit; partim denique amplius adhuc expoliendos ac locupletandos elucubravit. Ego certe nunquam sine ingenti admiratione cogitare potui, hominem nondum quinque lustra egressum, ad illud eruditionis omnis fastigium ascendisse.

Quis enim unquam majori cura ac studio omnia græcorum latinorumque Scriptorum monumenta perlustravit? Quis utriusque linguæ elegantias, ac proprietatem, aut melius perspexit, aut felicius expressit? Quis temporum omnium memoriam, omnemque humani generis historiam diligentius complexus est? Quis populorum omnium instituta, mores, ac religiones, curatius investi-

potuerit, duabus id insuper Orationibus evictum dedit. Priore, Spectat. Dominum GEORG. COMAROMI Inclyt. Comitatus Bihariensis Tabulæ Judiciariæ Assessorem in concione funebri, ubi magna Procerum Hungariæ multitudo confluit, laudaverat; alteram autem de variis fatis Philosophiæ publice recitavit; Erat hanc orationem perorandi insignis occasio: Cum enim Ampl. Senatus Debrecinensis liberalissime splendidum satis Auditorium Physico Mathematicum in Collegio erexisset; ipsi hæc provincia demandata est, ut præsentem ipso Senatu, VIRIS Ecclesiæ adscriptis, Professoribus, & Juventute Collegii, sollemniter illud iis usibus dedicaret. Quæ tamen singulæ ejus orationes, quantum scio, in scriniis Viduæ defuncti delitescunt, blandioresque soles, & tempora meliora expectant.

vestigavit? Nonne cum stupore audiebamus, EUM, si quæ veteris memoriæ pars, in familiarem incidisset sermonem, omnem illam e vestigio enarrare, atque etiam tempora, ad quæ illa pertineret accurate demonstrare?

Jam in Philosophicis disciplinis quantus fuerit, nemo nisi hospes in his studiis ignorat; Neque etiam, quod plerique hodie litteratores faciunt, in historia populorum substitit, verum, quo perfectissimam totius Universi ideam animo includeret, ad philosophicas etiam divinarum humanarumque rerum contemplationes animum adjecit. Videbat nempe VIR Præstantissimus, illa prudentiam civilem, hac vero Sapientiam omnem terminari. *Et si illam Cicero Remp. beatam indicavit, in qua aut Philosophi regnent, aut reges philosophentur,* ita demum NOSTER quoque, beatum se fore existimabat, si omnia illa studia animo complecteretur, quibus omnis & civitatis administrandæ & vitæ etiam constituendæ ratio continetur.

In Mathematicis vero scientiis, sine quibus nec historiis ordo, nec Philosophiæ veritas constat, utrisque autem certitudo deest, eo progressus est; ut nihil fere, quod quantitatis nomine insigniri solet, ignorarit. Et quoniam *Algebram*, extremum illum ingenii humani conatum, ac rerum abstrusissimarum clavem, tenebat, nihil omnino habebat, quod aut ingenii EJUS, aut judicii excessisset limites.

Quare Matheseos inprimis studio, id consequutus est, ut & invenire quidvis, & dijudicare solertissime potuerit.

Nam ut illud quoque moneam, in arte etiam *Critica*, cote illa, ac potius Scopulis ingeniorum, ita versatus est; ut non tantum menda, quæ ple-
raque veterum Scriptorum monimenta, sive de-
scriptorum oscitantia, sive etiam sciolorum ho-
minum levitate, dicam, an ignorantia sædarunt,
emendare, verum etiam difficiliora eorundem
loca, & quæ abeuntibus in diversas partes Inter-
pretum sententiis obscuriora sæpius, quam cla-
riora fiunt, felicissima conjectura expedire sciverit.
Quorum quum priori tantum Criticen
omnem hodie finiant, in posteriori autem vete-
res artem omnem posuerint; NOSTER quum
utraq; junxit, utrosque æquavit.

In Astrorum porro, atque universi palatii cœ-
lestis contemplatione, quantam locarit operam,
quantusque fuerit considerator, cum insignis ille,
& non sine rei familiaris dispendio collectus, Astro-
nomicorum instrumentorum adparatus, tum tot
evigilatæ noctes, accuratissimæque cœlestium cor-
porum & motuum observationes, ostendunt.

Qua in re nescio an diligentiam potius ejus,
quam pietatem laudem?

Nam quemadmodum interdiu communem
cum aliis operum divinorum usum habebat: ita
quum alios ab hoc, nocturna quies, aut somni
portæ arcebant, solus aulam cœlestem frequenta-
bat. Et quia oculos in augustissima ejus pene-
tralia inferre vitæ mortalis conditio nondum si-
nebat, extremæ saltem faciei ejus speculatione,
animum cœlesti habitationi adsuefaciebat.

Sacram denique *Theologiam*, quam Reginam
omnium esse scientiarum existimabat, tanto ma-
jori

jori studio coluit, quo magis persuasum habebat, ceteras disciplinas ad vitæ hujus sive commoda, sive etiam ornamenta pertinere, hac vero sola æternam animarum felicitatem contineri.

Illam vero divinæ hujus scientiæ partem reliquis anteponebat, qua animus & salutari divinarum veritatum fide instruitur, & saluberrimis vitæ omnis & actionum componendarum præceptis informatur. Rixas vero, & jurgia Theologorum, quæ reipublicæ Christianæ plurimum nocent, averfabatur, neque illum strenuum veritatis esse defensorem existimabat, qui ætatem in controversiis contrivisset, aut dissentientes apud rudem plebem traducere didicisset, sed qui & fidei suæ rationes perspectissimas haberet, & veritatem ad conscientiam aliorum demonstrare posset, & fortiter denique in arena adversus tela hostium consistere auderet.

Quamobrem in id præcipue enitebatur, ut ea sibi e Theologia præsidia conquireret, quibus se imprimis, adfectusque suos, divinæ imperio voluntatis subjicere, tum adversus mali dæmonis, depravatæque naturæ insultus ac illecebras pectus firmare posset.

Norat nempe VIR Sanctissimus, non in eo fortunas ac salutem animæ nostræ verti, ut deformationem quandam Christianorum dogmatum, aut historiam hæresium memoria teneamus, verum ut vitam, ad perfectissimum Christianorum Virtutum Exemplar componamus, doctrinæque, quam profitemur sanctitatem actionibus etiam nostris demonstramus.

Ceterum in his omnibus scientiis tantus omnino fuit, ut nescieris, in quam earum excelluerit. Profecto quotiescunque EUM ego intuebar, vivum quoddam Lexicon aut Bibliothecam ambulantiem videre mihi videbar. Ut adeo nihil illi, nisi splendidius, in quo virtutes suas, ac eruditionem explicare amplius posset, theatrum defuerit.

Sed quis unquam, cum tanta doctrina, tot linguarum & tam accuratam intelligentiam conjunxit. Nam præter *Græcam* & *Latinam*, in quibus principatum tenebat, aut *Ebream*, in qua non mediocriter fuit exercitatus, aut *Hungaricam*, quam vernaculam habuit, *Germanicam*, *Belgicam*, *Anglicam*, *Gallicam*, atque etiam *Italicam* callebat; quarum qui duas aut tres hodie teneant, paucissimos; qui omnes, neminem profecto apud nos repereris, quarum tamen pleræque, pari ferme, ac *Græca* aut *Latina* utilitate sese commendant.

His igitur instructus copiis, quantam Musis opem ferre, quantumque publicum Collegii, aut Ecclesiæ, emolumentum promovere potuerit, nemo non videt; At quantum aut voluerit, aut etiam fecerit, cum ardentissimum illud, quo totus intus flagrabat, erga gloriam Divini Numinis studium, tum pertinacissima illa, ac plane stupenda diligentia, qua in se suisque omnibus Deo & Ecclesiæ impendendis utebatur, ostendunt.

Nam ut inde ordiar, quod ne omnes quidem Theologi ad se pertinere judicabunt; dici non potest, quanto Ecclesiæ Christi commodis, ac
utili-

utilitati serviendi studio flagavit. Quanquam enim laboribus scholasticis obrutus ferme fuerit, quia tamen Scholas Ecclesiæ esse Seminaria intelligebat, eo curas omnes ac cogitationes contulit, ut collapsis propemodum Ecclesiæ rebus succurrere, atque ejus ulceribus, quibus intus forisque foedata proh dolor! jacet, mederi posset. Neque enim alienum hoc a persona sua existimabat; ut qui Verbi Divini Ministerio, atque adeo Ecclesiæ ipsi, in splendidissima Presbyterii Basiliensis Synodo, Sacramentum dixisset.

Quare, quum a publico sanctissimi illius muneris exercitio, aliorum vocante supremo Ecclesiæ Imperatore, arceretur: in eam illius partem, quæ uti præcipua est, ita plerumque negligi solet, quæque in Ecclesiæ cura constitit, laborare decreverat, totusque in eo erat, ut & morbos, qui hodie longe lateque in Ecclesia grassantur, & tamen o tempora! multis ignorantur, a pluribus vero dissimulantur, indicaret & saluberrima illis sanandis consilia præstantissimamque medicinam monstraret. (*)

S 4

Qua

(*) Huc pertinet id, quod Ampl. Senatui Debrecinensi ipse auctor fuit, ut Venerandi OSTERVALDI fontes corruptionis typis excuderentur. Cujus consilium, quanti Senatus fecerit, vel ex hoc intelligi potest, quod cum ipse per alia, quæ moliebatur opera, a translatione elegantissimi libelli avocaretur; (quanquam jam tertiam partem, vel paullo amplius, ex Gallica lingua, in Hungaricam ipse transtulisset) quatuor statim Viri, ut liber quanto citius in lucem emitti posset, reliquum opus absolvendum in se ultro susceperunt. Primus fuit SPECTABILIS Dom. MARTINUS DOMOKOS, urbis De-

Qua in re nescio an pietatem potius ejus quam animi magnitudinem admirer? Quanquam enim paucissimos, qui paria cum ipso facere vellent, plurimos vero renitentes haberet; nunquam tamen a sanctissimo illo suo Instituto dimoveri se passus est: sed quo majores ea in re difficultates & graviora obstacula offende-
bat, eo magis instabat, & contra audentior semper ibat. O Pectus Numinis plenum! O animum & robur vere Herculeum! O denique pietatem VIRI ac constantiam incredibilem!

Quantam vero Juventuti scholasticæ, publice privatimve instituendæ & formandæ diligentiam impenderit, renatæ EJUS imprimis ductu ac auspiciis literæ, & innovata totius scholæ facies loquuntur.

Primus certe, quod vel invidia fatebitur, dissipata, quæ scholas nostras tenebat, barbarie, purioris *latinitatis* & Romanæ Eloquentiæ fontes aperuit, atque ostendit Juventutem quoque Hungaricam latine, si idonea accedat institutio, loqui posse.

Primus *litteras græcas*, quibus omnis fere eruditio originem debet suam, e diuturno exilio revocavit.

Pri-

brecinensis Consul, tum Perillustri Dom. Samuel SZEREMLEI, inter Senatores Primus & Collegii Debrec. Curator, item Experientiss. Dom. Georg BUZINKAI, urbis ejusdem Physicus & Med. Doctor, denique Clariss. Dom. Samuel SZILLAGYI Professor, qui etiam editionem libri procuravit. Inviderunt fata MAROTHIO id, ut typis expressum videre posset, ipse enim prius, quam liber prodiret, diem obiit supremum.

Primus *Geographiam* universam, græcamque ac romanam *Archæologiam* in Schola nostra exposuit.

Primus *Mathematicis* Disciplinis Juventutem Scholasticam imbuunt.

Primus *Musicam* Sacram veramque canendi rationem ostendit.

Primus, ne quid dissimulem & reliqua, repurgatam a nugis & fabulis philosophandi rationem demonstravit.

Primus denique, libris optimis indefesso labore ac studio undique regionum collectis, & Bibliothecam publicam ornavit, & Juventutem studiosam locupletavit, & quod de Cerere Athenienses prædicant, frugibus eam vesci docuit. (*)

S 5

Quare

(*) Cum enim adolescentes ii, qui prima elementa Latinitatis discabant, vel qui in Grammatica atque Syntaxi versabantur, nullos alios ad latinitatem comparandam auctores, præter Commenii arenosa VESTIBULA, & male coherentes linguæ latinæ JANVAS, ad manus haberent, HIC effecit, ut in usus eorum, qui in Declinationibus & conjugationibus exercentur, vocabula primitiva CELLARII; Grammatistis vero colloquia LANGII typis mandarentur. Insuper, libri memorialis CELLARII exemplaria, ex aliis locis adferri curavit, ut haberent tirones, unde puræ latinitatis vocabulorum copiam compararent. Non absimiliter in usus syntaxistarum CORNELIUM Nepotem edidit; atque ne coeci in luce historiarum versarentur, sed qualemcunque situs regnorum notitiam haberent, chartas etiam geographicas iis procuravit. Poetis PHAEDRI fabulas cum PUBLII SYRI sententiis, Oratoribus Minucii Felicis OCTAVIUM, EUTROPIUM, brevibus notis a se illustratos, in manus dedit. Taceo, quod CICERONIS Epistolis, JUSTINI

Quare si Solonem Athenienses, aut Lycurgum Spartani, aut Pompilium Numam Romani celebrarunt, quod præstantissimis, suam quisque rem publicam, institutis illustrarint: multum profecto TIBI Divine MAROTHI debemus, quod utilissimis artibus ac disciplinis Patriam ornaris TUam, Scholamque nostram illis instruxeris præsiidiis, quæ posteritati ad arcem eruditionis facem prælucebunt.

Et si

Historiarum libris, NIEUPORTI Antiquitatibus Romanis, HEINECCI fundamentis styli & pluribus aliis, ex aliis regionibus adlatis, eos locupletavit. In gratiam autem Matheseos studiosorum ARITHMETICAM Hungarica lingua ipse elaboravit; & quomodo ea, sive ad res eas, quæ in commercio sunt, sive ad varias partes Matheseos adplicari posset, demonstravit, eamque publici juris fecit. Qua ratione vero & pueri notitiam veræ religionis historicam habere possint, hoc sine, Reverendi Joh. Frid. Osterwaldii Historiæ Sacrae compendium ex gallico in hungaricum transtulit. Cum vero videret, etiam studiosos optimarum disciplinarum, sine ulla lege & certo numero canere; ut communi huic malo aliquomodo mederi posset; primum quidem, versus tantum primos Psalmorum Davidis, cum sola ea melodia, quam Musicorum filii Tenorem vocant, Hungarice edidit; mox post aliquod tempus, cum quatuor concentibus harmonicis, Discantu, Tenore, Alto & Basso, itidem Hungarice, adjectis in fine etiam compluribus magis artificiosis melodiis, prelo subjecit. Lexicon etiam Hungarico Latinum, in usus juventutis Hungaricæ elaborandum, jam sub manibus habebat; idque ad litteram F (quantum mihi de eo constat,) produxit. Huic tamen operi, magno juventutis damno, immortalis est. Tantum enim de eo possum polliceri, vel ex duabus pagellis, quas Basileæ, tentaminis gratia a Typo-

Et si per se loqui Scientiæ possent, maximas omnino gratias TIBI agerent, quod TUUM Patrocinium commodare, earumque majestatem vindicare volueris.

Ceterum, ut magnæ omnino sint & excellentissimæ virtutes, quibus munus suum publicum MAROTHIUS Noster illustravit, nihilo tamen illis minores sunt, quas in vita civili exhibuit.

Nam qui præcipuus solidæ eruditionis fructus est, tanta illi inerat modestia, ut ambitiosiores virtutum suarum laudatores ferre nunquam potuerit. Tam alienus ab omni ambitione aut ostentatione fuit, ut sinistras potius aliorum opinionones experiri voluerit, quam inanem apud vulgus famam ac gloriam aucupari, semperque probus & doctus esse, quam videri maluerit.

Jam

grapho excusas vidi, quod si ad umbilicum opus hoc perduci potuisset, omnia ea, quæ MOLNAR, P. PAPAÏ conscripserunt Lexica; hoc unicum multis passibus post se reliquisset & utilitate vicisset. Neque id negligendum esse censeo, quod nunc tandem mihi, cum hæc oratio ad typographum dimittenda esset, in mentem venit; quod, cum NOSTER Groningæ versaretur, Dissertationemque Dom. Reverend. ac Celeb. GERDES, Prof. de Synagoga Libertinorum publice examinandam proponeret, MAROTHIUS Defendentis munere functus est: Ne autem in scena tantum præconis officium obiret, & ex tam nobili theatro ἀσύμβολως discederet, Miscellanea etiam sua, quæ 12 & quod excedit, paginas occupabant, adiunxit. Ea sane ejus sunt generis, quæ clarissime & evidentissime monstrant, EUM non solum Theologum præstantissimum, sed Philosophum, Mathematicum, Historicum, Litteratorem, Criticum denique etiam peritissimum fuisse. Prodiit ea Dissertatio Groningæ.

Jam illam vitæ *integritatem*, morumque *Sanctitatem*, quam in omni vita præ se ferebat, quis unquam digne laudaverit? Quanta porro in laboribus, quibus usque obruebatur, perferendis *patientia*, in adversitatibus, quæ cumulativè ipsi impendebant, *solertia ac constantia*, quanta erga superiores *reverentia*, erga æquales *benevolentia*, erga universos *humanitate* usus fuerit, illi tantum ignorant, quibus hominem videre negatum fuit.

Nulli unquam molestus aut gravis, sed blandus & comis erga omnes fuit. Injurias aliorum fortiter tulit, neque ulli unquam reddidit. Amicis paucis, sed optimis, usus est, & amicitiam semel contractam sanctissime coluit, neque ullam suorum erga amicos officiorum partem desiderari passus est. Ita enim existimabat, cum quemvis hominem Christianum, tum inprimis Humanitatis Professore & Juventutis moderatorem, his virtutibus instructum atque incoctum esse oportere, & *flammis omnino libros omnes exurendos esse, si ab illorum lectione doctiores & non meliores abeamus.* Quod piissimi Symbolum, utinam litterati omnes libris, animis suis, inscriptum gerant!

In vita denique conjugali, quam cum ad evitandas curarum domesticarum molestias, tum ad leniendas laborum scholasticorum ærumnas, tertio post susceptum munus mense, cum elegantissima Virgine CATHARINA SZOEDI, TUA plurimum Venerande Antistes filia carissima, & non leni hodie Viduitatis TUæ solatio, inierat, quam præclarum blandissimi amoris, castitatis ac fidei, omniumque, quæ conjugibus ornamento esse

esse possunt, virtutum exemplum exhibuerit, notius est, quam ut mea indigeat oratione.

E quo tamen matrimonio unicam tantum, eamque infantem filiolarum *Catharinam* superstitem sibi reliquit: Georgio & Catharina priore cœlesti civitati jam dudum insertis.

Ceterum, uti excellens virtutum omnium specimen in eo natura dedit, ita Divinæ illi animæ pulcherrimum etiam domicilium indulsit. Erat enim Statura mediocriter procera, corpore ad obeunda animæ imperia alacri & sic satis vegeto, membris denique ad decorem mire comparatis.

Jam quanta ori inerat suavitas? quanta vultui gratia? ille denique totius corporis habitus ad gravitatem decentissime compositus, neminem profecto nisi saxum movere nequivissent.

Quid vero de summa hominis urbanitate, & sermonibus blandissimo sale & jucundissimo lepore conditis dicam? fatuus profecto ac merum rus fuerit oportet, cui displicere hæc potuissent.

Itaque ubi tot tantasque animi ac corporis dotes in unum natura hominem contulit, nescio an non aut nimium sibi tribuerit, aut saltem opes omnes suas in hoc fingendo prodegerit.

Sed o miram rerum humanarum vicissitudinem! o caducam vitæ humanæ conditionem! tunc plane, quum læta omnia ac prospera de laborum ejus ac conatarum successibus nobis spondebamur; ecce subito atrocissimis dysenteriae doloribus corripitur! Igitur peritissima statim Exc. Medici ac Præstantissimi Physici nostri
ma-

manus imploratur. Qui quanquam operam omnem, qua erat erga Nostrum fidelitate, impenderit, ut laboranti amico opitulari, morboque ejus mederi posset, tamen pertinacissimum malum medicinam omnem respuebat.

Quare crescente indies morbi violentia, & absumentis brevi naturæ viribus, post quintum a primo morbi insultu diem, die XVI Octobris proximi, gloriosissime, emenso annorum undetriginta, mensium octo, & quinque dierum spatio, inter sævissimos dolores animam cœlesti suæ patriæ reddidit, nihilque nobis præter tristissimas corporis sui exuvias reliquit.

O Diem Patriæ, Ecclesiæ, Scholæ ac nobis denique omnibus luctuosissimum! O Diem infenitarum calamitatum prænuntium! O Cladem litterarum inæstimabilem!

Quid dicam AUD. MAROTHIUS nobis abiit! Abiit, inquam, ille sæculi sui Phœnix; illud Patriæ decus ac ornamentum singulare; ille, inquam, nobis amor & delictum nobis abiit.

Sic igitur una dies & Scholæ Professore, & litteris statorem ac vindicatorem, & Ecclesiæ spem & solatium eripuit, eademque & Litteratorem summum, & Historicum Præstantissimum, & Mathematicum incomparabilem, & Philologum præclarissimum, & Hungaricæ Juventutis Præceptorem fidelissimum, & Civem optimum, & hominem denique communi humani generis utilitati, ac bono publico natum, ac denique vere Christianum extulit!

O Pu-

O Funus publicum! O casum nunquam satis deplorandum! O damnum nullis unquam sæculis reparandum! O tristissimum Amici, Fratris ac Collegæ desiderium.

In quæ igitur nos tempora servamur Cives? aut nondum forte iram divini Numinis agnoscitis?

Nam profecto, quotiescunque jacturæ, quam fecimus, gravitatem mecum reputo, vereor, ne dies illa, quæ feralis MAROTHIO fuit, Ecclesiæ quoque sit funestissima. Certe enim nescio quid magni alicujus mali præfaga mens timet! Avertat Deus malum omen, & si nondum ejus Numini litatum est, TU ô REX Ecclesiæ, (TUa enim hic res agitur,) infinita TUI Sanguinis Virtute nos expiabis.

Sed desino! neque enim plura proferre dolor finit.

Extremum igitur nobis vale MAROTHI desideratissime, cœlestemque illam animam, post exactos feliciter in his terris labores, quos Divina TIBI Providentia imposuerat, intima ac perenni Divinitatis fruitione pascere!

Nos quoque, quocunque supremus NOSTER IMPERATOR voluerit, ordine, TE sequemur. Jucundissimam TUI, virtutumque TUarum memoriam nulla unquam ex animis nostris delebit oblivio. DIXI.

Epigramma in defunctum MAROTHIVM.

Ecce vetus VIRTUS in TE juvenescere cœpit,
At SCELUS & VITIUM consenuere simul.

In ejusdem tumulum.

Si quæris Lector, Statuas, cur Marmora nulla
Pannoniæ cives huic posuere Viro?
Define mirari; monumentis indiget ille,
Unica quem totum condidit urna brevis.
Hic nisi sunt cineres, melior pars sæcula multa
Vivet, quod tristes nesciat illa rogos.

Aliud.

Cur lapis hic nullus? quæris si Lector Amice,
Nec decorat signum nobile busta Viri.
In promptu caussa est: Lapidem quis poneret illi,
Aurum qui vicit moribus ipse probis.

Hæc etiam epigrammata Memoriam
Venerandi & Nobilissimi Viri

M. S.

STEPH. HATHUANI de Hathuan,
Nob. Hungarus,

Loco & die ut supra.

J. HENRICI HOTTINGERI

*S. Theol. Doct. & Prof. in illustri Academ.
Heidelberg. Celeberrimi,*

EXERCITATIONES RITUALES,

Quarum Prior Argumentis
adstruit

Originem Sacrificiorum Patri-
archalium divinam esse,
& dependere a Præcepto
divino;

Altera vero contraria solvit
Argumenta.

*Jam A. 1706 Marburgi habitæ, nunc vero recusæ
& Curis posterioribus mutatæ & emendatæ.*

J. HENRIE HOTTON

1812

EXERCITATIONES

Quarta Pars Algebrae

Principia

Arithmetica

& de fractionibus

divinis

Algebrae

1812

Exercitatio Ritualis Prior

De

Origine Sacrificiorum Patriarchalium divina

Κατασκευασμένης pertractata.

§. I.

Post benignissimi Salvatoris nostri e mundo discessum plures exstiterē, qui crediderunt Sacrificiorum ortum non a Lege aut Revelatione quadam divina arcessendum esse: Patriarchas enim ἐν αὐτῇ δέντας φυσικῶς δὲ νόμῳ κινηθέντας ἀφ' ἑαυτῶν προτενέχουσι θυσίαν Θεῷ ἀπὸ γνώμης εὐαγίστου, non iussos, sed naturali aliquo instinctu & lege motos, sponte sua, e grato favoris divini sensu victimam Deo obtulisse, asserunt, quemadmodum Spencerus ex Autore Constit. Apost. verba & citat & transfert. Hanc sententiam nonnulli ex Patribus profitentur, quod luculentis Testimoniis ab illis, qui illorum scripta evolverunt, comprobatum legimus: Ita Illustris Grotius de Verit. Relig. Chr. l. V. in Annot. ad §. VIII. profert Testimonia Chrysostomi & Autoris Responsionum ad Orthodoxos: Eadem prostant apud Outramum de Sacrif. c. I. §. VI. quibus etiam alia ex eodem Chrysostomo addidit, quæ vero, quia Autores in multorum manibus versantur, describere supersedemus. Hos magno numero sequuntur Pontificii, vide verba Bellarmini

Tom. I. T 2 &

& Salmeronis apud Cel. Theologum Joh. Gerbardum T. III. L. Com. p. 105. Quo referam Joh. Azorium, Loricitanum, non satis liquet. Etenim l. X. Instit. Moral. C. XVII. ad Quæst. V. scribit. Patriarchas immolasse vel Dei Afflatu perimotos vel Instituto & More Majorum edoctos. At ad Quæst. VII. Sacrificium universe sumtum esse Juris Naturalis, sed certum & speciale esse vel Juris divini vel humani, non naturalis. Verum, quam adfert, Ratio parum stringit; Quemadmodum Jus Naturale præcipit orandum esse Deum, sed certæ vel definitæ preces & præscriptæ precandi formulæ Juris divini vel humani sunt. Ingens est differentia inter cultum Sacrificiorum & Precum. Omnino animus dicat Deum esse invocandum, sed non dicat eum Sacrificiorum Immolatione esse colendum, ut, quæ sequuntur, evincunt. Sequuntur quoque Sociniani & Remonstrantes. Nec ex nostris desunt, qui allatæ de Sacrificiorum prima origine sententiæ album calculum adjiciunt, quamvis varii vario fine: Neminem tamen scio, qui majori conatu, doctiore calamo, illam probare atque ab Adversariorum telis salvam tueri annifusus sit, ac vero præstitum a JOHANNE SPENCERO Celeberrimo Theologo atque Philologo Anglo in Dissertatione de Ratione atque Origine sacrificiorum l. III. Diff. II. c. IV. pag. m. 146. ubi Vir Doctissimus probare conatur Abelem, Noachum & cæteros, qui ante Legem Deum sacrificio coluere, id muneris, nullo Dei explicato jussu, sed pia animi sui inductione præstitisse.

S. II. Quæstio haud exigui Momenti. Si enim solidis probari posset Argumentis Patriarchas ante Legem proprio motu, non Auctore Deo, sacrificasse,

ficasse, statuendum esset ἐθελοθρησκείαν recte se habere, Deo placere & quod magis est, Sacrificia per duo Annorum millia nullum habuisse respectum ad Messiam, ejusque Sacrificium. Nemo, ut puto, asseret animum quoque citra Revelationem divinam Patriarchis dictasse, Filium Dei esse incarnandum offerendumque pro peccatis generis humani, atque adeo sacrificiorum oblatione hoc præsignificatum fuisse. Mysteria (ex Mysteriis vero hoc est) non docet Caro & Sanguis aut Dictamen Rationis. Gratiae Signa & Sigilla non instituit peccator, sed solus Deus Misericors, veræ Gratiae Auctor & Collator. Quare non mirum propendere ad negandam Originem Sacrificiorum divinam illos, qui negant Mortem Jesu Christi ejusque Substitutionem vicariam. Profecto multum lucrarentur ὑποθέσω hanc adstructuri, si ipse Homo cultum Sacrificiorum excogitasset.

§. III. Quare, qui Evangelio credunt ac in Morte Jesu Christi, tanquam Sacrificio hilastico pro Peccatis nostris, salutem ac Vitam æternam quæerunt, non solum Sacrificia Mosaica a Deo præcepta habent, sed & Patriarcharum ceu gratiosas divinas Picturas, Promissiones, Prædictiones ac Sigilla ingentis Beneficii per Mortem Filii in Fideles conferendi.

§. IV. Verum ultro fatemur, nondum haberi posse solidam probationem Positionis, quæ intentioni nostræ ac Articulo, quem profitemur, favet; Plus ad probandum posci. Quare primo statum controversiæ rite formabimus; Tum The-
sin Argumentis probabimus.

§. V. Non quæritur: Annon Mens humana attendentem doceat bona, quæ Deus confert, ipsi esse consecranda? Nec quæritur: Annon late & improprie Sacrificium dici possit devotus erga Numen cultus & gratiarum Actio pro Beneficiis collatis, vel etiam horum usus ad Gloriam Dei? Hoc sensu utique origo sacrificiorum dictata a pia Mente peti potest. Hæc non sunt controversa. Sed quæritur: An Patriarchæ ante Legem nulla alia gavisi fuerint cultus norma præter dictamen Rationis? An ne susurrus quidem Legis divinæ de Deo Sacrificiis honorando primis Hominum Patribus innotuerit, quod Spencerus affirmat? Nos vero cum aliis negamus & asserimus, Deum, qui omnis legitimi cultus Auctor est, memoratis Patribus suggessisse ac etiam expresse præcepisse de Sacrificiis in Honorem suum offerendis, testanda Eucharistia ac etiam in iis quærenda peccatorum venia. Non quidem eo fine, ac si in ipsis sacrificiis vis peccata expiandi sita fuisset, sed quod gratus Deus pios ad *δύραμι* Passionum & Mortis Messiae cogitandam ducere voluerit. Unde Patriarchæ rite offerentes certi esse poterant, se sacrificiorum cultu Deo acceptos esse, ac ob virtutem veri Sacrificii in plenitudine Temporum offerendi Gratiam & Veniam divinam consequi.

§. VI. Tenebo autem hunc ordinem. Primo proferam Rationes, quæ Thesin probant. Tum occurram objectionibus.

§. VII. Rationes ex triplici fonte deducam. Primo ex claris Scripturæ Testimoniis, quæ testantur Patriarchas ante Legem, Deo præcipiente, sacrificasse; Dein addu-

adducam sacrificantium Exempla, quæ evidentia continent Argumenta dictos Patriarchas non ex mero proprio voluntatis Arbitrio sacra obtulisse. Tertio memorabo Argumenta, quæ Deum cultus hujus Auctorem declarant. Filium hoc triplicatum forte est nec rumpitur. A Deo est, quod ipse præcepit; quod pii propter εὐδοσίαν Dei fecerunt; quod non fundatum esse potest, quam in Voluntate Numinis certum Mysterium respiciente.

S. VIII. *Quod attinet primam Argumentorum Classem sive Præcepta Dei Cultum Sacrificiorum mandantia, tale Præceptum Deus dedit Abrahamo, idque duplum, vario tempore. Primum exstat Gen. XV. 9. לִי קַח accipe mihi vaccam triennem, & capram triennem atque arietem triennem, turturem quoque & pullum columbarum. Ubi notandum animalia, quorum nomina exprimuntur, eadem esse, quæ sub Lege sola legitima & a Deo præcepta erant, ut ex illis sacrificia offerantur Lev. I. 11, 14. Quemadmodum Maimonides quoque de illis statuit; Omnes oblationes animantium ex quinque speciebus non nisi desumuntur, מן הַבָּקָר וּבֶן הַכֶּבֶשִׁים וּבֶן הָעוֹץ, וּבֶן הַתּוֹרִים וּבֶן בְּנֵי הַיוֹנָה ex pecore bovino, agnino, hircino, turturibus & pullis columbarum. De his præcipit Deus ad Abrahamum: לִי קַח accipe mihi, ut illa sacra facias, ut fœdus ineundum sanguine confirmes, ceu quod in fœderibus solenne est, vide Exod. XXIV: 5. Psalm. L: 5. Bene Onkelos sensum exprimit קָרִיב קָרִיב offer coram me: Non metuendum est argumentum quidquam valoris amittere, si Textus antecedanea et consequentia probe expenduntur, nam cum Abrahamus credens a Deo promissum tulit, quod Terram Ca-*

naan in femine suo possessurus sit, petiit in maiorem certitudinem signum: Anxuit Deus, atque præcepit, ut animantia certa sumeret, super quibus postea fœdus pepigerat, sicque Abrahamum certum fecerat: Ergo Abrahamus ex numero Patrum, qui ante Legem vixerunt, minime in ius animalia Deo sacra fecit & quidem ad fœdus cum Deo secandum, ad promissum divinum confirmandum: Hoc certe non Ratio ipsi suggerebat, cum ipse dicat: *Unde scire possum, quod possessurus sum eam* v. 8. C. cit.

§. IX. *Alterum datum Abrahamo explorando, Gen. XXII: 2. וְקַח שָׁמֶר, quæso, filium tuum, unicum illum tuum, quem amas, Isaacum scilicet. & vade in Terram Moriah, וְהָעֵלָה אֶתְּךָ אֶתְּיִצְחָק אֶתְּךָ אֶתְּיִצְחָק atque offer eum ibi in holocaustum:* Hæc verba expressum Dei mandatum continent: Verum quidem est sacrificium hoc, quod וְהָעֵלָה appellatur, & cuius generis pleraque ante Legem fuerunt, ex homine desumptum esse, & idcirco ad istam sacrificiorum classem, de qua nobis sermo est, minime referendum: Vix tamen credo, Deum Abrahamo illud in mandato dedisse, nisi etiam ceteræ oblationes divinæ Originis fuissent. Insuper ex eadem Historia scimus, quod Deus explorata servi sui obedientia legitima Victimam, nempe ariete, qui cornibus suis vepreto implicitus erat, illi providerit, quem etiam obtulit וְהָעֵלָה תַּחַת בְּנֵי in holocaustum pro filio suo, c. cit. v. 13. Quæ satis docent Deo volente, imo Victimam subministrante, Abrahamum sacrificasse. Qui enim Sacrificium dat, ille quam maxime habendus est Auctor & Præceptor Cultus per Sacrificium facti, Abrahamus

mus in iis tum positus erat circumstantiis, in quibus de Sacrificio offerendo nequidem cogitaverat, multo minus ipse proprio Motu sacrificare constituit: Ideo sacrificavit, quia extraordinaria Numinis Providentia arietem vidit & recte collegit, quod eum ex Voluntate Dei offerre teneatur.

§. X. *Datum quoque Præceptum Jacobo: Gen. XXXV: 1. Dixit Deus ad Jacobum: surge, ascende in Bethel & habita ibi* מִזְבֵּחַ לְאֵל *faciesque ibi altare Deo, quod Dei mandatum a Jacobo impletum novimus ex v. 7. Forſan dices: Præceptum quidem datum de Ara exſtruenda, non vero de Sacrificiis offerendis. Reſp. Omnino qui præcepit Aræ exſtructionem, præcepit quoque Aræ uſum. At uſus Aræ proprius eſt, Victimas in ea ſacrificare. Unde dicitur מִזְבֵּחַ a Sacrificiis in ea Deo conſecratis. Sacrificium ipſum dicitur זָבַח & Actus ſacrificandi exprimitur verbo זָבַח ſacrificavit. Talis uſus non ſolum fuit ſub Oeconomia Moſaica Lev. I. II. III. IV. ſed & antecedente v. Gen. VIII: 20. XXII: 9.*

§. XI. *Datum præterea Præceptum Amicis Jobi viventibus, ut communiter judicatur, ante Oeconomiam Moſaicam. Exſtat illud Jobi XLII: 7, 8. Dixit Dominus ad Eliphaz illum Themanitem; exarſit ira mea contra te, & contra duos ſocios tuos, quod non locuti ſitis de me rectum, ſicuti ſervus meus Jobhuſ. Itaque nunc קָחוּ, ſumite vobis ſeptem juven- cos & ſeptem arietes & abite ad ſervum meum Jobhuſ מִזְבֵּחַ עֹלָה בְּעֹדְכֶם & offeretis holocauſtum pro vobis: mox commate ſequente: & fecerunt דָּבַר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה ſicuti locutus eſt (LXX non male οὐκ ἔφαθον*

præcepit) ad illos Adonai. Non puto quidquam in his verbis desiderari, quominus jure asseram, Deum Amicis Jobhi ad sacrificandum præceptum dedisse, nam non tantum explicatur Dei jussus, & subsequens obsequium juxta illum docetur, sed insuper ratio: Nam cum Amici Jobhi errarant in mente sua de judicio Dei & de Jobho ac similibus piis afflictis, Deus ad iram provocabatur, quam prius remittere non vult, quam vero ipsi junctis Jobhi precibus sacrificarint, quare dicit *offeretis holocaustum* בָּעֲדָנִי *pro vobis* in condonationem delicti vestri, uti alibi *793* non semel usurpatur Lev. IX: 7. XVI: 6, 11, 17. Nemo autem hominum ex se novit modum cum irato Deo, offerendo sacrificia hilaistica, in Gratiam redeundi. At hac de re plura dicendi inferius occasio dabitur.

§. XII. *Ad hanc Argumentorum Classsem referimus quoque Historiam Melchisedeci Sacerdotis.* Firmiter enim argumentamur: *Deus Melchisedecum Sacerdotem constituit; Ergo Deus jam ante Legem Præceptum dedit de Sacrificiis offerendis.* Ratio clara. Nam Sacerdotis functio est sacrificare. Qui constituitur Sacerdos, constituitur quoque ad sacrificandum. Melchisedecum Sacerdotem fuisse nemo jure negat. Exstat aperte Gen. XIV: 18. *Et ille כהן sacerdos.* Concedimus, quod vox hebraica etiam adhibeatur de Viris Eminentia Politica illustribus, veluti 2. Sam. VIII: 18. conf. 1. Chron. XVIII: 17. Verum rarius & in præsentī loco notio hæc impossibilis est. Nam (1.) distinguitur a Dignitate politica regia. *Melchisedec Rex Salem protulit panem & vinum.* Et ipse כהן sacerdos. Qui

Qui Rex etiam Sacerdos. (2.) Non solum LXX vertunt *ιερεὺς Sacerdos*, sed etiam Auctor *Θεόπρευ-
σος* Hebr. VII: 1. Sed dices: Nondum sequitur;
Ergo Melchisedecus Sacerdos a Deo constitutus
est: Sub liberiori Oeconomia omnes pii Sacerdo-
tes erant. *Resp.* Probatur sequentibus rationibus:
dicitur *כהן לאל עליון Sacerdos Dei altissimi*. l. cit.
Quo sensu? An quia Sacra Deo fecit? Non.
Nam ita quoque Abel, Noachus, Abrahamus
Sacerdotes Dei altissimi fuissent, qui vero ne qui-
dem Titulum *Sacerdos* gesserant. Quo ergo sensu?
Quia modo singulari a Deo constitutus erat Sa-
cerdos. Unde Hebr. VII: 1. *ιερεὺς τῷ Θεῷ ὑψίστῳ*
Sacerdos Dei altissimi, a Deo altissimo vocatus. Quo-
modo legimus Jud. XVIII: 19. *Num melius, ut*
sis אִישׁ לְבֵית אִישׁ, Sacerdos domus unius Viri, aut ut sis
כהן לְשֵׁבֶט Sacerdos Tribus & Familiae Israeliticae, h. est:
ab uno viro constitutus, ut domesticus tantum sis
Sacerdos; aut a Tribu & Familia Israel, adeoque
magis publicus Sacerdos. Et 1. Sam. XIV: 3.
Eli *כהן יְהוָה Sacerdos Jehovæ in Schilo*, qui a Deo
constitutus, ut Sacerdotio fungeretur. Dein Mel-
chisedecus eximie refert Pontificem Jesum Chri-
stum. Hic vero ex Voluntate Patris sui constitu-
tus est Pontifex. Ergo etiam Typus. Quod est
in Antitypo, etiam est suo modo in Typo. Ma-
xime ob locum Hebr. V. 4-7. Pontifex *non sibi*
*ipsi accipit Honorem, sed vocatus a Deo, quemadmo-
dum etiam Abaron; ita & Christus*. Quo Argu-
mento? Quia scriptum est Ps. CX: 4. *Tu es Sa-
cerdos in æternum secundum Ordinem Melchisedeci*.
Ergo Melchisedecus Sacerdos a Deo vocatus est.
Analogia alias nulla esset; Si Melchisedecus spon-
te, nulla vocatione divina, fuisset Sacerdos; At
Jesum

Jesus Christus vocatione divina. Hic non esset secundum Ordinem Melchisedeci. Accedit quod præcipua habenda videatur ratio Abrahami victoria reportata Decimas Melchisedeco ceu Sacerdoti solventis v. Gen. XIV : 20. Hebr. VII : 2, 4, 6. Si Melchisedecus e numero communium Sacerdotum, quales illo Ævo erant, exstitisset, quare illi Decimæ fuissent solutæ? Non video rationem; Tanto minus, quod Melchisedecus e Majoribus Abrahami haud fuerit. Recte igitur concludimus, quod hic sensu eminenti Sacerdos fuerit publicus a Deo singulariter constitutus. Unde sponte fluit, quod Sacrificia ante Legem a Deo instituta fuerint.

§. XIII. Spencerus ergo nullam habuit Causam afferendi, *Patres Mose vetustiores sponte sua sacrificasse*, quandoquidem probavimus præcepisse Deum, ut Sacrificia offerrent; præcepisse quoque, ut Ara constitueretur. Aræ autem Usus Sacrificiorum Oblatio erat; Constituisse publicum Sacerdotem fideles inter. Sacerdotum autem est sacrificare.

§. XIV. Nolumus tamen hic subsistere. Progre-
dinemur *Exempla sacrificantium cum attentione consideraturi, ut ex iis quoque evincamus, Sacrificia ex mero Arbitrio humano Ortum haud habuisse.* Horum primum, cujus Scriptura diserte meminit, habemus in Caino & Abele. Verba Mosis Gen. IV : 3, 4. hæc sunt : *Et adduxit Cain de fructu terræ מנחה Munus תרומה Adonai. Et Abel ipse etiam adduxit de Primogenitis ovium suarum & pinguedinibus earum פריים & aspexit Adonai ad Abelem & ad Munus ejus. At ad Cainum & ad Munus ejus non aspexit.* Verum
rum

rum est: Moses nullam expressam facit Mentionem Mandati divini Filiis Adami perhibiti, ut offerrent. Attamen expresse memorat, Deum solum Abelem & Munus ejus aspexisse; non vero aspexisse Cainum & Munus ejus. Quia vero penes Deum non est προσωποληψία & duos fratres moraliter pares pariter quoque tractat, clare sequitur, gravem fuisse apud Deum causam Abelem aspiciendi, non item Cainum, sive publicum gratiosum divinum Testimonium dandi de sacrificio Abelis, nullum de Caini. Causa non latet in materia doni: Unusquisque diversis facultatibus & studiis convenientem adduxit oblationem. Cainus agricola de frugibus terræ, sed Abel Pastor de grege. Deus Spiritus non capitur adipe Primogenitorum. Alia igitur ratio quærenda est. Ratio diversitatis non datur in externis Circumstantiis sacrificantium: Erant fratres uterini: Cain erat primogenitus, qui, ut quidam opinantur, (sed absque fundamento,) Privilegium offerendi præ fratre natu minore habuerat: Nulla differentia in Locis aut Aris notatur. Si Spencero credimus, Ratio utrumque fratrem monuit de sacris statibus suis convenientibus Deo, Auctori Benedictionis, in Signum grati animi offerendis. Si vero eadem causa impulsiva, quæ ratio quod Deus Abelem gratiose aspexerit, non vero Cainum. Apostolus genuinam diversitatis Causam aperit testans: *Abel πίσει, fide præstantius Sacrificium Deo obtulit, quam Cain; per quam reportavit Testimonium, quod esset justus.* Hebr. XI: 4. Causa ergo est fides in Abele, ἀπιστία in Caino.

§. XV. At dices: Quomodo hinc sequitur institutio Sacrificiorum divina? Resp. sequenti mode.

modo. Qui credit, fidem habet Verbo divino, obsignat quod Deus verax sit : Agit id, quod Deus mandat, & eo modo, quo agere debet : Expectat bonum quod Deus promittit. Unde sequitur, Deum officium sacrificandi revelasse, præcepisse, hinc etiam Abelem credentem promissum divinum expectasse. Obtulit enim in fide. Fides dein, ut exstat Rom. X: 17. *est ex auditu; auditus autem per Verbum Dei.* Insuper attendenda est fidei definitio, quæ ab initio Cap. XI. legitur : *Est autem fides eorum, quæ sperantur, Hypostasis; Rerum, quæ non videntur, demonstratio.* Quæ vero tuto & cum fundamento sperantur, a Deo sunt revelata, at spes citra Revelationem, Promissionem Numinis, *ὡς αὐτοῦ* esse nequit. Hæc generaliora sensim ducunt ad concludendum, Deum revelasse Sacrificium Messiae pro peccatoribus *ἐν ἀλλοτρίῳ* offerendum, atque ideo instituisse Cultum Victimarum, ut offerentes testarentur, se promissioni huic fidem præstare, ac ita consequerentur summum, quod latet, promissum Bonum in Morte Messiae. Certum enim est fidem, quam Evangelium commendat, Jesum Christum ejusque Mortem pro objecto speciali habere; præprimis Epistolam ad Hebræos. Auctor Epistolæ enim non hoc solum intendit, ut Hebræi firmiter credant, Deum in pios ingentia conferre Beneficia. Adversus talem fidem infideles Hebræi minime insurrexerant. Hæc fides etiam ab infidelibus probabatur. Controversia erat de fide in Jesum Christum per passiones consummatum testanda. * Hanc Apostolus per totam Epistolam incul-

* Aliter sentiunt CALVINUS in Comment. Clariss; Theol. ap. Basil. J. CHR. BECKIUS in Medit. de Fide Hom. Christ. Sect. I. §. XV, XVI.

inculcaverat. In ipso hoc Capite XI: 26. Hoc speciale fidei objectum Abeli jam innotuerat. Mors Messiae substantia nihil aliud est quam contritio calcanei Seminis Mulieris Gen. III: 15. Nemo dubitabit Adamum Protevangelium hoc liberis suis haud raro, ad fidem excitandam, conservandum tradidisse.

§. XVI. Proposita hactenus & probata fidei Abelis expositio Spencero displicet quam maxime. Unde, ut aliter sentientes ab hoc praesidio depelleret, nihil intermisit. Quare primo dicit: *Fidem Abelis fuisse persuasionem tam firmam & altè fixam de propenso Dei in pios omnes Affectu & Præmiis amplissimis in pie viventes conferendis, quod vitam ad Pietatis Regulas instituerit & non tantum Bona sua, sed & seipsum Deo dederit.* Resp. Hæc & consimilia non rejicimus. Habeantur altè infixæ menti Abelis. Sed quare omittenda sunt, quæ fidei Evangelicæ Naturam constituunt, quum tamen Exemplum Abelis in fide offerentis ad hanc probandam allegetur? Cui usui allegatio, si fides Abelis alia est a fide, quam commendat Apostolus? Imo hæc ipsa fides Revelationi & Gratiae in Sacrificio Messiae innitens præclare facit, ut firmissima sit persuasio de larga remuneratione erga fideles & pios. Quare ergo Spencerus tantopere id agit, ut in fide Abelis nullus sit respectus ad Voluntatem divinam; Ad gratiam Dei in contritione Calcanei Seminis Mulieris, vel quod idem est in Morte Messiae?

§. XVII. *Secundo excipit: Si fides Abelis deserto aliquo Præcepto vel promisso niteretur, haud facile expe-*

expediendum est, cur Abel per fidem majoris pretii victimam, quam Cain Deo attulisse diceretur, nisi Cainus malus, sponte & Ratione sola monente. Abel autem bonus, nonnisi Lege coactus, bona sua Deo sacrasse censeatur. Resp. Facile id, quod Spencero difficile videtur, expediri potest: Non quod Cain sponte & Ratione sola monente sacrificaverit. Utrumque ex Revelatione motum obtulisse credimus, sed diversissimo scopo: Abel per fidem obtulit, quæ non in eo κατ'ἔξοχην consistit, quod ob explicatum Dei jussum, sed ob fidem in manifestandum mulieris Semen, atque per passiones consummandum, omnem Benedictionis Auctorem, sacra fecerit. Quia vero hac posteriori Caini sacrificium destitutum erat, sine fide cultum hunc obuisse censebatur, tanquam Justitarius existimans se posse ita Deum sibi devincire; (Solutus Dei jussus homini infideli & impio minime prodesse poterat;) vel, si mavis, ut Hypocrita putans cultum externum præstitum jam sufficere.

§. XVIII. Tertio addit: Quia Abelis oblata ab Apostolo δῶρα appellantur, inde patet, ejus oblationem e pio voluntatis propriæ motu, potius quam Legis aliqujus præscripto, produsse. Resp. Fateor primo intuitu verba hæc quandam veritatis speciem præ se ferre, sed quo magis examinantur, eo magis etiam illam amittunt. Non dicam, Deum potuisse cultum sacrificiorum generaliter instituere & tamen oblationes appellari δῶρα, quia non ita illum instituit, ut Patres Lege quadam coacti ob certas causas hoc & illo tempore hoc & illud sacrificium offerre debuerint, sed materia, tempus, modus, similiaque nulla Lege constringebantur.

Ita

Ita Israelitæ ex spontaneo cordis motu dona ad Tabernaculum ejusque vasa conficiendum mittebant, & tamen Deus præceptum tulit, ut illa darent & inde Tabernaculum extruerent. Sed valor vocabuli indagandus est, qui cognitus nihil Spencerum juvat. Paulus, ut alias frequenter, ita etiam hic sequitur LXX Viros, qui in Genesi ואל מנחתו transferunt ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτῶν, Cap. IV: 4. Ex usu autem patet illis receptam esse, quando in Textu Originali exstat קרבן, translationem per δῶρον, quemadmodum etiam Marc. VII: 11. κορβαὶν ὅ ἐστι δῶρον: At hoc vocabulum centies usurpatur de oblatione ex Legis præscripto proveniente: imo tum, quando ob peccatum commissum Sacrificium necessario adducendum erat, veluti Lev. V: 11. Textus Hebræus habet והביא את קרבנו אשר חטא LXX. καὶ ὁρᾷ τὸ δῶρον αὐτῶν, περὶ ᾧ ἡμαρτε. Rursum Numer. V: 15. והביא את קרבנו עליה LXX. καὶ προσοίσει τὸ δῶρον περὶ αὐτῆς. Transeo plura & progredior ad alia sacrificantium Exempla.

§. XIX. Alterum sacrificantium Exemplum prostat in Noacho Gen. VIII: 20. *Et ædificavit Noachus Altare Jehovæ & sumsit de omni Bestia munda, & de omni Ave munda, obtulitque Holocausta in Altari & odoratus est Jehova Odorem Quietis.* Etiam hoc Exemplum non diserte memorat Mandatum offerendi divinum. Probe tamen pensitatum implicite illud continet. Non enim credibile est, Noachum statim post finem Diluvii, antequam quidquam egerat, Altare Deo extruxisse & in eo Sacrificia obtulisse, nonnisi dictante Ratione, ex proprio motu & voluntate, citra Mandatum

datum divinum. Singularis Pietatis Vir certissimus erat, quod Vita & Cultus instituendus esset ex Voluntate Dei, non propria. Quomodo alias ex ingenti periculo liberatus omnium primo Cultum externum præstitisset Deo non volenti? Dein an credibile est, Virum hunc proprio motu ex Animalibus & Avibus, quæ in Arca singulari Voluntate divina eum in finem asservabantur, ut novus Orbis iis rursus impleretur, occidisse? Cor ei pium potius consilium suggessisset de paucis Animalibus & Avibus superstitis in vita conservandis. Porro meminit Animalium & Avium mundarum: An Noachus discrimen hoc primus excogitavit & qua solida ratione? An quod ex Creatione & Natura Homo purum discernendi & quasdam Creaturas puras Sacrificiis aptas, alias impuras declarandi Jus habet? An postea Deus Noachi distinctionem in suum usum convertit? Ego non possum credere; de quo tamen ad §. XXVI. plura. Et quando additur: *Odoratus est Jehova Odorem Quietis*, ἐὼδναι hæc longe major videtur quam quæ sit prædicanda de Sacrificio sola Ratione dictante oblato. Existimo igitur Deum jam primis Parentibus mandatum de Cultu Sacrificiorum horumque scopo dedisse, hos vero ad Posteritatem propagasse: Unde Filii Adami, Abel & Cainus sacrificarunt, sacrificavit quoque Noachus, speciatim certus factus de gratioso *Aspectu* Dei erga Abelem, vel Testimonio divino, quod communiter per cœlestem ἐμπυρισμὸν exponi solet, ad declarandum acquiescentiam Voluntatis suæ. Quare finito Diluvio totus lætus, ante omnia alia, Holocausta Deo immolavit, testaturus Reverentiam, Gratitude, Fidem. Unde oblatio hæc cessit

cessit in odorem bonæ fragrantiae, adeo ut etiam gratiosissime constituerit de Hominibus, Peccatoribus licet, non amplius aqua perdendis.

§. XX. Tertius ex sacrificantibus Abrahamus erat, quem jam supra §. VIII. & IX. jussu divino compulsam sacra fecisse clare probavimus. Qui horum Argumentorum *δύναμιν* agnoscunt, faciliores erunt in concedendo, quod etiam aliis Temporibus & Locis, licet diserte non exprimatur, jussus sacrificaverit. Moses brevitatis perstudiosus minime secum constituit plenam Historiam & Origines Patriarcharum & Actionum, quas recenset, tradere. Et quando ævo, quo is vixerat, cuncti noverant Sacrificiorum Cultum esse a Deo præceptum, hoc ipsum judicaverant de Sacrificiis Patriarcharum, utpote quos hoc in Cultu secuti sunt. Haud cogitaverant; Cultus, quem Homines prius ante excogitaverunt, postea demum divino mandato introductus est, quasi Deus inventum ab Hominibus Cultum divinum declaraverit, ac ita ex *ἱεροθρησκεία* fecerit *θεοθρησκείαν*. Dein facilis est conclusio; Melchisedecus, Abrahamus, Jacobus, Amici Jobi, ut supra probatum, claro Numinis Jussu sacrificarunt; Ergo & reliqui Patres ante Legem, vel etiam ii ipsi alia Occasione. Argumentum est a pari. Vel aliquando Mandatum Numinis diserte exstat, poscentibus singularibus causis, ut Gen. XV. & XXII. Credibile quam maxime est Abrahamum in Locis allegatis non sacrificasse, nisi speciale accepisset Mandatum divinum. Alibi sacrificavit sponte innitens generali Præcepto de Victimis in honorem Dei & in fide immolandis. Dices: Ubi, excep-

tis citatis Locis, Abrahami offerentis mentio fit? Respondeo: Gen. XII: 7. *Et visus est Jehova Abrahamo & dixit: Semini tuo dabo hanc terram. Et extruxit ibi Altare Jehovæ ipsi viso.* Et statim v. 8. *commorans inter Ai & Bethel extruxit Altare Jehovæ & invocavit Nomen Jehovæ.* Insuper XIII: 18. accepta Benedictione rursus dicitur *Altare Jehovæ extruxisse.* Extructio autem מוֹבָח Altaris אֱלֹהִים sacrificiis dicti infert Sacrificiorum oblationem. Quando vero Loco primo & tertio memoratur, singularem *Amicum Dei*, Deo viso, Benedictione reportata, Altare extruxisse, quis credet eum Cultum testatum fuisse ex propria Voluntate, non vero Dei, qui apparuit. Inclaruit Abrahamus de *observanda Via Dei* sive Religione, quam Deus observandam mandavit, non de ἡδεοῦς ἡθροῦς inventa. Vid. Gen. XVIII: 19.

§. XXI. Quartus est Isaacus, de quo legimus Gen. XXVI: 24, 25. *Apparuit ei Jehova in nocte illa & dixit: Ego Deus Abrahami Patris tui. Noli timere, nam ego tecum & benedicam tibi & multiplicabo semen tuum propter Abrahamum servum meum.* וַיִּבֶן & **ÆDIFICAVIT** (Vulgatus, Schmi- dius: itaque *ædificavit*) ibi **ALTARE** & invocavit *Nomen Jehovæ.* Quæ ex superioribus huc referenda, transeo. Noto tantum Isaacum, Abrahami Filium, sine dubio ex Ore Patris semel ac iterum audivisse Mandatum Dei de Sacrificiis offerendis Gen. XV. imo ipsum præsentem fuisse, quando Providentia Dei prorsus singulari Aries sibi ceu Holocausto, substitutus fuerat. Quis igitur credet Isaacum Aram in usum Sacrificiorum extruxisse, ut obsequeretur proprio & humano motui, non
vero

vero Præcepto & *εὐδοκία* Dei circa intentionem Sacrorum.

§. XXII. Quem ultimo ex Patribus ante Legem sacrificantem produco, Jobus est, de quo Job. I: 5. *Factum est, postquam circueverunt dies hujus convivii, & misit Job & sanctificavit illos (Liberos suos) & multo mane surrexit ac obtulit Holocausta numero omnium illorum (nam cogitaverat Jobus; forsitan peccarunt filii mei & maledixerunt Deo in Corde suo) sic fecerat omnibus Temporibus.* Probe notanda est Causa horum Holocaustorum: Non erat Beneficium vel Periculum aut Votum, sed impietas Liberorum forsitan commissa. Dein quod Jobus tot sacra fecerit Holocausta, quot ei Liberi erant. Existimaverat ergo Vir pius peccata Liberorum iram Dei excitare; Veniam vero iis dari offerendo Holocausta; Victimam esse occidendam, ut Liberi viverent. Jam quæritur: An sana Ratio homini pio dicat, Peccata morte Bestiarum expiari; occidendas esse Bestias, ut peccatores vivere pergant? Ratio *λογικῶς* vel *rationaliter* cogitat. Quæ nunc illa Rationis Ratio? An Deus indiget sanguine vel carne Bestiarum? An ita glorificatur? An peccatores meliores redduntur? Ratio solida alia dari nequit, quam mandatum Dei & intentio peccatores salvandi per Mortem Messiae, quam adumbraverant Mortes Victimarum. Amici Jobi, jubente Deo, pro peccatis suis obtulerant C. XLII: 8. Quare non etiam Jobus? Elihu satis clare testatur se verum sacrificiorum expiatoriorum finem perspexisse. Job. XXXIII: 23, 24.

§. XXIII. Ex quinque his ante Legem sacrificantium Exemplis abunde demonstrari posse iudico, quod Sacra fecerint, non ex mero Rationis dictamine & motu proprio, sed in fide innitentes Verbo Dei, ob ἐνδοξία Dei in oblationibus testatam & cum spe Gratiae & remissionis peccatorum in Morte Messiae.

§. XXIV. Sequitur tertia Argumentorum Classis varias alias rationes pro Origine Sacrificiorum divina comprehendens. Ex his prima est. Omnis Cultus, qui Deo gratus, maxime publicus in Ecclesia Dei usitatus, poscitur a Deo institutus; Ἐδολοθῆναι vero Deo non placet. Ergo etiam Cultus Sacrificiorum a Deo praeceptus esse debet. Deus Israelis Populo suo Cultum externum praescripsit curatissime observandum Deut. VII: 11. & observabis מצוות ואהבתיך את ה' אלהיך Praecepta moralia & Statuta ceremonialia & Judicia politica, quae ego tibi hodie precipio, ut facias ea. Et Cap. IV: 2. Non addetis Verbo, quod ego vobis precipio, nec adimetis de eo ad observandum Praeceptum Jehovae. Conf. XIII: 1. Totus Cultus Ceremonialis Legibus circumscribatur, speciatim Sacrificia jugia, sabbathica, festiva, Agni Paschales. Etiam sub Novo Testamento Ecclesia Christiana veneratur Sacramenta, Baptismum & S. Coenam, utpote a Deo instituta. Cultus dicitur μάταιος qui Doctrinis & Praeceptis humanis innititur. Matth. XV: 9. Ἐδολοθῆναι male audit, etiam quae praetextum sapientiae habet. Coloss. II: 23. Dices: Alia longe fuisse tempora ante Legem; Haec liberiora existisse. Resp. Discrimen agnosco, sed non totale. Iris, Circumcisio non habebantur signa Foederis, nisi instituta a Deo.

a Deo. Conſimilis ratio Sacrificiorum, utpote ſpectant ad Cultum arbitrarium, non naturalem. Non fundata illa ſunt in Natura Dei & Hominum. Ut ſtatim plenius dicendum. Longe hinc alia ratio quam precum, gratiarum actionis &c.

S. XXV. *Cum hac conjunctiſſima eſt altera deſumta a Natura Sacrificiorum, quæ nihil habent, quod per ſe Deo placeat, aut nos Deo acceptos reddat. Videamus. Quid eſt Sacrificium vel Fertum? Sacrificium eſt agnus, ovis, hircus, vel bos carne, ſanguine, oſſibus, cute conſtans: Ducitur ad Aram: Cultro occiditur, vita privatur, diſſecatur, comburitur, vel etiam pars comeditur a ſacrificantibus. Fertum conſtat ex Tritico aut Hordeo, quod fricatur, molitur, igne conſumitur. Quæ *evdonia* Dei in his Sacris, quæ nihil intelligunt, nihil volunt, aut etiam funibus ad Aram rapiuntur, vi occiduntur? An ſana Ratio docet, Deum ſapientem, ſanctum, bonum Spiritum his capi. Qui tale quid credunt, ſtolidiſſimi mortaliſium ſunt. Talibus graviter illudit & ſumme *λογικῶς* illudit ipſe Deus. *Non ſumam de domo tua Juvencum; (Nec) e caulis tuis hircos.* Tuis ego non indigeo. *Quia mea eſt omnis fera ſylva; (Etiam) animalia in mille montibus. Novi omnem avem montium; & fera agrorum mecum eſt.* Noli igitur opinari, te mihi quidquam dare. *Si eſurirem, non dicerem tibi. Nam meus eſt orbis & plenitudo ejus.* Nec hoc ſolum ſcias velim, ſed inſuper, quod Sacrificia cum Natura mea ſpiritali prorfus non conveniant. *Num quid ego ederem carnem taurorum & ſanguinem hircorum biberem.* Abſit. vid. Pf. L. 9-14. Noli dicere, nos, qui rectiora de Deo*

ex Verbo divino edocti sumus, qui ratiocinia nostra ad illud instituimus, sanum ferre iudicium: Aliter vero iudicare, qui solo Lumine Naturæ ducuntur. *Resp.* Sine dubio Dictamen Conscientiæ in piis Patriarchis ante Legem non erat contrarium Verbo Dei & sanæ Rationi. Sed audiamus insuper Ethnicos sola Ratione utentes. Sic Poeta Vetus Cogitata sua de Sacrificiis exprimit:

Τίς ὧδε μῶρος, καὶ λίαν ἀνειμένος
 Ἐπιςτος ἀνδρῶν, ὅσις ἐλπίζει Θεός,
 Ὅσῶν ἀσάρεων καὶ χολῆς πυρεμένης,
 Ἄ καὶ κυτὶν πεινῶσιν ἐχὶ βρώσιμα,
 Χαίρειν ἅπαντας, καὶ γέρας λαχεῖν τόδε.

Quæ sic reddit Interpres:

*Quis Gente in hominum tam supine est credulus,
 Aut stultus adeo est, qui Deos existimet,
 Seu bilis iusta, sive crudorum ossium,
 Projecla quæ vix tangat esuriens canis,
 Gaudere æonis, idquæ honori ducere,
 Facientibusque gratiam reponere!*

Apud Porphyr. περὶ ἀποχῆς l. II. §. 58. ex citatione Spenceri. Et Platoni visum est Sacrificia illis accensere, quæ mortales non intelligunt; quare etiam Numa Sacrorum apud Romanos restitutor Egeriæ Deæ monitu illa se instituisse dixit.

§. XXVI. *Tertia Ratio petitur ex distinctione Animalium mundorum & immundorum.* Hæc jam obtinebat ante Diluvium, ut supra ad §. XIX. observatum. Præcepit Deus Noacho: *Ex omni jumento הטהורה MUNDO accipies tibi septena, marem & femellam ejus; Et ex omni jumento אשר לא טהורה QUOD IMMUNDUM EST, bina, marem & femellam ejus.* Gen. VII: 2. Et quidem usus ejus erat in Sacrificiis. Noachus enim dicitur in Holocaustum summissee *ex omni jumento הטהורה MUNDO & ex omni Ave הטהור MUNDA* Gen. VIII: 20. Abel quoque & Abrahamus nonnisi animalia munda obtulerunt. Gen. IV: 4. XV: 9. Deincertissimum est, quod sub lege Mosaiica nonnisi animalia munda Deo offerenda fuerint. Lev. I. Quæritur, an distinctio hæc animalium Instituti mere humani sit? Si ita, quænam justa divisionis ratio? An in Natura animalium? Quæ illa? Solida dari nequit. Constat ex Historia Ethnicos etiam sacrificasse Equos, Lupos, Porcos, Canes, Asinos, Cervas. Ergo Lumen Naturæ non docet distinctionem Animalium mundorum & immundorum: Alias gentiles abstinuissent ab immolatione Equorum, Luporum &c. Sequitur potius Deum distinctionis hujus Auctorem esse, maxime hunc in finem, ut Sacrificia cum delectu ex Animalibus sumerentur. Magis convenit cogitare ac dicere, Homines Deo obsecutos in seligendis Victimis, quam Deum Homines secutum fuisse. Quod tamen posterius alias asserendum esset. Vide jam supra ad §. XX.

§. XXVII. Prævidit hoc telum Spencerus & quo minus noceat, Curcellæi verbis satisfacere

conatur; scil. primævos homines distinctionem fecisse inter Animalia & judicasse hæc magis decere Deo offerre, quam illa, quod mundiora essent. Nocet tamen. Non enim profert naturalem distinctionis rationem. Ratio, quæ recte se habet, lucem secum fert, quæ se ad conscientiam demonstrat. Tot alii, qui Rationis Lumen habent, hanc distinctionem ignorant. Quando insuper dicit hac in re Curcellæo bene convenire cum Adversario suo Heideggero, cujus verba ita sonant: *Distinctio inter munda & immunda Noachi tempore non fuit ex Mandato divino propter pietatem & religionem inducta; sed homines ea dixerunt immunda, quorum nausea naturaliter capti fuerunt: quæ autem in naturali usu munda, ad sacrificandum adhibita sunt; decuit enim immolari, quæ in hominum usu antecelluerunt.* Auctoritas Virorum, in Ecclesia licet celeberrimorum, in se nihil probat. Heideggero Heideggerum subsequente tempore, Themate majori cura pensitato, opponimus, cujus verba in *Hist. Patriarcharum T. I. Exercit. III. §. LII.* sunt: *Quid quod ante Diluvium occurrit distinctio animalium mundorum & immundorum, haud dubie a Deo instituta, eo potissimum fine, ut sacrificiis inserviat.*

§. XXVIII. *Quarta & ultima Ratio petitur ex Scopo Sacrificiorum, etiam illorum, quæ ante Legem in usu. Hic ita comparatus est, ut obtineri nequeat, nisi sit Sacrificiorum Origo divina.*

§. XXIX. *Sacrificia Patriarcharum spectabant primo ad Animum gratum erga Deum testandum pro Beneficiis collatis. Hoc ex scopo probabiliter obtulit Abel Gen. IV: 4. Indicat circumstantia temporis*

poris notata *ſ. 3.* Factum eſt *וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת מֹשֶׁה* a ſine dierum, vel poſt finem dierum. Quorum? Qui Annum conſtituunt. Anno abſoluto pluribus Beneficiis per integrum Annum acceptis Sacra fecit Abel, teſtaturus, quod Gratia Dei vixerit & tot acceperit Beneficia ſpiritualia, corporalia, terreſtria. Conſimili ratione, qua Iſrael ſub Lege anno finito grates dixerat pro Beneficiis ſuperiori anno collatis. Is vero gratam Deo dicit *ευχαριςταν*, qui dicit eo modo, quem Deus ſibi gratum eſſe teſtatus eſt, non quem homo excogitavit. Hoc vero Argumentum fortius ſtringit, ſi addimus Abelem *πίστες*, fide obtuliſſe. Sed de hoc, ejusque *δυνάμει* jam ſupra actum *ſ. XIV & XV.*

ſ. XXX. Dein hæc Sacrificia ſpectabant ad Fœdus cum Deo initum confirmandum. Conſtat clariſſime ex Gen. XV. ſpeciatiſſime Ritibus *ſ. 10, 11, & 18.* Citra dubium excellentior in fœdere pars Deus, longe minor Abrahamus. Deus ſtipulatur Fidem & promittit Gratiam; ſed Abrahamus aſtipulatur. An credibile eſt hominem ſola monente Ratione & arbitrio ſuo Actum fœderis per ſacrificia corroboraviſſe? An Deus ab homine Sigillum ſibi præſcribi permittet? Quæ ratio Circumciſionis ad ſtabiliendum fœdus, ea ratio Sacrificiorum. At Circumciſio non ex homine ejusque arbitrio, ſed Dei. Præterea ut ſe habet cum fœdere æterno, Antitypico; ita ſe habet cum fœdere typico. Illud confirmatur Sacrificio Chriſti a ſolo Deo præcognito & determinato; Ergo hoc Sacrificiis itidem a Deo ordinatis, divinis ſignis, quæ fidem tuto faciunt. Spenceri Cogitata loco, quem præ manibus habemus, nullam prorsus merentur fidem, utpote
expres-

expressis verbis exstat, præcepisse Deum Sacrificia & species eorum §. 9. vide alia supra.

§. XXXI. *Insuper spectabant ad Numen ob peccata iratum placandum.* Hunc Sacrificiorum Scopum novimus ex Hilaisticis tum Jobi, tum Amicorum Job. I: 5. XLII: 8. *Quomodo Ratio dicat peccata mortibus Victimarum expiari?* An Deus ita glorificatur? Quis inde usus? Ex Hypothesi Spenceriana sequeretur hominem excogitasse modum reconciliationis, Deum juxta inventum humanum Expiationis modum reconciliari. An sanctus Deus hac via ad Veniam & Gratiam tenetur? An homo persuasus de Deo placato efficitis victimis suis?

§. XXXII. Hoc Argumentum colore suo non destitutum esse Spencerus agnoscit: ut vero eum abluat, ita respondet: *Fateor equidem Rationis oculum, Deum vel peccata remissurum, vel Victimam in Animæ peccantis locum surrogatam accepturum, nonnisi Revelationis alicujus lumine percipere posse. Crediderim itaque homines ante Legem traditam pia quadam simplicitate ductos Victimam obtulisse. Non quod certo persuasi, sed spe lata suffulti essent, benignum Numen respectu ad eorum dona pio affectu oblata habito veniam offensæ concessurum.* Non abluit colorem. Naturalis quippe & semper constans. Nam si, ut ipse Doctissimus Vir fatetur, peccatorum remissio & victimæ substitutio indiget Revelatione priusquam illas homo percipere potest, sequitur quoque Patriarchis talem obtigisse Revelationem, quandoquidem & illorum peccata remittebantur & Victimam in Animæ peccantis locum

cum surrogabant. Vanum itaque est, quod credit homines pia quadam simplicitate ductos Victimæ obtulisse. Non adeo simplices Patres illa ætate fuerunt, quin sufficienter cognoverint ea, quæ Deus in cultu suo probat aut improbat: Fruiti sunt familiari cum Deo colloquio, ex quo sine dubio erudiebantur, si quædam Deo minus placuissent. Abrahamo perhibetur divinum Testimonium: *Scio, quod præcepturus sit filiis suis & domui suæ post se ושמרו דרך יהוה ut custodiant viam Adonai & faciant Justitiam & judicium.* Gen. XVIII: 14. Ergo viam non propriam, sed Dei calcaverunt. Magis miror de Patrum læta spe, quod Spencerus addit: Nam quomodo spes, nedum læta, jure locum habet, ubi nulla promissio antecessit, imo ne præceptum quidem, uti Vir Eruditus vult. In ejusmodi homine perpetuus pœnæ metus regnat, quum scit peccati fructum acerbum, ac Deum justum ejus Vindicem esse. Ita Patres hærebant dubii & anxii de peccatorum suorum venia, quia nunquam Deus dixerat, se offerentibus illa condonaturum, ita enim se ipsos fallere poterant, ignorantes, an talis Numini placandi modus acceptus futurus sit? Sed quam aliena hæc ab illis, quæ in Sacris exstant, sint, vix ullum latet, nec latere potest, si antea dicta legere non dedignatur. An possibile est, ut fides Abelis, Noachi, Abrahami tantopere commendata, imo nobis in exemplum a Paulo proposita, tam infirma fuerit, ut ipsi non persuasi esse potuerint, benignum Numen respectu ad dona habito veniam offensæ concessurum esse? Quomodo Abrahamus *Pater credentium* dicetur, si nos filii

filii secundum Promissionem magis firma fide a Deo donati sumus?

§. XXXIII. *Tandem spectabant ad præadumbrandam Mortem Christi ejusque Beneficia acquisita. Hunc esse scopum Sacrificiorum Mosaicorum nemo Christianus negabit. Prostant plura clarissima Loca N. Testamenti hunc finem probantia, maxime in Epistola ad Hebræos, 2. Cor. V: 21. Rom. VIII: 3. Unde etiam Sociniani consimilesque Typorum hostes haud audent assertum hoc simpliciter negare. Ministerium diei Expiationis typicum fateri coguntur. Judæus non obstinatus hoc ipsum negare nequit. Vel quare Anima Messiae dicitur *☩* *sacrificium pro Reatu.* Es. LIII: 10. Quando vero Sacrificia Mosaica Typi Mortis & Beneficiorum Messiae erant, an non etiam Sacrificia Patriarcharum? Quæ Ratio diversitatis? An Deus revelavit, quod a Tempore Moysis scopus Sacrificiorum mutatus fuerit? Vel an Argumenta prostant in N. Testamento? An fundata in natura rei? Nullum dici potest. Recte concludimus. Sacrificia Mosaica præadumbrarunt Mortem Messiae; Ergo etiam quæ antecesserunt. Mosaica in substantia conveniunt cum Patriarchalibus: Sunt horum continuatio, hinc sequitur, quod idem omnium scopus. Si vero etiam Sacrificia Patriarcharum præadumbrarunt Mortem & Beneficia Christi, certissimum est, quod sint instituta a Deo. Non enim datur Typus vel Sacramentum verum non institutum a Deo. Typi naturam habent Prophetiarum realium, quæ vero Deum revelantem poscunt. Vel quis posset prædicere Adventum & Mortem Messiae, nisi verus*

verus Deus? Quis posset in Sacrificiis Gratiam Remissionis peccatorum promittere, si excipis Deum, adversus quem peccata committuntur, solum Gratiae Auctorem?

§. XXXIV. Atque ita, ut judico, fortiter probavi divinam Sacrificiorum ante Moſen Originem: utpote divinum eſt, quod a Deo præcipitur; quod in fide, quæ Verbo divino innititur, ſuſcipitur; quod intentione Deum glorificandi (hæc enim intentio Voluntatem Numinis poſtulat) per agitur: quod Cultus Sacrificiorum fuerit Deo gratus, qui tamen per ſe Deo Spiritui acceptus eſſe nequit, nec ſacrificantem commendat; quod certa animalia munda offerenda; quod denique Sacrificia fuerint ad *ευχαριſτιαν* dicendam, ad fœdus cum Deo initum confirmandum, Deum peccatis iratum placandum & ad Mortem Chriſti ejusque Beneficia prædicendum, promittendum. Hæc ſufficiant pro adſtruenda hac Veritate.

DIS-

DISSERTATIO EPISTOLICA

in I. Theff. Cap. V. vers 23.

de 'ΟΛΟΚΛΗΡΩΙ,

& tribus hominis cœlitus Renati
Partibus essentialibus.

*Ad V. Clarissimum A. Z****

Scribis ad me, Vir Clarissime, illum Anonymi Libellum vernaculo sermone conscriptum, qui ex hoc S. Pauli loco (*) Titulum sibi adsumsit, ac nuperrime Basileæ typis exscriptus est, sagacioribus quibusdam ex sacro ordine Viris, qui sæpe, cum Pseudolo apud Comicum, quærunt quod nusquam est, reperiunt tamen, tantum non Fanaticismi suspectum haberi; quod tres diversas & essentielles Homini Renato partes, Spiritum, Animam & Corpus, vindicet ac tribuat: Et quum Libelli Inscriptio ad hunc Pauli locum manifeste respiciat, immo ipsa hæc Pauli verba nova interpretatione reddat atque repræsentet, Tu meum exquiris Judicium, quid ego cum de ipsius Theseos, Anonymi Libello assertæ, veritate ac momento; tum vero inprimis etiam de hujus Loci Sententia ac Interpretatione statuendum esse censeam. Et quanquam non ignorem, quam

(*) Das ganze Loos eines wahren Glaubigen, Geist, Seel, und Leib: Oder Evangelischer Erweis, daß ein Wiedergebörner bestehe aus Geist, Seel und Leib: Aufgesetzt zum besten deren, die mit Wahrheit sagen wollen: Das Loos ist mir gefallen außs Liebliche, mir ist ein herrlich Erbtheil worden. Basel. 1746. 8.

quam difficile ac periculosum sit, etiam si fueris rogatus, Sententiam dicere, postquam causa aliqua malis suspicionibus in invidiam jam est adducta, maxime si adversum hos pronunciare fueris coactus, qui dissensum omnem, etiam tacitum ac modestum, atrocissimæ injuriæ loco habent: Nihilominus tamen de utroque hoc Capite abs Te V. Cl. proposito quid mihi videatur libere exponam; novi enim Te non ex eo hominum genere esse, qui nemini, nisi sibi, ignoscunt, & qui exempla sua æquo animo pati non possunt.

Et primum quidem quod ipsam Anonymi The-
sin integro Libello operose assertam adtinet, illa
receptæ Christianorum Doctrinæ (*) non est
opposita, eandem enim tuentur omnes Christi-
ani Theologi, qui asserunt, Irregenos esse qui-
dem Homines, anima & corpore præditos; ce-
terum πνεῦμα μὴ ἔχοντας: Renatos contra, qua-
tales, (præter animam & corpus, quæ Hominis,
qua talis, integra Sors sit,) habere insuper Spiritum
Christi intra præcordia operantem, atque
hunc facere essentielle discrimen inter Hominem
cœlitus renatum & Hominem mere ψυχικόν, qui
adhuc in statu Naturæ corrupto versetur. Si
quis hic est Dissensus, versabitur tantum circa
modum

(*) Non omnibus æque facile est, posse conjicere,
quinam illi sint, de quibus Anonymus in Præfatione ita
loquitur: Es ist sich deswegen nicht zu verwundern, daß
unter denen, welche die H. Schrift vor Gottes Wort eh-
ren, zu finden sind, die unsern Satz in Zweifel ziehen,
oder gar verwerffen.

modum Præsentiae Spiritus Sancti in Cordibus Renatorum, plerisque affirmantibus, Spiritum hunc in Sanctis non esse præsentem nisi per *χαρίσματα* & operationem efficacem, atque proinde illa S. Scripturæ loca, quæ diserte testantur, quod Spiritus S. *detur fidelibus* Luc. XI: 13. quod *indatur medio cordis illorum*, Ezech. XXXVI: 26. quod *illos repleat*, Actor. VI: 5. *super illis quiescat*, I. Petr. IV: 14. *in illis habitet*, Rom. VIII: 9. *a quo etiam agantur*, Rom. VIII: 1. &c. &c. per Metonymiam Causæ explicanda esse omnia: Aliis contra clamantibus, ita vim fieri Phrasibus Spiritus Sancti; neque locum hic esse Metonymiæ, ad quam illi confugiant tanquam ad sacram anchoram, non aliam ob rationem, quam quia modum Præsentiae Spiritus, qui Deo non esset indignus, animo h. e. phantasia concipere nequeant. Et si verum dicere fas sit, omnis iste Dissensus redit ad meram Logomachiam, quod ab Anonymo quoque in Præfatione (*) recte observatum est: Etenim qui operationem Spiritus S. immediatam in mente fidelium statuunt, hoc ipso Spiritum S. ut Causam operantem & ab effectu distinctam immediate præsentem esse, ipsi quoque largiantur necesse est. Itaque idem prorsus sentiunt, & omnis Dissensus est circa verba. Ceterum notio Præsentiae est notio relativa & abstracta, quæ Phantasia informari non potest; & pleræque, quæ hic moventur a quibusdam difficultatibus, oriuntur ex malesanis & ineptis veterum

Meta-

(*) Es scheint mehr ein Wortstreit zuseyn, als ein wesentlicher, wie die Verhandlung selbst mit mehrerem zeigt. In Præf. pag. 3.

Metaphysicorum de Ubi aut Loco Entium Simplicium, & Entis infiniti deliriis, quibus abdicatis, omnes subito evanescunt difficultates, nihilque officit amplius, quominus diserta hæc S. Scripturæ loca, Sensu proprio sine Metonymica translatione, cum Anonymo nostro accipiamus.

Alia vero jam Quæstio est de applicatione hujus Thesew ad hæc vel illa S. Scripturæ loca, in quibus πνεῦμα & ψυχὴ tanquam distincta memorantur: Hic enim, salva ipsa Thesi, verus Dissensus locum habere potest; non enim sequitur eum, qui Thesew veritatem admittit, propterea etiam necessario omnia sine discrimine argumenta, quæ ab aliis ad confirmandam hanc Thesin in medium afferri solent, tanquam solida & probandi virtute instructa admittere: Redit enim in singulis Locis Quæstio seorsim discutienda, utrum dictiones πνεῦμα & ψυχὴ h. l. necessario essentielle discrimen involvant, & annon potius de eodem Subjecto, diversa tantum ratione considerato, accipienda sint? Adeoque utrum πνεῦμα in omnibus iis Locis, in quibus a ψυχῇ distinguitur, necessario *Spiritum sanctum* designet? Quod quidem Doctiss. Anonymus affirmat. Nos in præsentiarium nonnisi palmarium S. Pauli Locum I. Thess. V: 23. juxta Anonymi interpretationem sub examen revocabimus; quæ ita habet: *Ipsè vero Deus Pacis sanctos vos reddat penitus: Et universa Sors vestra, scil. Spiritus & Anima & Corpus, sine labe conservator in præsentia Domini nostri J. Christi.* Pium isthoc Pauli votum respicit omnino vero, quemadmodum ab Anonymo recte observatum est, verè fideles, qui Spiritum Christi jam ha-

bent, quod inprimis ex v. 19 elucescit; atque duorum maximorum divinæ Gratiæ beneficio-
rum spem facit, quorum alterum est Sanctifica-
tio, quantum quidem fieri potest, plena; alte-
rum vero Confirmatio in studio bonorum ope-
rum & sanctimoniae perpetua. In posteriore le-
mmate, ex Anonymi sententia, objectum Gratiæ
illius confirmantis primo in genere per ὁλόκληρον
ὑμῶν: & deinde quasi per partes, per τὸ πνεῦμα, καὶ
ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, repræsentatur ac designatur:
Per ὁλόκληρον vero Thessalonicensium intelligit
totam hominis renati Sortem seu possessionem, cujus
totidem q. partes seu species sint τὸ πνεῦμα, scil.
Spiritus Christi in regenitis inhabitans: ἡ ψυχὴ, Ani-
ma, cum suis facultatibus ac viribus, quatenus nunc
Spiritui S. parent; & denique Corpus: Per Rege-
nerationem enim restauratur Imago Dei atque
ad ὁλοκληρίαν, qua anima in statu Integritatis emi-
cuit, antequam per peccatum fuerat labefactata,
reformatur.

Quid jam hæc Expositio habeat, quod pium
hominem offendere, aut ipsam Fanaticismi suspe-
ctam reddere possit, equidem non intelligo: Si
qui fuerint, qui eam novitatis culpa aut periculo
rejiciendam esse censeant; hi velim duo apud ani-
mum suum reputent, tum non omnia statim,
quæ ipsis non sunt audita adhuc, omnibus etiam
aliis fuisse indicta prius; tum vero nullam esse
novitatis in se spectatæ culpam: Qui enim hoc
nomine hanc expositionem respuerent, næ illi
hoc suo Judicio summos Theologos, quorum
fides orthodoxa extra omnem dubitationem ver-
satur, condemnarent: Ex multis unicum excita-
bo

bo & quidem eximium illum apud Bernates Theologum & Exegetam præclarissimum BENED. ARETIUM, qui in Commentariis ad h. l. se huius sententiæ autorem disertis verbis profitetur: *Cum Duæ sint*, inquit, *animalis hominis partes Anima & Corpus: Apostolus tres hominis renati partes integrales constituit: Spiritum ἡγεμονικὸν i. e. ductorem, qui formet in renatis novos motus & voluntatem Dei subijciat voluntati: Λογὴν i. e. ἐπιθυμητικὸν, cui addantur τὰ παθὴν in genere, item sensitiva facultas, iudicium & ratio non repurgata a Spiritu Sancto, denique Corpus.* Neque vero audiendi sunt illi, qui citante ERASMO in *Annot. in N. T.* cum *Didymo* in *Opere de Spiritu S.* propterea hoc Votum in Spiritum S. nullatenus quadrare contendunt, quoniam incredibile atque blasphemum, orare Apostolum, ut Spiritus S. integer servetur, qui nec immutationem potest recipere, nec profectum. Quasi vero in hoc Pauli Voto de ipsa Spiritus S. essentia; non vero de ejus inhabitatione & operatione in renatis tantum Quæstio foret: Quanquam enim ipse Spiritus S. in se semper idem sit ac immutabilis, adeo ut nec immutationem nec profectum possit recipere; quatenus tamen in Renatorum cordibus habitat, atque præsentiam suam sanctissimis motibus ac jucundissimis effectis testatam facit, hic ipse Præsentiae sensus variis omnino mutationibus, incrementis, decrementis obnoxius est: Huc faciunt Apostolicæ illæ cohortationes: τὸ πνεῦμα μὴ σβέννῃτε I. Thess. V: 19. Μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ θεῷ, Eph. IV: 5. Quod si Spiritus S. hominum culpa potest extinguī, contrīstari; si locum habet admonitio, ne id fiat; quidnā etiam locum haberet Votum, ut Spiritus ille

Sanctitatis & Lætitiae inoffensus conservetur; quod quid aliud est, quam ne hominum culpa extinguatur aut perturbetur unquam: Neque istud a Davidis voto multum diversum est Psalm. LI: 13. 14. *Ne abjicias me a facie tua, & Spiritum S. tuum ne recipias a me: Redde mihi gaudium salutis tuæ, & Spiritu ingenuitatis sustentato me.* Nec denique modus, quo Paulus hanc regenitorum sortem integram ac illibatam conservari præoptat, quicquam habet, quod Spiritu S. indignum sit: 1.) enim illud ἀμέμπως, ex Anonymi sententia, unice refertur ad τὸ ὁλοκληρον, tanquam genus: Et quemadmodum olim, teste Polluce I: 1. θύμια, victimæ perfectæ, integræ, ὁλοκληρὰ dicebantur; ita hæc victimarum ὁλοκληρία circumscribitur οἷς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς μῶμος Deut. XV: 21. ut adeo ὁλοκληρον, integrum & ἀμέμπων, sine οὐδὲν nullo nævo. aut vitio laborans, fere synonyma sint. 2.) Si illud ἀμέμπως τρηθεῖν distributive ad singulas species referas; Animæ quidem & Corpori, ut quæ sua natura labem aliquam contrahere possunt, proprie convenit; Spiritui S. vero, quatenus per ipsa animæ & corporis inquinamenta turbatur, ejusdemque conservatio intervertitur: Talia enim sunt prædicata, qualia permittuntur esse a suis subjectis. 3.) Sæpe unum Verbum aut prædicatum duobus aut pluribus Nominibus adjungitur, ut ex sensu aliud deficere, aut positum alteri Nomini minus respondere videatur: de quo vide Perizonium ad Sanctii Minerv. IV: 8. & Cortium ad Sallust. passim. Sic Ovid. III. Trist. VIII: 37. *Cumque locum, moresque hominum, cultusque, sonumque Cernimus.*

Museus de Heron. & Leandr. v. 5:

Νηχόμενον τε Λεάνδρον ὁμῶς καὶ λύχρον αἰέτω.

Quaquam vero hanc Anonymi Sententiam ab omni suspitione liberam, piam etiam & a Fidei Analogia non abludentem agnosco atque pronuntio: Nihilominus tamen alia sunt, quæ me impediunt, quominus illi album calculum adjicere possim. Et 1.) quidem Anonymus illud ὁλόκληρον ὑμῶν substantive vult accipi, quasi commune genus seu totum ex partibus integrantibus constans designaret; quapropter etiam a reliquis per comma sejungit: Sed quum Adjectivum sit ὁλόκληρον, necessario si substantive accipiendum foret, Articulum ante se requireret, atque scribendum fuisset: καὶ τὸ ὁλόκληρον ὑμῶν, τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, ἀμέμπως τηρεῖται. Si vero ὁλόκληρον Articulo destitutum adjective accipiendum est, additum ὑμῶν diserte monet de humano, neutiquam vero de divino, Spiritu h. l. sermonem esse. 2.) Deinde quum illud ὁλόκληρον ὑμῶν reddit per *totam Sortem vestram, euer ganzes Loos*/significationem pro arbitrio determinat, usu neglecto: τὸ ὁλόκληρον enim Substantive acceptum idem esset quod ὁλοκληρία, hoc vero nusquam *totam Sortem*, seu *Totum q. ex partibus constans* denotat. Et quamvis vocatio Christianorum ad spem sempiternæ felicitatis ΚΛΗΡΟΣ ἐν τοῖς ἀγίοις, Actor. XXVI. & μερὶς τῆς ΚΛΗΡΟΥ τῶν ἀγίων, Coloss. I: 12 dicitur: Anima tamen & Corpus nusquam ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ἀγίων adnumerantur, neque etiam ad Sortem seu hæreditatem renatorum pertinent; quia has partes cum ceteris hominibus, etiam irrogenitis, communes habent:

Solus Spiritus Christi est κληρος τῶν ἀγίων, quia ὁ κόσμος αὐτὸ εἰ δύναται λαβεῖν Joh. XIV: 17. Est quidem ὁλόκληρον vi compositionis, tota sorte constans, quod omne id habet, quod Sorte obtigit; adeoque involvit primitus respectum aliquem ad Sortem, sive Hereditatem Sorte oblatam: Sed hic respectus in compositione ex usu penitus obsolescit, servata tantum Integritatis & Perfectionis, & physicæ & moralis, notione, quæ excludit cum omnem divisionem seu partitionem; tum vero etiam defectum omnem aut vitium. In N. T. extra h. l. non occurrit nisi Jac. I: 4. ἵνα ᾗτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι. Sic etiam ap. Platonem in Phædr. p. 346. D. ὁλόκληροι καὶ ἀπαθείς κακῶν conjunguntur de τελεταῖς: Et Substantivum ὁλοκληρία Actor. III: 16. integritatem corporis seu sanitatem integram ac penitus restauratam designat. 3.) Præterea non possum admittere, quod tamen Anonymus tanquam Principium & Fundamentum suæ Interpretationi subternit, quasi πνεῦμα & ψυχὴ, quotiescunque in aliquo loco conjuncta legantur, essentielle Discrimen inferant, eo fere modo quo ψυχὴ καὶ σῶμα: Nam quamvis concedamus, hæc duo vocabula ubicunque conjungantur, involve-
re aliquam Differentiam; eam tamen non posse non esse essentielle, nonnisi per subreptionis vitium inferitur. Neque intelligo, quæ sufficiens ratio obstat, quominus utrumque vocabulum de eodem Subjecto, pro diverso statu, respectu, conditione, facultatibus accipi possit; inprimis quum certum ac extra controversiam positum sit duo isthæc vocabula passim promiscue a S. Scripturibus usurpari. Vel ostendat nobis doctiss. Anonymus, quid illa interpretatio, quæ v. c.

πνεῦμα per Facultatem intelligendi, ψυχὴν vero per appetendi Facultatem; vel etiam πνεῦμα per Facultates Animæ superiores, ψυχὴν autem per inferiores, explicat, quid inquam illa Interpretatio habeat, quod ab usu vocabulorum sacro & profano, a mente Pauli imprecantis, ab analogia fidei, a pietate, alienum sit, ut proinde necesse fuerit de Spiritu S. hic cogitare: Neque fecundioris pietatis sensus subministrat illa quam præfert Anonymus Interpretatio; etenim Pauli votum, quamcunque sequaris Interpretationem, respicit Confirmationem in Sanctimoniam studio, quam Spiritus sancti opus esse, in iis, qui τὸ πνεῦμα τῆς ἀγιοσύνης jam acceperunt, apud omnes in confesso & ex rei natura manifestum est, quanquam h. l. non disertis verbis expositum legatur. Atque hæc potissimæ sunt rationes, Vir Clarissime, quæ assensum quominus Anonymi sententiæ præbeam me adhuc cohibent.

Sed neque illis accedere possum interpretibus, qui per πνεῦμα intelligunt animam per Spiritum S. regeneratam, renovatam & illuminatam, quæ quum juxta hos in statu suo naturali spectata hoc tam splendido nomine indigna prorsus sit, nunc post & propter Spiritus S. in Conversione operationem demum πνεῦμα appellari mereatur: Ut enim taceam, hanc dictionis τὸ πνεύματος emphasin h. l. commentitiam & ex ingenio theologicō (*)

X 5

con-

(*) Ejusdem generis est etiam JO. PAUL. STOLBERGII Opinio in der Hamburgischen vermischten Bibliothek 11ten Bandes Vtes Stück S. IV. pag. 668. qui per πνεῦμα intelligit *Vitam hominis in Christo viventis*: atque h. l. ita reddit: „Et ut tota ex hæreditate per Christum acquisita vita vestra inculpate conservetur.”

confictam esse, quid iidem hi per *ψυχὴν* intelligent, nisi Animam, non regeneratam, sed adhuc in statu naturæ existentem? alias jam sub voce *πνεύματος* ipsa quoque esset inclusa. Itaque juxta hos Paulus optaverit, ut *tota anima regenerita & non regenerita, & corpus inculpata conserventur*: Quis autem dixerit Paulum contradictoria a Deo precatum esse, aut in votis habuisse, ut Animæ eorum, quatenus in statu naturæ erant, ἀμέμπως conseruarentur?

Planissimum nobis & usu dictionum convenientissimum esse videtur, ut *πνεῦμα* explicemus per Intellectum, Conscientiam, superiorem Animæ partem, qua sapimus & intelligimus, & quæ *Mens* vocari solet: *ψυχὴν* autem per inferiores facultates, quas cum brutis animantibus habemus communes. Convenit hoc cum usu loquendi: *Plaut. Cist. II: 1: 5. Ita nubilam mentem animi habeo. Id. Epid. IV: 1. 4. Pavor territat mentem animi. Lucret IV. Mens animi vigilat. Mens animi h. e. Mens & Animus. Huc facit etiam Locus Eph. IV: 23. Ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματι τῷ νοῦς ὑμῶν. Ad eundem fere modum Aristot. Ὡς ἐν σώματι ὁ ψῆς, ἔτω τὸς ἐν ψυχῇ. Et Metaph. L. II. c. i. Ὅσπερ γὰρ καὶ τὰ τῶν νοητικῶν ὁρμηματὰ πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μεθ' ἡμέραν, ἔτω καὶ τῆς ἡμέρας ψυχῆς ὁ Νῆς πρὸς τὰ τῇ φύσει φανεράτα πάντα. Phædr. IV: 19. 3.*

*Abiturus illuc, quo priores abierunt,
Quid mente cæca miserum torques spiritum?*

Et Virgil. Aen. VI: 12.

- - - *Magnam cui mentem animumque
Delius inspirat vates.*

Ad

Ad quem locum Servius: *Perissologia est: nam secundum Lucretium, unum est mens & animus: quamvis tamen pro Sapientia Mens accipiat & Intellectu: Animus vero pro Voluntate. Ut Terentius: Mala mens, malus animus.*

Habes hic, Vir Clarissime, quid mihi de propositis quaestionibus videatur, quantum quidem iniquiora Epistolæ spatia capiunt; Neque vereor, ut qui æqui sunt, & aliis perinde quantum sibi ignoscere didicerunt, in hoc meo Judicio æquitatem desiderare possint. Si quis vero me in hoc Judicio falli ostenderit, aut rectiora etiam docuerit, huic ego, quisquis etiam fuerit, facile assurgam, meque ab eo maximo affectum esse beneficio publice profiteri non erubescam. Vale, Vir Amicissime, meque quod egregie facis ama.

NOVA LITERARIA.

TIGURUM.

Gesnerorum Fr. Officina nobis exhibet egregium ac splendidum opus Scheuchzerianum a Doctiss. Sulzero recognitum, sub istiusmodi Epigraphe: **Johann Jacob Scheuchzers**, weyland Profess. der Natur-Lehre und Mathematick, Canonici in Zürich, wie auch Mitglieds der Kaysertl. Königl. Englischen und Preussischen Gesellschaften der Gelehrten, 2c. **Natur-Geschichte des Schweizerlandes**, samt seinen Reisen über die schweizerischen Gebirge. Aufs neue herausgegeben, und mit einigen Anmerkungen versehen von **Joh. Georg Sulzern**, II. Theile, 4. 1746.

cum

cum figuris æri incisis. *Scheuchzeri* opus primum Anno MDCCV per phylliras hebdomadatim editæceptum est, et sequente anno eadem methodo continuatum : Anno MDCCVII hoc modo etiam luci exposuit Descriptionem accuratam Itineris Alpini Anno MDCCVIII peracti ; cui Appendicis loco adjecit Commentationem de Alpibus ac Montium dimensione &c. &c. Præter hoc Iter Alpium octo præterea diverso tempore Itinera instituit, quorum quinque latino sermone descripta exhibuit opere Lugduni Batavorum apud *Petrum van der Aa* An. MDCCXXIII quatuor Voluminibus modicis in 4to. nitide excuso. Tria vero alia Itinera jam An. MDCCVIII jussu Societatis Regiæ Londini vulgata sunt. Doctissimus *Sulzerus*, novam hujus operis diu multumque desiderati Editionem curaturus, eam in duas Partes distribuit; quarum priore complectitur tumultuarias illas Commentationes An. MDCCV & MDCCVI hebdomodatim editas, paullo accuratius nunc dispositas, cum Appendicibus de Alpibus & montium Dimensione aliisque : Altera vero exhibet novem illa Itinera Alpina in compendium missa, ita tamen ut nihil eorum, quæ ad illustrandam Helvetiæ Historiam Naturalem faciunt, fuerit prætermissum. In recensenda autem nova hac Editione Doctiss. *Sulzerus* id inprimis operam dedit, ut stilum Autoris populari loquendi formæ nimis attemperatum, ita emendaret ac castigaret, ut a quovis Germanice docto sine difficultate posset intelligi: deinde ut omissis fastidiosis repetitionibus et quæ ad institutum minus faciebant excursionibus, omnia

nia accuratiore methodo ac ordine disposita exhiberentur : Et denique Textum Annotationibus, cum ex b. Autoris Manuscriptis, tum suis etiam illustratum dedit, in quibus aliquando suum a b. Autoris placitis dissensum modeste testatum facit: quibus omnibus præter lectu dignissimas præfationes in fine adjecit *Descriptionem memorabilium, quæ ipse in Itinere helvetico An. MDCCXXXII observaverat*, nec non *Disquisitionem suam de Origine Montium*, aliarumque rerum connexarum.

Ceterum Clarissimo *Sulzero*, præter hanc operam in illustrando Scheuchzeriano opere præstitam, varias fecundi & subacti Ingenii fœtus qui cupide sunt excepti debemus, quales sunt:

1. *Kurzer Begriff aller Wissenschaften, worinnen die natürliche Verbindung aller Theile der Gelehrtheit gezeigt, auch einzeder insbesondere nach seinem Inhalt, Nutzen und Vollkommenheit kûrglich beschreiben wird.* Leipzig 1745. 8. plag. 6.

2. *J. Georg Sulzers V. D. M. Versuch einiger moralischen Betrachtungen über die Wercke der Natur, nebst einer Vorrede von A. F. W. Sack, Königl. Preussischen Consistorial-und Kirchen-Rath.* Berlin. 8. plag. 6. und ein halbe.

3. *Versuch einiger vernünftigen Gedancken von der Auferziehung und Unterweisung der Kinder.* Zürich, 1745. 8. plag. 8.

Apud *Heideggerum & Soc.* prælum reliquit Operis præclarissimi, quod *Helvetiæ universæ jura ac Leges civiles* perpetuo commentario illustrat; Tomus quartus sub hac Inscriptione: *Cydnosi*

gnößisches Stadt- und Land-Recht, darinn der
 XIII. und zugewandten Löbl. Städten und Orten
 der Eydgenößschaft Stadt- und Land-Gesetze vor-
 gestellet, und mit Anmerckungen erläuteret wer-
 den von **Hans Jacob Leu**, vierter Theil. 1746. 4.
 Tomus iste, quem illustris Autor inter publica
 negotia egregie perfecit, sequentes Titulos com-
 plectitur: 1.) Von dem Recht der Personen zu
 den Sachen in Ansehung des eigenthumlichen Lei-
 hens und Entlehens. 2.) Von den Zinsen und
 derselben verschiedner Art, auch Leib-Renten,
 Pfründen, Anlehn- und Leyh-Häusern, Banco,
 Schiff-Wucher, Interesse u. d. g. 3.) Von dem
 Recht der Personen zu den Sachen in Ansehung
 einer gemeinsam habenden Anforderung oder
 Schuld. 4.) In Ansehung des Gebrauch- und
 auf Vertrauen Leihens oder Entlehens. 5.) Von
 dem Recht der Personen gegen einander, und zu
 den Sachen in Ansehung des Wechsels. 6.) Von
 dem Recht der Personen zu den Sachen in Anse-
 hung öffentlicher Handthierung: 7.) In Anse-
 hung der ungewissen und auf ein ungewisses ge-
 gründeten Contracten und Verkommnissen, dem
 Loos, Spielen, Wetten, Glücks-Spielen. 8.) Von
 Verkommnissen und Contracten, die ohne beyd-
 seitige Einwilligung, oder nur gar zufälliger Weise
 entstehen. 9.) Von den Folgen der Verkomm-
 nissen und Contracten, wodurch selbige bestäti-
 get werden, absonderlich von den Bürgschaften.
 10.) Von Pfanden, Unterpfanden, Verpfändun-
 gen und Pfand-Rechten. 11.) Von den Folgen der
 Verkommnissen und Contracten, wodurch sel-
 bige

bige verändert oder aufgehoben werden, und insbesondere von denen Zahlungen. 12.) Von der Versaumnis und Ausbleibung der Zahlung und derselben rechtlicher Einforderung, auch dem Einzug der Schulden insgemein und in das besondere. 13.) Von denen Handlungen gegen Schuldner, welche ausser dem Stande sind zu bezahlen und derselben Verrechtfertigung bey Auffähen, Ganten, Gelds-Tagen, Fallimenten und Concurfen der Creditoren.

Francofurti ad Mœnum typis exscribuntur Viri plurimum Reverendi atque Doctissimi SOL. MORFII, nostratis, Meditationes sacræ in præcipua Doctrinæ Evangelicæ Capita: Prodiit superioribus diebus prima Libri Sectio hujusmodi Titulum præferens: Die Erkenntniß der Wahrheit zur Gottseligkeit, oder practische Abhandlung aller Evangel. Glaubens-Lehren, nach ihren historischen Umständen, Weisheitsvollen Geheimnissen, trostreichen Nutzbarkeiten und H. Verbindungen aus dem Geheimnis der hochheiligen Dreyeinigkeit hergeleitet, nach der Ordnung der Christl. Feste ausgeführet, und durchgehends mit dienlichen Gebetern begleitet, wozu am Ende ein vollständiges Register kömmt: Zur Beförderung der allgemeinen Erbauung herausgegeben, von Solomon Morff, Helveto-Tig. Hof-Prediger bey der jüngern Hochfürstl. Frauen Wittib in Siegen. in 4. Integrum opus tribus Sectionibus, quarum singulæ circa L foliis constabunt, in lucem edetur: Prima Sectio, quæ nunc lucem adspexit, comprehendit 1.) Introductionem ad medi-

meditationes festales. 2.) Meditationes ad S. Nativitatis Christi Festum. 3.) Meditationes ad vitam Christi. Non dubitamus, hujus Libri lectionem ad cognitionem Veritatis, quæ secundum Pietatem est, promovendam multum conferre posse.

Nemini non cognitum est egregium ac splendidum opus, quod ante paucos annos nobilissimus Chalcographus B. PICART non sine maximis sumptibus aggressus est, atque etiam feliciter perfecit: Quo nitidissimis æneis tabulis omnes omnium universi terrarum Orbis populorum Ritus sacros ac Ceremonias in Cultu publico adhibitæ quantum fieri potuit ad vivum repræsentavit, atque etiam commentario luculentissimo, qui deinceps in varias Linguas transfusus est, illustrandas curavit: Quoniam vero hoc opus, quamvis ingenti pretio comparandum, cupidissime fuit distractum, ita ut jam quædam operis particulæ prorsus deficerent, nullo ære redimendæ, præclarus urbis nostræ Chalcographus DAVID HERRLIBERGER, *Picarti* quondam discipulus, idem Opus de novo aggressus, Commentario historico in germanicum sermonem translato atque in compendium redacto, præteritis omnibus quæ Sectæ aliquod studium proderent, ita fervide opus urfit, ut jam tertia universi Operis pars, in aliquot Sectiones divisa, et omnium populorum Christianorum Sacros Ritus complexa, modico et parabili pretio haberi possit: Titulus hujus Partis hanc præ se fert Inscriptionem: *Gottesdienstliche Ceremonien, oder H. Religions, Pflichten und Kirchen, Gebräuche der Christen: In schönen Kupfer-Tafeln, nach des berühmten Pic*

Picarts Erfindung vorgestellt durch David Herrliberger, und mit einer zuverlässigen historischen Beschreibung erläutert. In VII Ausgaben abgetheilt, welche alle bey den getauften Christlichen Völkern vorkommende Partheyen und Secten begreifen, Zürich 1746. fol.

Postridie Synodi vernalis more recepto publice in Cœtu Ministrorum agitata est Disputatio sub Præsidio Viri Venerandi, Celeberrimi J. JACOBI LAVATERI, S. Theol. Prof. Respondente *Henr. Vögelino*, V. D. M. Assumente, *Casparo Schauffelbergero*: Cujus Disputationis argumentum præcipuum erat, *de Vocatione externa ad Ministerium Ecclesiasticum*. Clariss. Autor in hac Dissertatione lectu dignissima tria agit potissimum: 1.) Necessitatem Vocationis externæ ad rite fungendum ministerio ecclesiastico demonstrat. 2.) De Jure vocandi Ministros Ecclesiæ, & de officiis illorum, a quibus jus hoc exercetur, quædam graviter monet. 3.) Ipsum rei caput aggreditur, atque pie pariter ac docte disserit de ratione et modo, quem illi, qui ad Ministerium ecclesiasticum adspirant, circa petendum quærendumve aditum ad sacri hujus muneris possessionem observare, nec non de vitiis contrariis, quæ evitare debent, quo Vocatio illorum externa bona ac legitima haberi possit, qua occasione etiam de Simonia ita dicta ex professo agitur.

Prodiit etiam typis exscripta historica narratio Conversionis Judæi dicti *Jachiel Hirschlein*, qui post editam Christianæ Fidei Confessionem die XXVI Maji MDCCXXXVI in Templo Cathedrali

drak̃i sacro initiationis lavacro in gremium christianæ Ecclesiæ adoptatus est, sub Titulo: **Nachricht** von einem in der Wüsten herum geloffenen, nun aber von dem Erzhirten Jesu Christo auf den rechten Weg und zu seiner Herde gebrachten **Schaaf** des Hauses Israels. 4. plag. 2.

Illis, qui studia mechanica in usum vitæ civilis foveant ac promota cupiunt, notum facimus nuper prodiisse hocce scriptum: **Der Trottbäum** in einem **Cubic. Schuhe**: Das ist: Eine solche compendioſe Trauben-Preſſe, vermittelſt welcher, ob ſie ſchon nach ihrer eigentlichen Gröſſe keinen mehrern Platz erfordert, als $7\frac{1}{2}$ Schuh in die Länge, $4\frac{1}{2}$ Schuh in die Breite, und 8 Schuh in die Höhe; dennoch jede 4 und 3 Stunden die Trauben zu 5 Saumen Weins, hiemit in Zeit 16 und 15 Stunden 20 bis 25 Saum, und ferner im Fall der Noth in Zeit 24 Stunden noch die Helfte mehr mag ausgedruckt werden; wie ſie auch zu anderm Preßwerck ganz vorthailhaft einzurichten iſt: Durch vielerley Experimente bewährt erſunden, von jemand dem für ſeinen Zeitvertrieb die **Mechanik** Beliebt. 4. plag. 1. cum figura.

Prodiit quoque Autore Viro pl. Reverendo atque Doctiſſ. J. R. **Zieglero**, Ludi Abbat. Magiſtro digniſſimo, brevis Disquiſitio de Triticò hinc inde, ut communis fama ferebat, e cœlo delaplo: **Unteſuchung** des Korn-Regens, von welchem vielfältige Berichte eingeloffen in Mitte und gegen dem Ende des Brachm. 1746. 4. Atque docet hoc Scripto putaticium hoc triticum cœlitus delapſum merum ſomnium; neque aliud quid aut diver-

ver-

versum esse, quam gemmas aut radículas Chelidonii minoris.

Idem Vir Doctissimus & de re Scholastica præclare indies merens dedit quoque in usum privatae Institutionis Tabulam Synopticam Formationem Verborum græcorum in Ω breviter ac dilucide explicantem, quæ cum Terminationes Temporum per omnes formas & conjugationes; tum Personarum inflexionem et Participiorum motionem ob oculos sistit, & Grammaticorum hac de re Doctrinam in compendium mittit. Memorabilis est Subscriptio, quæ ita habet: „ JOH. „ HENR. ZIEGLERUS, Literarum atque Artium „ admirator, et ex parte indefessus Cultor, Le- „ ctionum in Collegio publico trium vel quatuor „ Auditor, omnibus vitæ miseræ ærumnis, quas „ annos XVI, menses VI, dies XI perpassus est, „ defunctus, die V Kal. Majas MDCCXXXV „ Typum hunc Litteris ORELLIANIS construendo Typographiæ experimentum q. postumum „ fecerat, quod perficiendo Monumentum fraternæ pietatis esse voluit CASPARUS ZIEGLERUS, Typographiæ artis Cultor. „

Fidem superiore Sectione datam nunc solvam, atque singulorum Capitulorum, quibus der Mahler der Sitten ex nova recensione ac dispositione constat, indicem exhibebo. Volumen I hæc argumenta explicat. 1.) Von der Schwierigkeit jedermanns Beyfall zu erhalten. 2.) Von der Annehmlichkeit tugendhafter Handlungen. 3.) Von dem Einfluß der ersten Auferziehung. 4.) Verschiedene Begriffe der Menschen von der

Glückseligkeit. 5.) Von dem Mangel, den Deutch-
land an einem Boileau hat. 6.) Von der Neugier-
igkeit in Glaubens-Sachen. 7.) Das Reich der
poetischen Lustbarkeit. 8.) Einfluß der Exempel
auf die Kinder. 9.) Vortheile des Umganges mit
sich selbst. 10.) Gespräche des Pluto und Dioge-
nes mit zween deutschen Roman-Helden. 11.)
Die Auferziehung und Sittenlehre einer Beauté à
la mode. 12.) Von denen, die mit dem Gemü-
the abwesend sind. 13.) Von denselben. 14.)
Von der Eitelkeit derer, die ihr Ansehen von den
Kleidern entlehnen. 15.) Von Gespenstern. 16.)
Wider das Chartenspiel. 17.) Lob des mittlern
Standes zwischen reich und arm seyn. 18.) Von
den letzten Reden der Sterbenden. 19.) Gesicht
von Ithuriels Speer. 20.) Von der Bescheiden-
heit, der Niederträchtigkeit, der Demuth. 21.)
Lob des einsamen Lebens. 22.) Gerichte in dem
Felde der Wahrheit. 23.) Uebereinstimmung der
Mahler und der Scribenten. 24.) Hecatiffen
Schreiben über die ungewissen Begriffe von der
Schönheit der menschlichen Gestalt. 25.) Nich-
tigkeit der Hoffnung seinen Nahmen zu verewi-
gen. 26.) Die Arbeit, das beste Gewürze der
Speisen. 27.) Tagregister der Einfälle eines jungen
denkenden. 28.) Gegen die Reimen. 29.) Dafs
es den Frauenspersonen erlaubt sey zu lesen. 30.)
Auf die geschminckten Angesichter. 31.) Des
Posidippus Schilderey von dem Elende des mensch-
lichen Lebens. 32.) Von den Wortspielen. 33.)
Von Flitter-Gedancken und Zweydeutigkeiten.
34.) Von den genäheten Spitzen. 35.) Von der
focratischen Lehrart. 36.) Von der Gelehrtheit in
schlechten und unnützen Dingen. 37.) Von den
Bezau-

Bezauberungen der Schönen. 38.) Von den Registern. 39.) Von dem Vergessen der Sterblichkeit. 40.) Condolenz-Schreiben wegen des Neuen Jahres. 41.) Von den Bärten. 42.) Von dem Unterschiede der historischen und moralischen Charackter. 43.) Gespräche der Todten wider die Unerfättlichkeit der Länder-Bezwinger. 44.) Von der Kunst zu lesen. 45.) Scherze über die hohen Kopfauffätze der Frauens-Personen. 46.) Warum die unruhigen und selbst die traurigen Stücke in der Historie am meisten gefallen. 47.) Ob eine vollkommene Freundschaft seyn könne. 48.) Bericht, den ein Complimentier-Teufel in der höllischen Versammlung ablegt. 49.) Von dem Trinken auf anderer Gesundheit. 50.) Betrachtung der vernunftlosen Natur. 51.) Von den aesopischen Fabeln. 52.) Von der Gefälligkeit einer Frauen gegen ihrem Ehmanne. Voluminis secundi argumenta sunt hujusmodi. 53.) Von der Eifersucht. 54.) Von Reitkleidern der Frauens-Personen. 55.) Beurtheilung der Meisterstücke Benjamin Neukirchs. 56.) Betrachtungen über das Systema des Franz. Finanzenrathes Laws. 57.) Parodie der IX. Satyren des Boileaus. 58.) Vertheidigung des Frauenzimmers gegen die Beschuldigung der Leichtsinigkeit. 59.) Vom Mißbrauche des väterlichen Ansehens. 60.) Von den Kirchenständen des Zürcherischen Frauenzimmers. 61.) Ueber die Mode, daß die Mannspersonen anfallen, die Frauenspersonen sich vertheidigen müssen. 62.) Von denen, die auf anderer Leute Wort schwören. 63.) Entschuldigung des Zürcherischen Frauenzimmers wegen sparsamen Gebrauchs der Knickfüßen. 64.) Moralisches Tag-Buch der nützlichen

lichen Verrichtungen eines Menschen. 65.) Vom Tragen der Degen bey friedlichen Geschäften. 66.) Beurtheilung der Hofmannswaldauischen Liebes-Briefe. 67.) Die Kranckheit leckerhafter Effer. 68.) Vom Galimathias und Phöbus einiger deutschen Poeten. 69.) Gespräche zwischen Romulus und Cartousche wider die glücklichen Uebelthäter. 70.) Vom guten Geschmack in der Kleider-Bau-Kunst. 71.) Regeln der Freundschaft. 72.) Von den verschiedenen Gesichtspunkten, in welchen ein Verliebter, oder ein Ehemann die geliebte Person anschauen. 73.) Moralische Zeitungen von sonderbaren Gewohnheiten unserer Nachbarn auf den Alpen. 74.) Socratisches Gespräche vom Spielen. 75.) Todten-Gespräche zwischen Themistocles und Diogenes von der Vergnüglichkeit. 76.) Bibliothek für die Frauenspersonen. 77.) Gefahr derjenigen, die bey dem Heyrathen allzu eckel sind. 78.) Vom Säugen der Mütter. 79.) Vom Toback-rauchen. 80.) Vom erlaubten Gespötte. 81.) Socratisches Gespräche von der Gefälligkeit zwischen Ehleuten. 82.) Todten-Gespräche zwischen Jul. Cæsar und Crispinus Hilarus von dem Vorzug dessen, der für die Fortpflanzung des Menschen-Geschlechts besorgt ist. 83.) Unterscheid des guten Scherzes von den Pöffen. 84.) Warum die Scherzreden zum Lachen bewegen. 85.) Ob die Kundschaft der Sachsischen Sprache besondere Vortheile zu einer guten Schreibart mit sich führe. 86.) Aus Garths Armen-Apotheck. 87.) Vom Heyrathen durch Agenten ein Socratisches Gespräche. 88. 89. 90.) Von der Menschen Neigung zum verbottenen: Erzählung von der neuen Eva. 91.) Von der Eitelkeit des gelehrten Nachruhms. 92.) Socra-

Socratisches Gespräche von dem wahren Leben. 93.) Von der Sprache der Gebehrden. 94.) Vom Uebersetzen. 95.) Sonderbare Verfassungen auf dem Blocksberge. 96.) Hrn. B . . . Schreiben an eine Person , die er heyrathen wollte. 97.) Klagen über die Sächsishe Sprachrichter. 98.) Von der Satyre und Pasquill. 99.) Ueberlegung wegen einer Dedication. 100.) Von der Undanckbarkeit. 101.] Symbolische Erzehlung von der Neigung zum Uebertreten. 102.) Fortsetzung des 97sten Artickels. 103.] Das erste Blatt eines neuen Zusehers. 104.] Abschied des Sittenmahlers. 105.] Erstes Blatt der Mahlerinnen der Sitten.

BERNA. Gravem jacturam fecit Academia Bern. obitu Viri Clarissimi atque Doctissimi, JO. RODOLPHI SALCHLINI, qui nuper demum ad docendam Theologiam elencticam fuerat admotus: Sed placuit supremo Numini eum, quum novum munus vix esset auspicatus in Academiam coelestem evocare, ubi nunc abrogata omni Theologia belligerante Theologiae visionis operam dabit. Quum olim Professioni Ethico - Græcæ præesset, conscripsit *Observationes varias ad varia V. & N. T. loca potissimum ex Pindaro desumptas*, quas ex officina typogr. Illustr. Reip. Bernensis nuper in 4. plag. 43. prodiisse jam supra memoravi; quibus hoc unum nunc addam, Virum egregie doctum ad hoc scribendi genus excitatum fuisse exemplis *Erasmi Schmidii, Bosii, Elsneri, Alberti, Raphetii, &c.* Ut vero præ ceteris Pindarum autorem sequeretur, permovisse *Flaccii Illyrici* monitum Cl. S. Scr. Part. II. Tract. 5. p. 463. Et miror vero ex toto opere non constare, utrum Clariss. Viro fuerit cognitum, quantopere M. *Zuinglius* noster hunc

Pindarum in deliciis habuerit , et quam diserte ante Flaccium inductis quoque exemplis asseruerit, *nullum Græcorum autorum sic videri prodesse ad S. Literarum intellectum*, ac Pindarum : *In Præf. Huldr. Geminii ad Lingg. Candidatos præfixa Editioni Pindari Coeporino Cratandrinæ, & in Epistola ejusdem Epilogi loco huic eidem Editioni annexa.*

LAUSANNA. Superiore anno hic in lucem exiit : *Synopses propheticae de Messia Exercitatio IV.* Ubi præcognita quædam necessaria ad Oraculorum divinorum Intelligentiam ; Item Rabbino- rum variationes de tempore adventus Messiae, cum brevi multorum Pseudo-Messiarum Historia: quam Præside Viro Clariss. *Abrahamo Ruchat*, S. Theol. Prof. publice defendit *Joh. Gabriel de Illens.* 4. pl. 6.

BASILEA. Apud Rod. im Hoff prostat Libellus cum hujusmodi Inscriptione : *Das ganze Loos eines wahren Gläubigen, Geist, Seel und Leib ; oder Evangelischer Erweis, daß ein Wiedergeborener bestehe aus Geist, Seel und Leib, aufgesetzt zum besten deren, die mit Wahrheit sagen wollen : Das Loos ist mir gefallen aufs Liebliche, mir ist ein herrlich Erbtheil worden.*

I. Thess. V : 23. Basel. 1746. 8. plag. 5. Autor hujus Libelli perhibetur Celeberr. ac pie doctus S. Th. in illustr. Acad. Heidelb. Doct. & Prof. primus J. HENRICUS HOTTINGERUS, qui repudiata monstrosa illa, de tribus Partibus essentialibus, quæ omnem hominem constituent, opinione ; magna argumentorum vi id agit, ut adstruat, non quemvis hominem, sed hominem cœlitus renatum, ex tribus his, Spiritu, Anima et Corpore, constare ; cum irrogenitus in condi-
tione

tione sua naturali spectatus nonnisi anima et Corpore constet. Argumentatus autem Vir pie doctus pro hac sua sententia 1) ex disertis S. Scripturæ locis, Epist. Jud. v. 10. Jac. III: 15. coll. cum v. 4. 10. 11. 12. 20. item 1. Theff. V: 23. 1. Cor. II: 14. 15. Hebr. IV: 12. &c. Ex quibus locis conficit *πνεῦμα* & *ψυχὴν*, quoties conjunctim occurrant, essentialiter diversa esse, & per *πνεῦμα* in hac oppositione ipsum Spiritum S. designari. Hanc vero suam sententiam dein magis confirmat ex ratione et conditione status Integritatis, status corruptionis, Status denique Renovationis. Et quanquam Consensus Doctorum divinis Veritatibus nullum pondus addere valeat, ne tamen suanovitate suspecta aut exosa habeatur hæc sententia, clarissimorum Virorum *Cocceji*, *Witsii*, *Schoetgenii*, *Lutheri* excitat Testimonia, qui idem fere de hoc argumento sensisse videntur. Et denique quibusdam occurrit objectionibus, quæ in contrarium afferri possent, easque multis diluit: Inprimis vero etiam ostendit, quasdam ex iis rationibus, quæ Fanaticorum de tribus Partibus essentialibus in quovis homine doctrinæ oppositæ sunt, si quid valerent, etiam huic sententiæ, quamvis ab altera toto cælo diversæ, objici posse, eas autem simplici fere negatione refelli.

Miror adeoque, qua fronte inter alias quæstiones, curiosas magis, quam Theologo christiano necessarias, Clariss. Competitoribus pro vacante Cathedra Theol. Elencht. in illust. Bernatum Acad. consequenda propositas, hæc quoque fuerit inserta pag. 13. n. 5. *Utrum ex duabus, an vero tribus Substantiis compositus sit Homo: Quod posterius vult Scripto nuperrimo Cel. H. H. Theol. Heidelbergensis?*

Apud Viduam Mechelii prodiit Libellus, qui omnibus iis, quibus meteorologia sacra, quæ

nonnisi cœcum pietatis affectum parit, fastidio est, & qui solidum quid ac simplicitate sua conspiciunt in Religionis exercitiis quærent, satis commendari nequit: Titulus Libri ita habet: Die Pflichten der Tischgenossen des Herren durch Joh. Friederich Osterwald, Pfr. bey der Frangkösischen Gemeind in Basel: Aus dem Frangkösischen übersetzt. 8.

Clarissimus *Rocquius* apud Viduam Christii II. & III. Tomum Supplementorum ad Lexicon Morerianum, in fol. typis exscribi curavit.

Hic etiam lucem aspexerunt Dissertationes Academicæ sequentes:

1. *Em. Fesch*, Basil. Consist. Assess. Dissertatio Juridica de Patria Potestate. 4. ap. J. J. Thurneis.

2. *Nic. Zindelii* Dissertatio de morbis ex Castitate nimia oriundis. 4. ap. Decker.

3. *Dan. Mitz*, Basil. Dissertatio de Libertate Helvetica. 4. ap. Thurnis.

Huc quoque referri possunt:

F. J. *le Mercier* Panegyrique prononcée à Huningue à l'occasion de la naissance du Roi. 4. chez la Veuve Christ.

F. J. *le Mercier*, Docteur en Medecine & Medecin du Roi dans l'Hôpital militaire à Huningue, Lettre à Mr. de Marbach Curé du Village neuf, pour servir de Reponse à la Critique, que l'on a faite de son Discours prononcée à Huningue le 30. Août. 4. Chez la Veuve Christ.

Post excessum Clarissimi Viri SAM. BATTIERII, pro vacante Cathedra Linguae græcæ, hæc edita & in publicam Disputationem proposita fuerunt variae Eruditionis Specimina:

I. ANTON. BIRRII, *Philiatr. Basil.* animadver-

versionum in B. *Clementis* Epistolas ἐπιφυλλίδιον.
Kal. Sept. 1744. in 8.

2. J. ULR. WAGNERI, *A. L. M. & Collegii Sup. Sen.* Specimen observationum circa Hebraismos N. T. græci. ad d. VIII. Sept. Præmissa est brevis Epistola dedicatoria ad Virum pl. Rever. *Sam. Scheurerum*, Prof. Theol. ap. Bernates.

3. J. JAC. RAMSPECK, *A. L. M. & Med. C.* Meletemata philologica: ad d. XI. Sept. in 4. In his præter grammaticas quasdam observationes, quædam ex *Herodoto & Diogene Laertio* loca corrupta castigantur & emendantur.

4. J. GEORG. ERZBERGER, *S. M. C.* Miscellaneæ de quibusdam Græcorum Scriptorum Locis Conjecturæ: ad d. XV. Sept. in 4.

5. DAN. MITZII, *Phil. Doct. & J. U. C. Consist. Acad. Assess.* Dissertatio de Studio Linguae Græcæ cum Jurisprudentia conjungendo: ad d. XVI. Sept. in 4. Laude dignus est Viri optimi Candor, qui ingenuam hanc ipsi expressit Confessionem: *Ingenue confiteor, me in Lingua græca mediocriter esse versatum, imo quasi rudem existere, nullamque aliam in finem has Theses conscripsisse, quam ut exercitii disputatorii ansa mihi detur.* In Prælectione sua egit Vir optimus de *obstaculis, quæ ex perversa hujus Linguae applicatione ad Legum studium promanant.*

6. J. HENR. BRUCKERI, *A. L. M.* Observationes philologicæ circa causas obscuritatis in Scriptoribus græcis: ad d. XVIII. Sept.

7. JO. ROD. STUPANI, *L. A. M. & Med. C.* Observationum Homericarum Specimen sistens *Homeri Ἰλιάδης ῥαψῳδίας α:* ad d. XXII. Sept.

8. J. JAC. SPRENG, *Phil. D. P. L. C. nec non Eloq. & Poes. Tent. Prof.* conjecturales Animadversiones in *Olympionicas & Pythionicas Pind:* ad d. XXV. Sept.

9. J.

9. J. BERNH. MERIAN, *A. L. M.* de Subſidiis, quæ requiruntur ad intelligendum *Homerum* brevis Diatribe: ad d. XXIX. Sept.

10. J. HENR. GERNLERI, *A. L. M.* Diſſertatio, qua difficultates ſtudium L. Gr. comitantes enumerantur, modusque quo levare poſſunt, indicatur: ad d. II. Octobr.

11. LUCÆ RAILLARD, *A. L. M.* Obſervationes quædam philologicæ in *Herodiani* Hiſtor. Libros: ad d. VI. Octobr.

12. J. JAC. BURCARDI, *S. M. C.* Specimen obſervationum philologicarum: ad d. IX. Octobr.

Græca vero iſthæc Provincia ampliff. Senatus Acad. Suffragatione ſortito obtigit Viro Clariffimo atque Eruditiffimo ANTONIO BIRRIO, Philiatr. Baſil. qui toties jam iniquam Sortitionem expertus erat: qua de re ipſum in Præſamine Speciminis & male ſibi ominantem & cum iniquore fortuna expoſtulantem audire juvat: *Cum inde a XXX ſupra L ætatis annum, ſortito præmiis identidem excidens, tot fruſtra in Academia patria exantlatis laboribus, & adhuc Fortunæ ludibrio jactatus, nihil æque cuperem, quam ut aliquando ex tam dura arena rude donatus abirem: putabam omnino conſilium meum reprehendi non poſſe, ſi humeros denique, nil profuturo forſan, ut antehac, labori ſubducerem. Satiſ enim viſum eſt fallaci Fortunæ ſemel cedere, quam credere diutius. Præſertim quum vergens jam ad ſenium ætas, &*

Vitæ ſumma brevis Spem me vetet inchoare longam, nec ſatis pro decoro ætatis in hac palæſtra jam verſari mihi videar. Adiiit autem V. Cl. novum munus Idib. Martii MDCCXXXV Prælectione de *Cauſſis neglecti a multis græcæ Linguae Studii.*

GENEVA. Hic in lucem prodiit narratio ſuccincta ſucceſſus operæ Danorum in promovendis Chriſtianismi pomœriis in India orientali ſub titulo: *NIECAMP Hiſtorie de la Miſſion Danoïſe dans les Indes orientales, traduite de Mr. de BETHUſI.*

